

A fiatalok családi kapcsolatainak erősítését, családba történő visszaillesztését segítő, a további kriminalizálódást fékező stratégia és hozzá kapcsolódó cselekvési terv tanulmány formájában és végrehajtása

Szerzők:

Dr. Hatvani Erzsébet

Juhász Péter

Zámberi Tamás

Tartalom

Bevezetés.....	4
1. A család, mint az elsődleges szociális szintér.....	10
2. A diszfunkcionálisan működő család.....	13
2.1 A család biológiai funkcióinak sérülése.....	14
2.2 A család gazdasági funkciójának sérülése.....	15
2.3 A család érzelmi szükségleteket kielégítő diszfunkciós zavarai.....	15
2.4 A társadalmi státusz meghatározásának diszfunkciója.....	15
2.5 A betegek ellátása és az öregekről való gondoskodás funkciójának sérülése.....	16
2.6 A kulturális igény felkeltése és a szabadidő irányítása, mint funkció.....	16
2.7 A családtagok életének és fejlődési irányának meghatározása.....	16
2.8 Szocializációs és nevelési funkció, személyiségformálás.....	16
2.8.1 Támogató rendszer funkció.....	17
3. A családdal való kapcsolat megszakadásának krízise.....	17
3.1 A letartóztatási, befogadási sokk.....	18
3.2 A krízis.....	21
3.3 Serdülőkor és regresszió.....	23
4. A javítóintézetbe utalt fiatalok családi hátterének vizsgálata, a családi kapcsolatok szerepe a normaszegő, deviáns életvitel, inadaptív viselkedésmintázat kialakulásában, célok, feladatok, meghatározása a deficitek enyhítésére, fejlesztendő területek.....	25
4.1 Magatartászavar értelmezése.....	25
4.2 Magatartászavaros fiatalok jellemzői.....	26
4.2.1 Magatartászavarok lehetséges okai.....	26
4.3 Deviancia, deviáns magatartás.....	27
4.4 Szocializáció és a deviáns magatartás.....	29
4.5 Deviancia és serdülőkor kapcsolata.....	29
4.6 A bűnözés okai.....	30
4.6.1 A környezet szerepe a bűnözésben.....	31
4.6.2 Makrokörnyezet.....	31
4.7 A család szocializációs zavarai.....	33
4.7.1 A család szociális helyzete.....	33
4.7.2 A családi szocializáció hiányosságából eredő magatartásbeli jellemzők.....	34
4.8 Határhelyzetek – Reziliencia – Perdita jelenség.....	35
4.9 A vizsgálatok tükrében növendékeink jellemzői.....	44

4.9.1 A javítóintézeti fiatalokúra jellemző szocializációs út	44
4.9.2 Pszichodiagnosztikai munka elemei	45
4.9.3 A diagnosztika alapján feltárt területek	45
4.10 Javítóintézeti nevelés lehetőségei a családi kapcsolatok erősítésében	47
4.10.1 Az együttműködés jelenlegi formái	49
4.10.2. Egyéni nevelési terv	49
4.10.3 Családi konzultáció, családterápia a javítóintézet növendékeivel és családjaikkal	53
5. A javítóintézetbe került növendékek életútjának elemzése a fellelhető dokumentumok és a velük, valamint családtagjaikkal készített interjúk alapján	59
5.1 Az életinterjú készítés célja	59
5.2 A javítóintézetben fellelhető és használt dokumentumok	60
6. A gyermekvédelemi intézményrendszer, a javítóintézetek és a gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás intézményei közötti együttműködési lehetőségek.....	62
6.1 Gyermekvédelem alapelvei	63
6.2. A gyermekjóléti alapellátások, különösen a gyermekjóléti szolgáltatás általános jellemzői	64
6.3. Védelembe vétel	71
6.4. Anomáliák a gyermekjóléti alapellátás területén, a javítóintézeti nevelésbe került fiatalok életútját tekintve	72
6.5. A gyermekvédelmi szakellátások általános jellemzői	73
6.5.1 Nevelésbe vétel	73
6.5.2. Anomáliák a gyermekvédelmi szakellátás területén, a javítóintézeti nevelésbe került fiatalok életútját tekintve	74
7. Reintegrációs folyamatok a javítóintézetben – a társadalmi integrációt segítő cselekvési terv.....	76
7.1 A reszocializáció, reintegráció	76
7.2 Reintegrációs folyamatok és rendszerszemlélet a javítóintézetben.....	79
7.3. Cselekvési terv a családi kapcsolatok erősítésének vonatkozásában	89
8. Hivatkozások és felhasznált irodalmak, jogszabályok jegyzéke.....	95

Bevezetés

„Félek a szabadulástól. Nem tudom hova menjek, és mit csináljak!” - az életét újrakezdő fiatal szájából a javítóintézetből történő távozás előtti napokban ezeknek a mondatnak nem szabad elhangoznia!

Annak érdekében, hogy a fiatalok a javítóintézetben töltött hónapok, évek után reménykedve, bizakodva távozzanak az intézményből, komplex nevelést, támogatást, szolgáltatásokat kell biztosítani az intézeteknek és már a befogadáskor el kell kezdeni a reszocializációs, reintegrációs tevékenységet, hiszen a javítóintézeti nevelés legfőbb célja a bűncselekmény elkövetésével érintett fiatalok társadalomba történő beilleszkedésének a támogatása.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény szerint: A javítóintézetben folyó nevelés célja a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettsége fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése.

A reszocializáció az egyének, csoportok vagy azok társadalmi környezetének olyan mértékű megváltozása, mely változás hatása az érintett egyének, csoportok attitűdjeiben, cselekedeteiben és gondolkodásmódjában is megjelenik.

A javítóintézetbe kerülő fiatalok reszocializációs, reintegrációs támogatásában egyik legfontosabb feladat az, hogy felmérjük, hogy honnan érkeznek és hová tartanak. Milyen az őket kibocsátó közeg, elsősorban családjuk, hogyan determinálta életútjukat, mire tudjuk alapozni a javítóintézeti nevelésüket és ez hogyan befolyásolhatja az elbocsátásuk utáni sorsukat.

A család a fejlődésünk legfontosabb, személyiségünket megalapozó és meghatározó közege. A családi kapcsolatok, kötődések biztosítják azt az érzelmi erőforrást, amihez felnőve is vissza tudunk térni, ami biztonságot ad, és ami a krízis helyzetekben komoly segítség lehet. Optimális esetben a család az a biztonságot nyújtó színtér, ahol a fejlődést támogató környezetben a személyiség a társadalmilag elfogadott irányba fejlődik, és az egyén megtanulja azokat a normákat, amivel a társadalom hasznos tagjává válik.

A fiatalkorú bűnelkövetők családja az esetek nagy hányadában nem biztosítja azokat az optimális fejlődéshez szükséges erőforrásokat, tényezőket, ami a társadalmi integrációhoz szükséges. Az intézetbe kerülő fiatalok nagy hányada a gyermekvédelem fókuszába került már jóval azelőtt, hogy bűnelkövetővé vált volna. Jellemzően sokproblémás családok gyermekei, akiknek a családjában a család számos funkciója sérült, diszfunkcionális. A fiatal korban bűnelkövetővé válás egyik fontos összetevője a családi háttér és a bűnözésre szocializáló családi közeg.

A sokproblémás családokban felnövekvő gyerekek többségében sérült, hátrányos helyzetű családokból származnak, ahol sem a társadalmi normákat nem ismerik meg és sajátítják el, sem az azok betartásához és követéséhez szükséges erőforrások nem állnak rendelkezésükre. A problémák és diszfunkciók ellenére a növendékek mégis kötődnek családjukhoz vagy néhány családtagjukhoz. A korai gyermekkorban kialakult kötődések és kötődési mintázatok meghatározzák felnőtt kapcsolataink és életünk minőségét. Számos vizsgálat és tanulmány bizonyítja, hogy a fejlődő gyermek egy elhanyagoló szülőhöz is kötődik, és stressz helyzetben, krízis helyzetben fokozottan keresi a kapcsolódási pontokat, melyek – a sérült háttér ellenére – erőforrásként szolgálnak a nehéz élethelyzettel való megküzdésben.

Harry F. Harlow evolúciós okokat feltételezett a kötődés hátterében, és majomkísérletekkel bizonyította, hogy még a minimális szinten biztonságot nyújtó fejlődési közeg is fontos a fejlődő utódok számára. Klasszikus kísérletsorozatában resus majmokat választott el születésük pillanatában anyjuktól. Vizsgálata széles körűen kiterjed az anyától való izoláció különféle változataira. A majomgyerekek egyik csoportját a táplálékot adó drótanya és mellette táplálékot nem adó szőryanya közelségében nevelte fel. Váratlan, stresszt kiváltó helyzetben a majomgyerekek a szőryánál keresték a biztonságot. (Harlow 1969)¹

Az állatlélektani tapasztalatokból azt a következtetést lehet levonni, hogy az anya-gyerek kapcsolat nem szorítkozik a táplálkozásra, és az ehhez tartozó viselkedési mintákra. Vannak olyan funkciók, amelyet a szőryanya nem tud betölteni. A nemzés, ivadék gondozás és a majmoknál valószínűleg a játék is, az egész fajtára jellemző ösztönös viselkedésrendszerek. Kibontakozásuknak azonban elengedhetetlen feltétele az élő anyával való kapcsolat. A javítóintézetekbe kerülő fiatalkorúak nagy része, hasonlóan az izoláltan nevelkedő majomgyerekekhez sérült anya-gyerek, szülő-gyerek kapcsolattal rendelkezik. Ez a sérült kapcsolat a fejlődés és a társadalmi integráció szempontjából azonban mégis több mint a

¹ Harlow, H. (1971) – Learning to love. Idézi: Cole, M & Cole S. 1997 In: Fejlődéslélektan

semmi – a növendékek az intézetben csak ezekhez a kapcsolatokhoz tudnak visszanyúlni, mint erőforrások és az intézetből kikerülve a későbbiekben is ezekhez a kötődésekhez fognak visszatérni. A korai kötődés során szerzett sérüléseket nehéz, vagy lehetetlen orvosolni. A javítóintézetek abban tudják segíteni a növendékeket és családjaikat, hogy a meglévő családi kapcsolatokat erősítik és támogatják.

A növendékek családtagjaival beszélgetve számos családi tragédia, krízis, és olyan esemény, helyzet képe bontakozik ki, amelyekkel a családok nem tudtak megküzdeni, és amelyek komoly befolyással voltak a növendékek életére.

Az esetek nagy hányadában a növendékek szülei maguk is hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű családok gyermekei, akik szintén nem rendelkeznek vagy sosem rendelkeztek fejlődést támogató háttérrel.

A növendékek szülei gyakran maguk is kötődési zavarokkal küzdenek – és az ezekkel való sikertelen megküzdés mellett anyagi problémák, betegségek, mentális vagy intellektuális akadályozottság is megfigyelhető náluk.

Bowlby kötődésemélete szerint velünk születik a késztetés a kötődésre és ennek megfelelő az újszülött viselkedési repertoárja: sírás, nevetés, kapálózás, stb., mind olyan viselkedések, melyek – optimális esetben – biztosítják a közelséget és elősegítik a kontaktust az anyával. Hangsúlyozta az anya válaszkészségének fontosságát, mivel a gyermek kontaktuskereső viselkedése csak a párbeszéd egyik oldala, és csak megfelelő válasz esetén alakulhat ki a biztonságos kötődés. Feltételezte, hogy az ember esetében is létezik egy szenzitív periódus, melynek folyamán ki kell alakulnia a kötődésnek. Ez a kritikus időszak természetesen nem olyan rövid és pontosan meghatározható, mint az állatok imprintingje esetén.

Bowlby szerint a kötődés célja, hogy a gyerek biztonság érzetét biztosítsa. Az anya olyan biztonságos hátteret kínál, amelyből a csecsemő felderítő kirándulásokat tehet, és amelyhez a gyerekek gyakran visszatérnek, hogy megújítsák a kapcsolatot, mielőtt újabb útra indulnának. Először az anya viseli a nagyobb felelősséget a kötődési rendszer egyensúlyának fenntartásáért, mert a csecsemők csak nagyon kevésre képesek. Ahogy azonban a gyerek egyre mozgékonyabb lesz, és egyre több időt tölt anyjától távol, az anya-gyerek pár egy

átmeneti állapotba jut, ahol a rendszer egyensúlya fenntartásának felelősségében osztoznak. Az embereknél ez az átmeneti fázis évekig tart. (Bowlby, 1980)²

Az 1970-es években Ainsworth kidolgozott egy eljárást, az úgynevezett idegen helyzetet, hogy megfigyelje a kötődési kapcsolatokat a gondozó és a gyermek között. Az idegen helyzet eme eljárásában megfigyelik a játszó gyermeket 20 percen keresztül, amíg a gondozók és idegenek belépnek a szobába, illetve elhagyják azt, így újjáteremtve az ismerős és ismeretlen jelenlétének élményét, amely szituációval a legtöbb gyermek szembesül élete folyamán. A helyzetek eltérnek abban, hogy mennyire stresszesek, és a gyermek válaszait megfigyelik. (Ainsworth 1982).³

Kötődéseik alapján a gyermekek négy csoportba sorolhatók. A biztonságosan kötődő gyermekek a leginkább képesek arra, hogy felfedezzék környezetüket. Amikor a segítségnyújtás adott, ez megerősíti a biztonságérzetet, továbbá az anya segítségnyújtását feltételezni hasznos, arra neveli a gyermeket, hogy hogyan kell megbirkózni a hasonló problémákkal a jövőben. Ezért a biztonságos kötődés a legadaptívabb kötődési módnak tekinthető. Biztonságosan kötődővé a gyermek akkor válik, amikor az anya elérhető és képes a gyermek igényeit kielégíteni érzékeny és megfelelő módon.

A szorongó-ellenálló kötődési módú gyermek szorong a felfedezésektől és az idegenektől, még akkor is, ha az anya jelen van. Egyfajta ambivalens kötődési mód ez, a gyermek keresi anyja közelségét, de haragját is kifejezi, ha az anya távollét után visszatér a gyermekhez. Ezt ma már ismertebb néven ambivalens/ellenálló kötődésnek nevezzük, melynek oka, az anya kiszámíthatatlan válaszreakciója a gyermek igényeire.

A kötődési stílusok harmadik típusa a szorongó-elkerülő kötődési mód. A gyermek el fogja kerülni vagy figyelmen kívül hagyja a gondozóját – kis érzelmet mutat, amikor a gondozó kimegy vagy visszatér. A gyermek nem nagyon fogja felfedezni környezetét függetlenül attól, hogy ki van ott. Az idegeneket nem kezeli nagyon különféleképpen, mint a gondozóját. Nincs nagy érzelmi ingadozás attól függetlenül, hogy van-e valaki a szobában vagy nincs.

Ezen kötődési mintázat kialakulásának oka, hogy az anya – bár jelen van – az esetek nagy részében nem reagál a gyermek szükségleteire.

² Bowlby, J. 1980. Attachment and loss. Idézi Cole, M & Cole S. 1997 In: Fejlődéslélektan

³ Ainsworth, M. D. S. 1982. Attachment: Retrospect and Prospect. Idézi Cole, M & Cole S. 1997 In: Fejlődéslélektan

Dezorganizált kötődési stílus a kötődési módok negyedik formája. Az ilyen módon kötődő gyermekek egyik kategóriába sem sorolhatók be kötődéseik szempontjából. Zavartan, zavarodottan viselkednek a vizsgálati helyzetben. Esetükben anyjuk gyakran pszichiátriai vagy mentális beteg, aki képtelen a gyerek szükségleteit kielégíteni, esetleg bántalmazó vagy elhanyagoló.

A kisgyermekkorai kötődési mintáinkat visszük tovább életünk során számos kapcsolatunkban. Az anyával vagy elsődleges gondozóval elsajátított kötődési mintázatot árnyalja az apához való kötődés, valamint az élet során kialakult többi közeli kapcsolat, például a tanárok, nevelők vagy a barátok irányába. Jellemüket tekintve ezek a kötődési mintázatok is besorolhatóak a kisgyermekeknél elkülönített kötődési stílusok valamelyikébe.

A javítóintézetekbe kerülő fiatalok családi kapcsolatai sokszor mutatnak dezorganizált kötődési alapokat. A növendékek szülei, testvérei sérült kötődésekkel kapcsolódnak egymáshoz, melyet tovább nehezítenek az anyagi, lakhatási nehézségek, a munkanélküliség és a különféle szenvedélybetegségek.

Előfordul az is, hogy a növendék nem rendelkezik családi kapcsolatokkal, csak a gyermek és ifjúságvédelem keretében kötött barátságokkal, nevelő-tanár kapcsolatokkal és kötődésekkel, esetleg iskolai vagy egyéb módon szerzett baráti kapcsolatokkal.

Az intézetekben folyó nevelés fontos részét képezi ezen kapcsolatok és kötődések megismerése és ápolása, a vonatkozó jogszabályok adta lehetőségek keretein belül, amelyet maximálisan kihasználva és szakmai keretbe téve valósítunk meg. Az intézetből kikerülve a növendék ezekhez a kapcsolatokhoz fog tudni fordulni és az ezekből kapott támogatással próbál meg integrálódni.

A jogszabályok különböző, széles körűen meghatározott lehetőséget biztosítanak a kapcsolattartásra, mely komoly motivációs lehetőséget ad a javítóintézetekben nevelkedőknek. Várják a látogatásokat, a javítóintézeti nevelés során megvalósuló intézeten kívüli kapcsolattartási lehetőségeket (kimenő, eltávozás, szabadság). Azt tapasztaljuk, hogy a szülők, barátok, nevelők – ha támogatást nem is tudnak mindig nyújtani – örömmel veszik, ha a növendék sikerekről, tanulmányi előmeneteléről, pozitív eseményekről, dicséretekről és jutalmakról számol be. A növendékek számára elengedhetetlenül fontos ezen – sokszor sivár és sérült – kötődések rendszeres jelenléte. Azokban az esetekben, amikor a szülők, barátok, volt tanárok nem jelennek meg a kapcsolattartási alkalmakon, vagy nem sikerül fogadó

közeget találunk, a növendék csalódik és bizonyos mértékig újra traumatizálódik, hiszen gyermekkorában is számtalanszor átélte, hogy a számára fontos kötődési személyek cserbenhagyták.

A szülőkkal, családokkal való kapcsolattartás során figyelembe kell vennünk az ellátott gyerekek és családjaik jelentősen eltérő szókészletét és fogalmi meghatározásait, mely mind egymástól, mind a társadalom szélesebb rétegeitől eltérő, és a kapcsolattartást rögzítő szabályokat közvetlen kell számukra értelmezni.

Fontos hogy a bekerülést követően mihamarabb a család, ismerősök, barátok és a gyermek is megnyugvást kapjon. A hivatalos értesítésen túl a telefonos ráerősítés egy - egy „jó szó” átadása, támogató hozzáállás és megerősítés sokat segíthet.

A javítóintézetekben végzett reszocializációs, társadalmi integrációt elősegítő munka fontos összetevőjét képezi a növendékek kötődéseinek ápolása, a kötődési folyamat fenntartásának támogatása vagy segítése egy pozitívabb irányba történő változáshoz.

Fontos az intézmény munkatársainak a családokkal való kapcsolattartása, egy - egy közös irányított, vezetett beszélgetés, még egy formális családlátogatás hiányában is sokat jelenthet, számtalan kérdést tisztázhat mind az ellátott, mind a család, ismerősök, barátok számára. Illetve az intézményben dolgozó szakember is válaszokat kaphat és olyan pótolhatatlan első benyomásokat szerezhet, mely lényegi segítséget nyújthat a hosszú távú nevelő, gondozó munka megtervezéséhez. Ugyanezen eljárás egy későbbi nevelési szakaszban, egy addig nem jelentkező, és nem kért, lehetséges kapcsolattartó esetében is szükséges mivel új irányt új lehetőséget, vagy csak megerősítést is hozhat a megkezdett folyamatba. Ezekkel a lehetőségekkel nem csak az intézményekben ellátott gyerekek, hanem családjaik is támogatást kapnának, mely hosszútávon az integráció irányába elmozdulást segítené.

A családi kapcsolatokon túl fontos bármilyen pozitív kötődési forma és lehetőség feltérképezése és támogatása is. A növendékeket segítjük abban, hogy olyan referens személyeket találjanak, akik később, az intézetből kikerülve segíthetik, támogathatják őket. Számos esetben lakásotthonos nevelők, gyermekvédelmi gyámok esetleg korábbi tanárok, barátok is megtalálhatók a növendékek kapcsolattartási listáján.

Jelen tanulmány célja, hogy a családi kapcsolatok és jellemzők tükrében értelmezzük a fiatalok bűnelkövetővé válást, hogy ezáltal a későbbiekben hatékonyabban avatkozzunk be. A tanulmány áttekintés arra vonatkozóan, milyen családi környezet és szocializációs közeg

vezet a fiatal korban bűnelkövetővé váláshoz. Kitér arra, hogy a javítóintézetbe kerülést a fiatalok – a sérült kötődések ellenére – egyfajta krízisként élik meg, melynek szerves része a családtól elszakadás krízise.

A tanulmány részét képezi azon magatartászavarok bemutatása, melyek - több egyéb összetevő mellett - a diszfunkcionális családi háttér eredményei.

A tanulmány áttekinti a deviáns viselkedésformák megjelenésének okait és kitér a bűnözés, azon belül a fiatalkorú bűnelkövetés okainak elemzésére is. Bemutatja azt a családi mikro- és makro környezetet, amely a növendékekre jellemző és áttekinti a családok szociális helyzetét, valamint a családi szocializáció hiányosságából eredő magatartásbeli jellemzőket. Részletesen tárgyalja a növendékekkel végzett pszichodiagnosztikai munkát, és ezen munka keretében kapott jellemzőket.

A tanulmány kitér arra, hogy javítóintézeti keretek közt milyen lehetőségeink vannak a családokkal való együttműködésre és javaslatokat fogalmaz meg a tapasztalatok és eredmények alapján. Bemutatja a növendékek életút elemzésének célját és eredményeit.

A tanulmány bemutatja a javítóintézetek intézményi közegét is jelentő gyermekvédelmi rendszer fő elemeit, kitérve az együttműködési lehetőségekre, ezek anomáliáira.

A tanulmány zárásaként reintegrációs illetve reszocializációs cselekvési tervet fogalmaz meg.

A tanulmány a vizsgálati eredmények mellett a témában releváns szakirodalmi áttekintést is tartalmazza.

1. A család, mint az elsődleges szociális szintér

A család az a közeg, ahol a fejlődő gyermek a társas viselkedés alapjait, az érzelmek kimutatását, a szorongásokkal való megküzdést, az agresszió kezelésének a módját, a biztonság élményét és számos, személyiség alakulásában meghatározó dolgot elsajátít, ezért az adaptáció zavarainak gyökerét is ebben a közegben kellene felismernünk és kezelnünk. A szocializáció kérdéskörének tudományos kutatása az 1930-as évekkel vette kezdetét.

„A szocializáció az a folyamat, amelyben az egyén annak a közösségnek a normáihoz igazodik, amelyben született, vagy amelyhez funkcionálisan hozzá tartozik.”⁴

A nyolcvanas években a szocializáció fogalmát bővebb értelemben használták.

„A szocializáció jelentése elsősorban új szemléletmódhoz kapcsolódik. A szocializáció az egyéntársadalmivá válásának elvárásokkal és ideálokkal átszőtt világából, amelyben a valóságos és a kívánatos összemosódik, (...) magát a valóságos folyamatot jelöli meg”⁵

A családi szocializáció modern elméletei az érzelmekkel és indulati étellel kapcsolatos tanulást, a tudattalan folyamatok szerepét és a családon belüli kommunikációs folyamat fontosságát hangsúlyozzák. A modern elméletek foglalkoznak még a szocializációs folyamatban a modellek és az utánzás szerepével, a szocializáció és az identifikáció kapcsolatával.

A családi szocializáció a pszichológiai oldalról nem tanulmányozható a család, mint rendszer megértése és a rendszerre jellemző fogalmak ismerete nélkül.

A család rendszerként való felfogása a modern családterápiás irányzatok létrejöttével vette kezdetét.

„A családi kapcsolatok tanulmányozása érdekében fel kell adjuk azokat a kifejezéseket, amelyek az egyén pszichológiájából születtek... A családi interakciók megfigyelése nyilvánvalóvá teszi, hogy a család, mint szupraindividuális egység működését bizonyos ismétlődések és visszatérő minták jellemzik.”⁶

A modern családterápiás irányzatok változást hoztak a család fogalom felfogásába azzal, hogy a családra, mint rendszerre tekintettek. A családban az egyének egymással interdependens viszonyban vannak, mely viselkedésüket is meghatározza. A család tagjai folyamatosan hatnak és visszahatnak egymásra.⁷

Ha a családot, mint rendszert értelmezzük, akkor a családon belüli folyamatokat entitásként, egységes egészként kezeljük, központi kérdéssé pedig a család, mint rendszer működésének jellemzői és nem az egyének viselkedése és motivációi válnak. A családban az egyének

⁴Merton R. K. 1957. Idézi: Szónyi G. In: Miltényi K. 1980. 32.1

⁵ Illyés, S. 1984.: Célok és eredmények a gyerekkori szocializációs zavarok empirikus kutatásában

⁶ Jackson, D. Familyrules: marital quid pro quo. Arch. General Psychiatry, Quart. Suppl. vol. 31, pp. 79-90

⁷ Procter, H.G. (1980) Familyconstructpsychology, in: Walrond-Skinner, S. (ed) DevelopmentsinFamilyTherapy, London, Routledge

interdependensek – folyamatosan hatnak és visszahatnak egymásra. Ebben az értelemben a család működésének központi kérdése, hogy a család tagjai az interakcióik révén együttesen milyen megoldásokat és helyzeteket teremtenek. A család, mint elsődleges szocializációs szintér szerepe ebből a nézőpontból nézve abból áll, hogy a felnövekvő gyermek személyiségének alakulására milyen módon hat a környezet, és a gyermek a reakcióival és interakcióival milyen módon válaszol, az ő válaszai milyen változásokat eszközölnek. A család rendszerként kezelése azt mondja, hogy a családi szocializáció aktív résztvevője a gyermek – noha a tudatosság, mint olyan, sem a gyermek, de sokszor a felnőttek részéről sincs jelen a szocializációs folyamatban.

A családban, mint rendszerben az ok-okozati viszonyok – szemben a klasszikus családértelmezéssel – nem lineárisak, nem az ok vezet az okozathoz, hanem cirkuláris oksági viszonyokról beszélhetünk. Az ok eredménye az okozat és az okozat visszahat az okra. Ha az időtényezőt is figyelembe vesszük, akkor a család működési sajátosságai spirál formájában rajzolhatók fel legkönnyebben. Történik valami, ami eredményez valamit. Ez visszahat a kiinduló eseményre, és az idő előre haladásával folyamatosává válik az ok és az okozat egymásra hatása.⁸ Ezek a gyakorlatban megfigyelhető visszatérő, és minden családra sajátosan jellemző, többnyire tudattalan minták képezik a családi szocializáció alapjait.

A család rendszerként való felfogása magyarázatot ad arra, hogy ha az egyik családtag életében történik valami, akkor az változásokat hoz a többi családtag életébe is. Ahhoz, hogy valami rendszerként működjön, legfontosabb sajátosság az alkotó részeknek egy olyan kapcsolata, hogy az egyikben létrejövő változás valahogy hasson a többi alkotórészre, ezek visszahatása pedig az előbbire. A rendszer a dinamikus egyensúly állapotában van: minden eltérés az egyensúlytól folyamatosan korrigálódik, ezért a biológiából átvett homeosztázis fogalmát használva családi homeosztázisnak nevezzük.

A család, mint szocializációs szintér másik fontos jellemzője a rejtett szabályok rendszere. Minden gyermek találkozik számos –többnyire- implicit szabállyal, amelyek hatnak a családtagok viselkedésére, de a normál interakciók során a tudatos küszöb alatt maradnak. Ezek a szabályok olyan mélyen lehetnek rejtve a tagok egyéni tudattalanjában illetve a család

⁸ Dallos, R. & Procter, H. A családi folyamatok interakcionális szemlélete. In: Bírós, S. és Komlósi, P. Családterápiás olvasókönyv, Családterápiás sorozat pp: 1. 7-52

történetében, hogy azokat nem lehet leírni, vagy megvitatni az érintettekkel még akkor sem, ha egy jól képzett terapeuta próbálja meg a viselkedés szabályszerűségeit kiemelni.⁹

A család, mint elsődleges szocializációs szintér egyben egy hierarchikus rendszer, melyben a családtagok hierarchiában betöltött szerepe változhat, de állandó is lehet.¹⁰ A rejtett hierarchia elfogadása vagy a hierarchiában elfoglalt helyért vívott harc szintén meghatározza a fejlődő gyermek személyiségét.

A családi szocializációban számos egyéb, családra – mint rendszerre jellemző alapfogalom helyet kap, ilyen például a családtagok közti pszichológiai távolság, mely összefüggésben van a kötődéssel, és amely meghatározza a családon belüli kommunikációt – ezáltal hat a gyermek személyiségének alakulására.

A szocializációs folyamat másik fontos alapfogalma a családi életciklus és az életciklusbeli változások. Ahogy az egyéni személyiség fejlődést, úgy a családban, mint rendszerben bekövetkező fejlődési állomások, változások is egyfajta ciklikusságot mutatnak, mely összefüggésben van az egyének fejlődésével és a családra ható külső tényezőkkel. A családok működésének diszfunkcionális zavarai gyakran összefüggésben vannak ezekkel az életciklus változásokkal.

A javítóintézetbe kerülő gyerekek családjaira – kivétel nélkül- számos, személyiség fejlődését és alakulását befolyásoló családi diszfunkció jellemző, melynek okai egyrészt a családokra ható külső tényezőkben rejlenek, másrészt olyan családon belüli implicit szabályokkal és megküzdési módokkal állnak összefüggésben, melyeket ismernünk kell ahhoz, hogy megértsük, miért tendál a növendékek személyiségfejlődése deviáns irányba.

2. A diszfunkcionálisan működő család

A családnak számos funkciója van, melyek bármelyikében bekövetkező zavart családi diszfunkciónak nevezünk. A család funkcionális zavarai meghatározzák a gyermekek fejlődését, annak mind az egyén, mind a társadalom szempontjából negatív irányt szabnak. Egy részük egyértelmű, a funkciók másik hányada magyarázatra szorul. Napjaink változó társadalmi helyzetében egyes funkciók kevesebb jelentőséggel bírnak, míg mások nagyobb hangsúlyt kapnak. A funkciók befolyásolják a családok tevékenységrendszerét, kultúráját,

⁹ Dallos, R. & Procter, H. A családi folyamatok interakcionális szemlélete. In: Bírós, S. és Komlósi, P. Családterápiás olvasókönyv, Családterápiás sorozat pp: 1. 7-52

¹⁰Watzlak, P. & Weakland, J. 1977 The Interactionalview, London.

norma- és értékrendszerét. A társadalmi és gazdasági változások általában kedvezőtlenül hathatnak a család funkcióinak működésére.

A család főbb funkciói:

- Biológiai funkció
- Gazdasági funkció
- Érzelmi szükségleteket kielégítő funkció
- Társadalmi státuszt meghatározó funkció
- Betegek ellátása és öregekről való gondoskodás, mint funkció
- A kulturális igény felkeltése és a szabadidő irányítása, mint funkció
- A családtagok életének és fejlődési irányának meghatározása
- Szocializációs és nevelési funkció, személyiségformálás
- Támogató rendszer funkció

A család bármelyik funkciójában bekövetkező diszfunkció rosszul működő családot eredményez, mely deviáns személyiségfejlődést eredményez. Ebből a nézőpontból közelítve egy vagy több család működésére jellemző diszfunkció eredménye a fiatalkorúak deviáns viselkedése, a problémákkal való megküzdés eszköztárának szegényessége, a deviáns értékrend és a társadalmi szabályok és elvárások követésének, betartásának nehézsége.

2.1 A család biológiai funkcióinak sérülése

A család egyik legfontosabb funkciója a reprodukciós funkció. A magyar családok reprodukciós funkcióját jellemzi csekély a gyermekvállalási kedv, kevés a születések száma, elégtelen a népesség demográfiai utánpótlásához. Napjainkban a gyermekvállalást leggyakrabban anyagi megfontolások szabályozzák. Számos pár dönt úgy, hogy kevesebb gyereket vállal, mint szeretne, hogy biztosan fel tudja nevelni őket. Megfigyelhet a biológiai funkciónak az a fajta sérülése is, hogy a párok több, vagy jóval több gyereket vállalnak, mint ahányat anyagi biztonságban fel tudnának nevelni – esetleg akkor is gyereket vállalnak, ha erre egyáltalán nincs anyagi fedezetük.

A család biológiai funkciójának másik fontos összetevője a nem szerepek tanulása. Az egyik leggyakoribb családi diszfunkció, mely a társadalmi változásokkal szoros összefüggésben van

a nemi szerepek elsajátításában történő zavar, illetve a nemi szerepek oly módon történő elsajátítása, mely a társadalom szempontjából kedvezőtlenül hat.

2.2 A család gazdasági funkciójának sérülése

A család jövedelemközösség és jövedelemből gazdálkodó egység. A családtagok száma általában megszabja a család anyagi helyzetét. A munkamegosztás természetes velejárójaként a család „gazdasági haszonnal” működik. Munka pl. idősök gondozása, háztartás, munkaerőpiacon végzett kereső tevékenység – melyek optimális elosztása segíti, hogy a család gazdasági funkcióját betöltse. Számos családban a gazdasági funkció sérülése eredményez egyéb diszfunkciókat. Pl. két munkanélküli szülő nem rendelkezik kellő jövedelemmel, az ebből fakadó stresszel pedig nem tud megküzdeni, a helytelen megküzdésből fakadó feszültségek pedig diszfunkciókat okoznak a gyermekek érzelmi szükségletének kielégítésében.

2.3 A család érzelmi szükségleteket kielégítő diszfunkciós zavarai

A gyermekek lelki fejlődésének színterét biztosítja. Az érzelmi szükségletek kielégülését biztosítja. Ebben a minőségében jól működő család érzelmi biztonságot ér harmóniát biztosít a tagok számára. A legtöbb családi diszfunkció, mely a gyermekek személyiség fejlődését negatív irányba meghatározza az érzelmi szükségleteket kielégítő funkció zavara. Azt mondhatjuk, hogy minden olyan családban, ahol a gyermek vagy a tagok érzelmi szükségletei nincsenek kielégítve, diszfunkcionálisnak tekinthető – társadalmi osztálytól és gazdasági funkciótól függetlenül.

2.4 A társadalmi státusz meghatározásának diszfunkciója

A család funkciói közé sorolható szociológiai szempontból a társadalmi státuszok, rétegek újratermelése, amely neveléssel, szocializációval, értékátadással valósul meg. Napjainkban ez a funkció is változáson megy át, könnyebb „kitörni abból a státusból, ahová beleszülettünk”, mint évszázadokkal ezelőtt. A társadalmi státuszt meghatározó diszfunkció zavarára utal, amikor egy családban olyan érték és normarendszer van, mely a társadalom szempontjából negatív. A javítóintézetbe került növendékek esetében ez gyakorta megfigyelhető, pl. számos

növendék hozzátartozója volt büntetve, vagy jelenleg is büntetés végrehajtási intézményben van.

2.5 A betegek ellátása és az öregekről való gondoskodás funkciójának sérülése

Fontos funkciója a családnak a betegek ellátása és az öregekről való gondoskodás ez a funkció régebben sokkal jobban működött, mint ma. Az idősebbek hátrányosabb helyzetben vannak, mint régen. Ellátásukat a családok jelentős része gondként, problémaként fogja fel. Számos egyéb családi diszfunkció összefüggésben van ezzel a diszfunkcióval. Sok család nem tud megküzdeni a beteg hozzátartozó miatti nehézségekkel és az ezzel kapcsolatos stresszel. Ezt mutatja az a tény is, hogy a javítóintézetben lévő növendékek jelentős hányadának életében történt olyan életeseemény, mely erre a diszfunkcióra utal.

2.6 A kulturális igény felkeltése és a szabadidő irányítása, mint funkció

A család kulturális légkörét a szülők foglalkozása, iskolai végzettsége, szellemi igényei, a családi tradíciók, a légkör, a kommunikáció minősége, a család törekvései, az érzelmi összhang, vagy ezek hiánya határozzák meg. Napjainkban jellemző, hogy munka miatt sokkal kevesebb idő jut a gyerekekre. A másik jellemző, hogy munkanélküliség és az ebből fakadó anyagi problémák miatt ez a funkció zavart szenved. A javítóintézetbe került gyerekek nagy részének egyik, vagy mindkét szülője munkanélküli.

2.7 A családtagok életének és fejlődési irányának meghatározása

Ez a legellentmondásosabb funkció. A legtöbb családban egyszerűen nem marad idő, pénz vagy pszichés erőforrás a megfelelően átgondolt és tervezett irányításra és ellenőrzésre. Emiatt gyakran nem is tudnak a gyerekekre leselkedő veszélyforrásokról. Ahol ez a funkció kielégítődik, ott felnőve a gyerekeknek vannak pozitív életcéljaik.

2.8 Szocializációs és nevelési funkció, személyiségformálás

A család az elsődleges szocializáció színtere. Itt sajátítja el a gyermek az egyén társadalmi létéhez, az együttéléshez, a beilleszkedéshez szükséges szabályokat, normákat, követendő értékeket. Azokban a családokban, ahol a társadalmi együttélés szempontjából negatív

normarendszer uralkodik, ott a gyerekek hatalmas hátránnyal indulnak neki a társadalom hasznos tagjává válás életfeladatának.

2.8.1 Támogató rendszer funkció

A család a világra vonatkozó információk összegyűjtője és terjesztője is. A sikeres alkalmazkodást nagyban meghatározza, hogy az információkat milyen rendezőelv szerint szervezzük, és hogyan minősítjük, így a családnak meghatározó szerepe van abban, hogy a gyermek milyen értékek, normák kidolgozását viszi véghez, és milyen képet alakít ki a világról. A családnak szerepe van abban is, hogy támogatja a rászoruló családtagokat felmerülő problémáikban gyakorlati és konkrét segítség nyújtásával, ennek alapja az egymásért érzett felelősség. Ennek a funkciónak a sérüléséről számos esetben beszélhetünk. Pl. ha a szülők kognitív képességei nem elegendőek a támogató rendszer kialakításához, vagy ha nincs meg az a felelősség érzet, mely szükséges az érzelmi biztonság megteremtéséhez.

A javítóintézetbe került gyerekek családjai általában több szempontból is diszfunkcionálisak, gyakori az összes funkció diszfunkciója. Ezeket a családokat a pszichológia sokproblémás családoknak nevezi. Az ilyen családokban felnövő gyerekek számos sérülést szereznek és számos egyéb feladatot adnak a velük foglalkozó nevelőknek és mentálhigiénés szakembereknek az átlagos családokban felnövekvőkhöz képest.¹¹

3. A családdal való kapcsolat megszakadásának krízise

Magyarországon fiatakorúak többségében vagyon elleni illetve erőszakos bűncselekmények elkövetésének gyanújával kerülnek.

A letartóztatást követően a fiatal 72 órát rendőrségi fogdán tölt, ezt követően kerül sor szabadlábra helyezésére vagy előzetes fogvatartásának elrendelésére, mely történhet büntetés végrehajtási intézményben vagy javítóintézetben. Az előzetes fogvatartás időtartama 14-18 évesek esetében az első fokú ügydöntő határozat időtartamáig, de legfeljebb 2 évig, amennyiben az első fokú eljárás során nem születik döntés, úgy az előzetes letartóztatás ideje indokolt esetben a 2 évet is meghaladhatja. 12-14 évesek esetében az előzetes fogvatartás

¹¹Busi, E., Bodonyi, E. és Vizélyi Á.: A család funkciói. In: Család, gyerek, társadalom, A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése, 5. kötet szerk: M. Dr. Nádasi Mária

időtartama az első fokú ügydöntő határozat időtartamáig, de legfeljebb maximum 1 évig terjed. A Büntető Törvénykönyvben meghatározott súlyosabb bűncselekmények esetében a gyermekkorú elkövető már 12. életévétől felelősségre vonható (emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, a testi sértés, ha életveszélyt vagy halált okozott, a rablás és a kifosztás, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással). Esetében a cselekmény elkövetése után a bíróság élhet az előzetes letartóztatás jogintézményével, illetve büntetést vagy intézkedést szabhat ki. A szankciók körében nem alkalmazható szabadságvesztés és az egyéb büntetési, intézkedési nemek közül a javítóintézeti nevelés a preferált. A javítóintézeti nevelés kiszabható időtartama minimum egy év, maximum négy éves időtartamban szabható ki. Ezzel összhangban a javítóintézeti nevelés maximum a 21. életévig tarthat. A javítóintézeti nevelés időtartamába a kényszerintézkedések (örizet, előzetes letartóztatás, házi őrizet) beszámítanak.

3.1 A letartóztatási, befogadási sokk

A letartóztatás ténye önmagában is trauma és az egyén krízisként éli meg. (A szakzsargonban „letartóztatási sokk”-ként emlegetik.) Több szempontból is deprivációs (megfosztott) helyzetet idéz elő. A zárt intézményekben dolgozók a letartóztatást követő néhány hétben olyan erős negatív érzelmi megnyilvánulásokat tapasztalnak a fogvatartottak részéről, melyek nemegyszer szuicid kísérletbe torkollnak.

A börtönök személyiségformáló - személyiségromboló hatásával kapcsolatban több értekezés is született. „A börtönügyi szakirodalom jól ismeri azokat a negatív hatásokat, amelyeket az előzetes letartóztatás okoz az egyén számára. Ezeket az ártalmakat (kiszolgáltatottság, degradáció, dehumanizáció, izoláció, stigmatizáció hospitalizáció, letartóztatási sokk, inkapacitáció, retribúció stb.) összefoglaló néven börtönártalmaknak nevezzük.”¹² Az ún. „börtönártalmak” következményei fiatalok esetében még erőteljesebben jelentkeznek, hiszen életkorukból fakadóan személyiségük még kialakulatlan, könnyebben formálható.

„A letartóztatási sokk a börtönbüntetés legkifejezettebb stressz-helyzete, ami a közvetlen börtönbe kerülés előtt kezdődik és pár hónapig tart. Legfontosabb összetevői: fogolydilemma,

¹² Lebujos Imre (2006) Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. Műhely 65-83

deprivációk (autonómia, heteroszexuális kapcsolat, tér, idő, kontinuitás stb.) PTSD (gyermekkori traumákkal való szembesülés, a szociális közeg ártó hatásával való szembesülés, a veszteséggel való szembesülés stb.), hipervigilancia (fokozott készenléti állapot), szuicid veszély, alapvető jogok: ügyvéd, orvos, hozzátartozó, kábítószer-elvonási tünetek, szomatizáció”¹³

„A témával kapcsolatban meg kell említeni, hogy a letartóztatási sokk életveszélyes lehet a fiatalok fogvatartottakra, a valódi első bűntényesekre, az alapeseti kábítószer-bűncselekménnyel gyanúsítottakra, illetve az addiktológiai szempontból problémás drogfogyasztókra, a beteg fogvatartottakra.”¹⁴

„Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, Szabó Máté helyszíni vizsgálat sorozatán felmérte azokat a körülményeket is, amelyek miatt a börtönben nagyobb az öngyilkosság kockázata: a fogvatartottakat falak és rácsok választják el a külvilágtól, az általános egészségügytől és a civil szervezetektől, az öngyilkossági hajlamot erősíti a letartóztatási sokk, az intézetek telítettsége, egyes lelki-pszichológiai tényezők. Különlegesen veszélyes, ha a fogvatartottat elkülönítik, illetve ha kevés az amúgy is túlterhelt és alultervezett létszámú személyzet, különösen éjszaka vagy hétvégén.”¹⁵

„Az előzetes letartóztatás foganatosítását a fogvatartottak minden esetben sokként élik meg – még a visszaesők is. A sokkhatás egyes esetekben akár életveszélyes is lehet, különös tekintettel a fiatalok fogvatartottakra, az első bűntényesekre, illetve a drog- és alkoholfüggőkre, a pánik- és egyéb betegségekben szenvedőkre.”¹⁶

Az előzetes fogvatartásba kerülő fiatalok érzelmi állapota a befogadást követő hetekben a krízisre jellemző módon alakul. Az ő esetükben a trauma, a „befogadási sokk” még erősebb, mint a felnőtteknél. Már a fogdán eltöltött 72 óra is igénybe veszi a lelki erőforrásokat. Nem

¹³ Fliegauf Gergely (2006) Szuicid kockázat <http://bvpszichologia22.blogspot.hu/2006/05/ngyilkossg-brtnben-prevenzis-elvek.html>, letöltés: 2014. december 5.

¹⁴ Fliegauf Gergely (2008) <http://bvpszichologiahirek.blogspot.hu/2008/01/tom-brown-33333.html>, letöltés: 2014. december 5.

¹⁵ Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Öngyilkosságok a hazai börtönökben <https://www.ajbh.hu/kozlemenyek-archiv/-/content/10180/34/a-bortonokban-elkovetetet-ongyilkosagokrol;jsessionid=B63A3879547A665D34DAFED1F0494040> letöltve: 2014. november 20.

¹⁶ Lebujos Imre (2006) Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. Műhely 65-83

találkozhatnak családtagokkal, sőt ügyvéddel sem. A fizikai körülmények meglehetősen „szegényesek”. A „jobb családból való” gyerekek leginkább a családtagok távollététől, az amúgy is deviáns életvitelt folytató, nagyrészt drogfogyasztó fiatalok pedig az elvonási tünetektől szenvednek. Az előzetes letartóztatás helyéül kijelölt intézetbe való átszállítás után a tünetek erősödnek. Reménytelenség, kétségbeesés vesz rajtuk erőt. Hiába kapnak tájékoztatást a jogaikról, a szabályokról, arról, hogy mi vár rájuk, legtöbbször ezt képtelenek megérteni, és napokig csak azt hajtogatják, hogy haza szeretnének menni. A legrosszabb számukra a bizonytalanság. Senki sem tudja megmondani, hogy mennyi ideig maradnak előzetes fogvatartásban. Az átlagos időtartam 1- 1,5 év, de ez az első hetekben, hónapokban felfoghatatlan számukra. A családtagokkal még hetekig nem találkozhatnak, nem beszélhetnek. Akiknek elvonási tünetük van, azoknak minden pillanatát ez határozza meg.

Az előzetes fogvatartás helyszínéül kijelölt javítóintézet nem egészségügyi intézmény. Az elvonástól súlyosan szenvedőkön természetesen megpróbálnak a szakemberek- akár gyógyszeres kezeléssel is- segíteni, de ez legfeljebb mérsékelni tudja a tüneteiket.

Az „első büntényes” növendékek, akik eddig esetleg egy hétvégénél többet nem töltöttek távol a családjuktól, teljesen összeroppanhatnak. Mindezek eredményeként a befogadott növendékek esetenként súlyos depressziós tüneteket mutatnak. Semmihez sincs kedvük, nem tudnak aludni, reménytelennek, kilátástalannak látják a helyzetüket, nem kapcsolódnak a realitáshoz, helyzetük egyetlen javításaként az irreális hazamenetelt tudják megnevezni. Szuicid fantáziáik vannak, önsértést is megkísérelhetnek. Emellett bekerülnek egy olyan közösségbe, ahol az erő dominál. A pozíciót, a jó helyet a rangsorban ki kell vívni. Alkalmazkodni kell a meglévő erőviszonyokhoz. Aki amúgy is olyan környezetből jött, ahol ez a felfogás uralkodik, annak nagy teher, hogy az érzelmeit egy ilyen rossz helyzetben sem mutathatja ki. Aki még soha nem vett részt egy komolyabb verekezésben sem azelőtt, az meg úgy érzi, hogy „egy másik bolygóra került”. Sokan mondják, hogy egy „rossz álomban” érzik magukat, és várják, hogy mikor ébrednek már föl. A tapasztalat azt mutatja, hogy a „fölébredés” minimum 6-8 hetet vesz igénybe. Ennyi idő kell ahhoz, hogy a gyerekek tudatosuljon: tényleg be van zárva, tényleg nem fog egyhamar hazamenni.

A büntetőügye lefolyására intézményi szinten nem vagyunk befolyással, viszont átláthatóvá válnak számára azok a viszonyok, melyek között az elkövetkezendő hónapokban élni fog. Megszokja a napirendet, az intézeti szabályokat. Megtanulja, hogy itt sincs teljesen egyedül.

Az esetek nagy hányadában talál olyan felnőttet az intézet dolgozói között, akiben meg tud bízni. Egy nevelőt, egy terapeutát, pszichológust vagy gyermekfelügyelőt. Kialakul a helye a rangsorban. A családtagoktól kaphat levelet, beszélhet velük telefonon, meg is látogathatják. Ezzel párhuzamosan javul a kapcsolata a realitással, javul a hangulata is. Már nem tartja annyira kilátástalannak a jövőt, inkább a jelent próbálja elviselhetőbbé tenni. A szuicid fantáziák töredékükre csökkennek. Az intézetben iskolába kell járni, dolgozni kell, sportesemények, szakkörök, terápiás foglalkozások vannak. Egyik nap telik a másik után. Erősebb hangulati hullámvölgyet a tárgyalási napok közeledte, illetve az otthonról kapott rossz hírek okozhatnak. Az első hetekre jellemző depressziós állapot erős külső indok nélkül általában nem ismétlődik.

A fent leírtakkal a zárt intézetekben dolgozó munkatársak tisztában vannak, nézzük most meg azt, hogy a bekerülési krízis hogyan illeszkedik azokba az elméletekbe, melyeket a kutatók döntően „normál” populációkon végzett megfigyelések alapján alkottak.

3.2 A krízis

G. Caplan így definiálja a krízishelyzetet: Olyan, lélektanilag kritikus helyzet, mely érzelmileg hangsúlyos, az adott időszakban fontos, és nem elkerülhető. Vagyis, a személy kénytelen szembenézni a helyzettel. Ám a szokásos problémamegoldó eszközök nem hatásosak.¹⁷

Hajduska megkülönböztet fejlődési, vagy normatív krízist, mely az élet egymást követő szakaszaiba való átlépéskor jelentkezik, illetve akcidentális krízist, amely olyan váratlan esemény, mely mindenképpen veszteséggel jár.

Egy esemény akkor vált ki krízist, ha váratlan, ha jelen van a kudarc, veszteség és veszély, ha érzelmileg hangsúlyos, ha szorongást, tehetetlenséget kelt, ha a biztonságérzet elvesztésével jár.¹⁸

T. H. Holmes kialakított egy skálát, mely az egyes életesemények krízist kiváltó erejét mutatja meg. Nemcsak negatív, hanem pozitív események is válhatnak ki krízist (pl. házasságkötés: 50 pont) A börtönbe kerüléshez ugyanannyi pontszám tartozik, mint a közeli

¹⁷ Caplan, G. (1964) Principles of preventive psychiatry Basic Book, New York

¹⁸ Hajduska M. (2008) Krízislélektan Eötvös Kiadó, Budapest

hozzátartozó halálához (63 pont). Holmes rendszere szerint az adott életszakasz pontszámai összeadódnak, és túl magas összeg esetén jelentősen megnő a testi, illetve lelki megbetegedések valószínűsége.

A stressz és a megbetegedések kapcsolatát vizsgálva Dr. Kricsfalvi is a fenti megállapításra jut.¹⁹

A fent részletezett meghatározások alapján az előzetes letartóztatás komoly krízist jelent, hiszen veszteségekkel jár együtt. Általában váratlanul következik be, az élethelyzet jelentős megváltozását eredményezi, és a szabadság elvesztése a tehetetlenség érzésével jár együtt.

Fiatalkorúak esetében a fenti helyzetet súlyosbítja a serdülőkor fejlődési krízise, valamint a bekerülés előtti évek feldolgozatlanságai.²⁰

A krízis kialakulásának esélyét a következő tényezők teszik valószínűvé: testi vagy lelki betegség; szenvedélybetegségek, drog vagy alkohol- abúzus; munkanélküliség, egzisztenciális bizonytalanság; életkori krízis; önértékelési zavarok; rossz megküzdési stratégiák; korábbi feldolgozatlan traumák; értelmi fogyatékoság; impulzus- kontroll zavar.²¹

A fenti tényezők nagy része jellemző az előzetes fogvatartásba kerülő fiatalokra. Sokan a deviáns életvitelből fakadóan igen leromlott fizikai állapotban kerülnek be az intézetbe. Mentális állapotuk- mely a bekerülést követő szűréseken kerül feltárásra- szintén gyakran rossz. Drog vagy alkohol problémákkal a bekerülő növendékek 90%-a küzd, legtöbbször a cselekményüket is szer hatása alatt követték el. Akik családból érkeznek, azok közül sokan nélkülözések közepette nőttek fel, akik rövidebb- hosszabb időt az utcán töltöttek a bekerülésük előtt, azok esetében nyilvánvaló az alapvető fizikai szükségletek hiányos kielégítése. Mindehhez nagymértékben hozzájárul a serdülőkor krízise, melyről még külön kell szót ejteni. A pszichológiai vizsgálatok a legtöbb esetben torzult önértékelést tárnak fel, melyeknek kompenzációi - neurotikus esetben- vagy már maga a torzulás (nárcisztikus személyiség esetében) vezettek a letartóztatást megelőző viselkedéshez. A bekerülés krízisét természetesen mindenki a maga módján, az általa addig használt megküzdési stratégiák

¹⁹ Dr. Kricsfalvi Péter (2006) Stressz a lelke mindennek. Dimenzió Biztosító Egyesület

²⁰ Palágyi Kata (2010) A bekerülés krízise Módszertani füzet a 120 éves Rákospalotai Javítóintézetéről

²¹ Hajduska M. (2008) Krízislélektan Eötvös Kiadó, Budapest

segítségével próbálja megoldani. Ez sok esetben a primer agresszió, ami egy zárt intézet keretein belül, különösen a dolgozókkal szemben nem lehet eredményes. A „küzdj vagy menekülj” parancsok közül a második sem végrehajtható, hiszen az intézetet elhagyni nem lehet. Adaptív stratégiákkal pedig sokan egyáltalán nem rendelkeznek. Azokat- jó esetben- az intézetben töltött hónapok alatt lesz lehetőségük elsajátítani. Addig viszont vergődnek a saját, a kinti világban túlélést biztosító, ám bent használhatatlan megoldásaik között.

A bekerülő fiatalok egy része elhanyagoló, bántalmazó családból vagy állami gondoskodásból érkezik. Az ő esetükben meghatározóak a korai traumák, és mindannyian kötődési zavarral küzdenek. Ennek megfelelően az elhárító mechanizmusaik is primitívek, ez tovább csökkenti az adaptív viselkedés kialakulásának esélyét. Értelmi fogyatékos fiatakorúak ritkán kerülnek előzetes fogvatartásba. Ha ez előfordul, akkor ők fokozott veszélynek vannak kitéve, az ő számukra abszolút alkalmatlan az előzetes fogvatartás intézménye. Saját magukon kívül társaikat is veszélybe sodorhatják, hiszen inadekvát viselkedésükkel hirtelen agressziót válthatnak ki a többiekől, akik amúgy is legtöbb esetben impulzus- kontroll zavarral küzdenek.

3.3 Serdülőkor és regresszió

A növendékek rendkívül regresszív pozícióban vannak. A bezártság és a teljes kiszolgáltatottság, az önrendelkezéstől való megfosztottság, valós életkoruknál jóval fiatalabb gyermek magatartását eredményezi az amúgy is fejletlen személyiségű kamaszoknál. Ez az attitűd lehetőséget ad arra, hogy a nevelő, mint példaadó személy jelenhessen meg. Viszont ez az állapot szöges ellentétben van a bekerülés előtti életmóddal, ami tovább fokozza az érzelmek zavarosságát. Nem lehet megkerülni annak ténynek a megemlítését, hogy Magyarországon az előzetes fogvatartásba kerülő fiatalok jelentős része roma származású. Az ő kulturális hagyományaikban a családalapítás ideje jó pár évvel korábbra esik, mint annak a társadalmi rétegnek - fehér középosztály - az esetében, amely jelenleg a törvényhozásban népességi arányánál nagyobb mértékben képviselteti magát. Ennek megfelelően egy 16 éves, roma származású fiatal saját közösségében már teljes jogú családfő vagy családanya lehet. Fogvatartásba kerülésekor sok növendék 1-2 kisgyermeket hagy otthon. A felnőtt szemlélet - gyermekekért való aggodalom- és a bezártságból fakadó tehetetlen, gyermeki pozíció

ellentmondásai sok belső konfliktust okoznak az amúgy is érzelem felismerési és kezelési problémákkal küzdő fiataloknak.²²

A többé-kevésbé egészséges családban felnövő fiatalok 16- 18 éves korukban épp a lázadás időszakát élik. Megpróbálnak leválni a családjukról, ehhez- jó esetben átmenetileg-megtagadják annak értékeit, külön utakat keresnek. Ha bizalomteli, érzelmileg meleg, elfogadó közösségben éri a gyermeket a kamaszodás traumája, akkor át tudja vészelní ezt az időszakot úgy, hogy a végére, saját, önálló identitását megtalálva, immár fiatal felnőttként vissza tud térni ahhoz a családhoz, ami az útkeresésének viharos éveit alatt sem szűnt meg szeretni őt.²³ Mi a helyzet ezzel szemben az Intézet lakóival? Nekik gyermekkorukban legtöbbször nem adatott meg a stabil érzelmi kötődés. Viszont 12-14 éves koruktól sokszor magukra hagyva, magukért felelősséget vállalva kellett élniük. Egy ilyen, sokszor több éves időszak után az intézetbe bekerülve hirtelen kisgyerekként kezdenek kötődni, ami kívülálló számára az első pillanatban érthetetlen. Súlyos, erőszakos bűncselekményeket elkövetett kamaszok sokszor úgy viselkednek, mintha óvodások lennének. A gyermeki fizikai kontaktus iránti igény viszont keveredik a serdülőknél az ellenkező nemű személyek iránti vonzódásával.

Összefoglalva: agresszív probléma megoldási stratégiák, érzelmi fejletlenség, regresszív állapot és közben tombolnak a nemi hormonok. Mindez drótkerítéssel körülzárva, a külvilággal való kapcsolat jogszabály által előírt módon minimálisra csökkentve. Mintha egy robbanóelegyet kuktába tennénk és alágyújtánánk.

Ebben a helyzetben kell a javítóintézet munkatársainak napról napra helytállni úgy, hogy az érzelmileg támogató, ugyanakkor a szabályok által nemcsak korlátozó, hanem kereteket nyújtó intézeti lét, kellően hosszú - több éves- itt tartózkodás esetén egy másfajta viszonyítási rendszer és megoldási módok beépülését eredményezhesse legalább az arra motivált fiatalok esetében.

²² Malgot Eszter (2011) Vízrel oltható tűz Agresszió és zeneterápia a Rákospalotai Javítóintézetben (Szakdolgozat ELTE BGGYK)

²³ Michael Cole- Sheila R. Cole (2006) Fejlődéslélektan Budapest Osiris Kiadó

4. A javítóintézetbe utalt fiatalok családi hátterének vizsgálata, a családi kapcsolatok szerepe a normaszegő, deviáns életvitel, inadaptív viselkedésmintázat kialakulásában, célok, feladatok, meghatározása a deficitiek enyhítésére, fejlesztendő területek.

A családi háttér ismerete, megértése elengedhetetlenül szükséges a professzionális javítóintézeti nevelés és családi kapcsolatok megismerésének és együttműködésének érdekében. A fiatalok többsége azért keveredik normaszegő magtartásba, mert rosszul működő vagy szétesett családjuk átmenetileg, vagy tartósan képtelené vált nevelésükre-gondozásukra.

Mindezek ellenére elengedhetetlen szakmai feladat annak segítése, hogy a fiatalok családi és személyes kapcsolati megmaradjanak, azokat fenntartsák, szorosabbá tegyék, annak érdekében, hogy az előzetes letartóztatásba helyezést követően a családi kapcsolatok ne szakadjanak meg, és ezzel támogassuk mielőbbi reintegrációjukat.

A gyermekvédelem sok évtizedes tapasztalata azt mutatja, hogy pusztán csak a fiatalok családi kapcsolatának fenntartása és családjaik egzisztenciális biztonságának megteremtése nem elég, ez önmagában még nem segíti elő visszailleszkedésüket. Valójában sokkal mélyebbek az okok, a hazakerülés érdekében sokkal mélyebbre ható változásoknak kell lenniük, hogy valóban tartósan lehessen visszaintegrálni a fiatal a családjába. Lényeges a fiatal speciális segítése, a családban elszenvedett traumatikus, veszélyeztető élmények feldolgozása, terápiás megközelítésű egyéni és csoportos formában.

A téma feldolgozásával kapcsolatban elengedhetetlen néhány fogalom magyarázata.

4.1 Magatartászavar értelmezése

Minden megnyilvánulásunkban, a hétköznapi szituációkban, különleges helyzetekben egyaránt egész személyiségünkkel veszünk részt.

„ A személyiség az ember viszonylag állandó sajátosságainak (személyiségvonásainak) organizációja, ahogyan a környezetével való kölcsönhatásban megnyilvánul. Ebből következik, hogy a személyiségnek egyedüli, mindenki mástól különböző viszonylagos stabilitása, állandósága van, mely által hosszabb ideig is felismerhető”²⁴

²⁴ Nagy Sándor: Pedagógiai Lexikon

A magatartászavaros fiatal életében a személyiség átalakulásának főleg társadalmi eredetű beilleszkedési, szocializációs ellentmondásai nyilvánulnak meg. Kósáné Ormai Vera nézetei alapján a magatartási zavar nem más, szociális inadaptáció, amely a személyiség szociális viszonyainak zavarára épülő különböző típusú viselkedési rendellenesség. Elsődlegesen normál értelmi képességű gyerekeknél iskolai környezetben nyilvánul meg.

4.2 Magatartászavaros fiatalok jellemzői

- ismertek elsajátításában, szociális tanulásba retardáltak
- szociális beilleszkedési nehézségek fokozottak
- erkölcsi értékítéletük fejletlen
- érzelmileg labilisak

A magatartászavar a fiatal viselkedése oldaláról megnyilvánulhat túlérzékenységben, érzelmi labilitásban, összeférhetetlenségben, szorongásban, szabályok megsértésében, kegyetlenkedésben, gyenge tanulmányi eredményben, oponálásban, csavargásban.

A pedagógusok számára elsősorban a támadó, agresszív típusú magatartási zavarok jelentenek nevelési nehézséget.

4.2.1 Magatartászavarok lehetséges okai

- szülők válása
- nem megfelelő családi légkör
- túlzott szigor
- elhanyagolás
- iskolai kudarcok

A magatartási zavar több tényező együttes hatásának következménye, amelyben a környezeti tényezőknek jelentős szerepe van. Pszichoszociális környezeti ártalmak közé soroljuk a családi, iskolai, nevelőotthoni, galéri, deviáns környezet személyiségre gyakorolt károsító hatásait.

4.3 Deviancia, deviáns magtartás

Deviáns az a tulajdonság, megnyilvánulás, állapot stb., amely valamilyen viszonyítási alaptól eltér, és maga az eltérés, illetve az eltérő állapot a deviancia. „Ennek megfelelően deviáns az a személy, akinek valamilyen tulajdonsága a viszonyítási alapként elfogadott személyek tulajdonságaitól eltér, a deviancia pedig az az állapot vagy tulajdonság, amelyre ez az eltérés fennáll.”²⁵ Amennyiben a magatartászavaros fiatal elfogadott normát szeg meg cselekedeteivel, eltérő viselkedése antiszociális viselkedéssé fajul, akkor alkalmazható rá deviáns, normaszegő fiatal fogalma.

Norma a társadalom tagjaitól elvárt, megkövetelt, együttélési szabályok, előírások, amelyek az egyén számára megmondják, hogy adott helyzetben hogyan viselkedjen, milyen magatartást tanúsítson.

A deviancia fogalmára és okaira több szociológiai elmélet is kereste a válaszokat, ezek elméletek segítenek a magatartászavaros fiatalok deviáns viselkedésének értelmezésében.

Biológiai megközelítés jelentősebb képviselői Paul Broca és Cesare Lambroso az 1870-es években kifejtett nézeteik alapján a deviáns ember biológiailag különbözik a nem bűnöző embertől, mert antropológiailag degenerált, az eltérő jelleg örökölhető.

Pszichológiai megközelítés képviselője Freud, aki szerint erkölcsi érzékünk azokból az önkorlátozásokból fakad, amelyeket gyermekkorban, a fejlődés ödipális szakaszában sajátítunk el. Véleménye szerint, ha ebben a szakaszban sérülés következik be az emberek egy kisebbségében pszichopata személyiség alakul ki.

Szociológiai megközelítés képviselői a normaszegést már társadalmi problémaként kezelték, legfőbb problémának a szegénységet tekintették. Robert K. Merton megközelítésében az anómia az az állapot, amikor a társadalmilag elfogadott célokat nem lehet megengedett eszközökkel elérni, így a társadalom kedvezőtlenebb rétegeiben erősebb az anómiás állapot, ezért gyakoribb a deviánsviselkedés. Émilie Durkheim anómia elmélete szerint a társadalmi normák meggyengülésének állapota, amit a gyors társadalmi, gazdasági változást idéz elő, így a biztos és világos szabályok hiányát idézi elő. A nagyváros befolyásolja a benne élők viselkedését, személyiségét, így a normaszegő viselkedést is.

²⁵ Illyés Sándor: Szocializáció és deviancia (1991) 155 o.

Differenciális érintkezés képviselői E. Sutherland és D. Cressy szerint attól válik bűnözővé valaki, hogy többet van rossz társaságban, többet érintkezik bűnözőkkel.

Bűnöző szubkultúra elmélet képviselője Albert Cohen, aki a szubkulturális és a differenciális asszociáció elméletének szemléletmódjából kiindulva magyarázza a fiatalkorúak galerikban való részvételét, az elégtelen társadalmi beilleszkedésük pszichés okait, a galerikban betöltött szerepüket.

Minősítés elmélet szerint nem magán a viselkedésen, hanem a társadalomnak, valamint egyes erre kijelölt intézményeknek a válaszreakcióján múlik, hogy valamilyen viselkedés vagy személy deviánsnak minősül. Ezt a minőséget nevezte Goffman stigmának.

Többtenyezős deviancia elmélet jegyében Andorka, Buda, Cseh-Szombathy fogalmazta meg gondolatait a devianciával kapcsolatban. Nézeteik szerint a deviáns viselkedésformák kialakulásához a következő tényezők szükségesek:

- a gyermekkori szocializáció zavarai
- felnőttkori feszültségek
- a környezetnek a deviáns viselkedésre vonatkozó felfogása
- a deviáns minősítés

A deviáns viselkedés típusai:

- bűnözés
- öngyilkosság
- alkoholizmus
- kábítószer-fogyasztás
- nem organikus mentális betegség
- prostitúció

4.4 Szocializáció és a deviáns magatartás

„A személyiségfejlődés döntő tényezője a szocializációs folyamat: a környezeti hatásoknak az egyed születésétől haláláig tartó, nagyrészt ösztönös, tudattalan feldolgozása.”²⁶ A szocializáció a gyermek és a szülő közötti kapcsolatban kezdődik. A szocializáció közben a gyermekek, a fiatalok átveszik mindazokat a viselkedésmintákat, szerepeket, motivációkat a szülőktől, amelyek biztosítják számukra, hogy szűkebb értelemben vett szubkultúrájukban eligazodhassanak. A deviancia megjelenését úgy kell tekintenünk, hogy a szocializációban valamilyen hiba, valamilyen zavar keletkezett és a fiatal a hibát, a zavart is elsajátította a szociális tanulás során. A nevelési és szocializációs problémák a leggyakoribb kriminogén tényezői a fiatalkori bűnözésnek. Kerezsi Klára szerint: „Az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők döntő többsége a rossz helyzetű, marginális társadalmi csoportokból redukálódik, ahol a szegénység, a munkanélküliség, és a családi problémák jól láthatók”²⁷

A szerző kutatásai alapján megállapítja, hogy azok a fiatalok, akik deviáns viselkedési zavarokat mutatnak, nem kapták meg a nevelés során a szüleiktől a társadalmi beilleszkedéshez szükséges szociális ismerteket, illetve az érzelmi gondoskodást. Legtöbbjükre igaz, hogy családjuk nem gondozza őket, cél nélküliek, a család nem nyújt számukra szilárd értékészletet. Ezek a hiányosságok oda vezetnek, hogy ezek a fiatalok feszültek, támadók lesznek, ellenállnak a felnőtt befolyásolási szándékának, a jogkövető magatartásnak.

4.5 Deviancia és serdülőkor kapcsolata

Lényegesnek tartom kiemelni, hogy a deviáns tünetek diszpozíciós talaját alkati, pszichés valamint a károsító élmények együttesen alkotják. Így a serdülőkor pszichés változásai is jelentős szerepet játszhatnak a fiatalok normaszegő magatartásában. A serdülőkort krízisek sorozata és összefonódása jellemzi. A kiélezett családi konfliktusok, a tanulási és pályaválasztási csődök, a társas kapcsolati és szexuális kudarcok okozta elkeseredés, szinte rászakad a fiatalokra. Elvesztettnek érzik magukat, nem képesek önmagukat irányítani, ösztönzőik és fékjeik nem működnek.

²⁶ Murányi-Kovács Endréné: Inadaptált serdülők és fiatalok pszichológiája

²⁷ Kerezsi Klára: A fiatalkori bűnözés kezelése megelőzésének lehetőségei In: Belügyi Szemle

Bagdy Emőke megállapítja, hogy a „deviáns viselkedés első kriminális cselekményének fő időszaka a serdülőkor, amelyben az önállósági törekvések megerősödésével a frusztráló vagy közömbössé vált szülőktől könnyebb az elszakadás.”²⁸

A serdülés néhány jelentősebb pszichés mozzanata:

- gyermekkorban megszilárdult énkép széttöredezik
- bekövetkezik a szülőkről való leválás
- az infantilis és új ösztöntörekvések összeütközése
- a nemi szerep vállalásának problémái
- szorongás, depresszió
- tartósan csökken a frusztráció tűrés küszöbe
- az individualizáció, egyénivé válás folyamata
- társas és párkapcsolati kudarcok
- a szülők megváltozott magatartása és a környezet időnkénti negatív minősítése sérüléseket, traumákat okoz
- az én-identitás megteremtésének kitüntetett szakasza, fokozatosan integrálnia kell múltját, jelenét és jövőjét²⁹

A serdülőkor folyamán új, viszonylag szilárd értékeknek, új énképeknek, én-identitásoknak, én-ideáloknak kell kifermődni. Ha ez a specifikus fejlődés tartósan elakad, vagy megtörik, a fiatal krízishelyzetbe kerül, és a megoldatlannak tűnő konfliktusokból súlyosabb devianciákba menekül.

4.6 A bűnözés okai

- társadalom egyes rétegeiben meglévő különbségek, feszültségek
- technikai, technológiai fejlődés felgyorsulása
- lakosság jövedelmének általános csökkenése, differenciálódása

²⁸ Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok 128o.

²⁹ Murányi - Kovács Endréné – Kabai Huszka Antónia: A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája 169-170 o.

- munkanélküliség erőteljes növekedése
- hajléktalanság megjelenése és fokozatos növekedése
- tömegkommunikációs (televízió) kedvezőtlen hatásai a szocializációs folyamatra
- mikroközösségek szerepének jelentős mértékű csökkenése
- általános műveltség általános csökkenése
- értékrend gyors változásai
- bűnüldözés és bűnmegelőzés esetleges hiányosságai, a sértettek közreható magatartásának fokozódása
- igazságszolgáltatás diszfunkciói.

4.6.1 A környezet szerepe a bűnözésben

A környezet alatt azokat az egyént körülvevő közvetlen és közvetett tényezőket értjük, amelyek hatással vannak a személyiség alakulására, aktuális magatartására.

A társadalmi környezet két típusa:

- makrokörnyezet
- mikrokörnyezet

4.6.2 Makrokörnyezet

Azoknak a leglényegesebb társadalmi viszonyoknak az összessége, amelyek meghatározzák az adott társadalom típusát, alapberendezkedését, rétegszerkezetét, tulajdonviszonyait, az elosztási viszonyokat, a munkamegosztás rendszerét. (termelés alakulása, migráció, elosztási viszonyok, társadalmi javakhoz hozzáférés egyenlőtlenségei, jogi környezet, munkanélküliség, létbizonytalanság stb.)

A bűnözés oksági tényezőit elsődlegesen a makrostrukturális viszonyokban kell keresni, amelyek a jogfosztottságból, különböző diszkriminációból és igazságtalan társadalmi berendezkedésekből következően érik a fiatalokat.

Makrokörnyezeti hatások

Társadalmi dimenziók:

- hátrányos helyzet
- a közösség kulturális és értékteremtő hiányosságai
- helyes normák és értékek kialakítása

Intézményrendszer diszfunkcionális hatásai:

- iskolarendszer ellentmondásai
- az állami gondoskodás negatív hatása
- gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények nem kielégítő működése

Szociálpolitika dimenziója:

- gyermekszegénység
- területi szegregáció

Mikrokörnyezet

Mikrokörnyezet a konkrét emberi kapcsolatok színtere.

Klasszikus mikrokörnyezeti csoportok:

- család (minta, nevelés)
- iskola (alapismeretek közvetítése, nevelés)
- munkahely (megélhetés, létbiztonság)
- baráti kör, lakókörnyezet, (mintakövetés)
- tömegtájékoztatás (média szocializáció)

4.7 A család szocializációs zavarai

A fiatalok családi környezete, szociális helyzete és a kriminalizálódás gyakorisága között szoros összefüggés mutatható ki. Ha a család nem tölti be a funkcióját, nem nyújt megfelelő védelmet és személyre szóló figyelmet, valamint, optimális teret a fejlődésnek, a fiatalok kisodrónak a családból és deviánsok között szocializálódnak. A családi értékek labilitása és eltérése a közértékektől, kedvezőtlen minta, alkoholista szülők, bántalmazást is alkalmazó nevelési módszerek kedveznek a krimen irányába tartó személyiségfejlődésnek.

4.7.1 A család szociális helyzete

Megváltozott a család szerkezete, életmódja. A gyors társadalmi-gazdasági változások megnehezítették az emberek alkalmazkodását az új feltételekhez. A fokozódó infláció növeli a hátrányos helyzetűek egzisztenciális létbizonytalanságát, depriváltságát. A fiatalok nehéz, gyakran kilátástalan anyagi helyzete, a szülők elszegényedéséhez vezető folyamatok felgyorsulása a kriminalitás növekedéséhez vezethet.

A hátrányos helyzetű fiatalok vágyai és anyagi lehetőségei között nagy a szakadék: egy részük ezt a feszültséget nem tudja feloldani más módon, mint bűncselekmény elkövetése révén. Nem tudják elfogadni azt a szülői magyarázatot, hogy „mi ezt nem engedhetjük meg magunknak”.

A szociálisan hátrányos helyzet halmozódása magával vonhatja a negatív életfeltételeket, melyek más, ezzel, összefüggő tényezőkkel együtt nagyobb mértékben eredményeznek normaszegést. A gazdaságilag rossz helyzetű családok mellett, egyre nagyobb számban jelennek meg a viszonylag jó anyagi körülmények között élő, bűnelkövető fiatalok is.

A normaszegő magatartásához vezető út szakaszait Popper Péter szavait idézve foglalhatjuk össze: „A fiatalok helyzete először a számára legfontosabb közegben, a családban inog meg. A családi problémákat, konfliktusokat az iskola felerősíti. Ha pedig a gyermek a két alapvető közösségben, a családban és az iskolában rosszul érzi magát, akkor olyan pótló jellegű érzelmi kapcsolatokat keres magának, ahol befogadják, viszonylag könnyen

sikerélményhez juthat, és egyéb lehetőséget kap nyugtalanságának, agresszivitásának kiélésére, lereagálására is.”³⁰

4.7.2 A családi szocializáció hiányosságából eredő magatartásbeli jellemzők

A fiatal:

- nem képes tartós kapcsolatokra, közösségbe nehezen tud beilleszkedni.
- bizalmatlan, követelőző, mások érdekeit semmibe veszi.
- ugyanakkor nem bírja a magányosságot, az elszigeteltséget, ezért keres követelményeket nem támasztó havert.
- az erkölcsi normákat nem érti, főként tartalmilag „miért legyek jó?”hisz nem ismeri a jutalmul, elismerésül kapott szülői szeretet.
- egyre fokozódik a kitalált érzése, a gyűlölet, az agresszió végül indulatai kezeletlenül feltorlódhatnak, ugyanakkor a levezetési technikákat nem ismeri.

Összegezve a fiatalkori kriminalitás kialakulásában a család diszfunkciós működésének következményeként a pszichés tényezők két jól elkülöníthető komponensét figyelhetjük meg.

1. Az érzelmi indulati élet kielégítetlenségét, általában a szeretet hiányát.
2. Az önérzeti sérüléseket, a megbecsülés hiányát, a megalázások, az elszenvedett igazságtalanságok, és brutalitásokat következményeként.

Javítóintézeti fiatalok személyiség jellemzői (pedagógusi, pszichológusi vizsgálatainkból kiindulva)

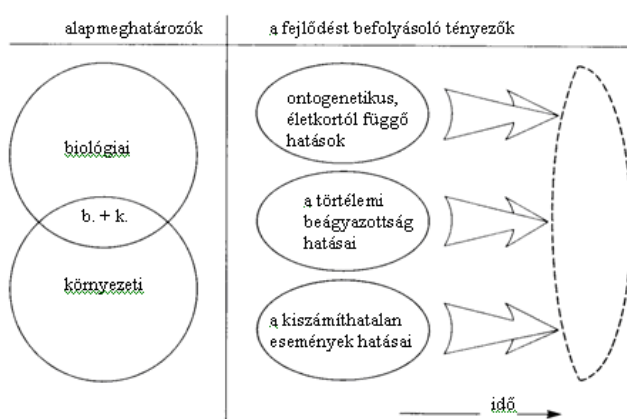
- Képességvizsgálat
- Figyelemvizsgálat Pieron, MAWI
- Intelligenciavizsgálat: MAWI és a nonverbális Raven teszt, szükség szerint kiegészül a Színes Raven (esetleges értelmi fogyatékoság gyanúja nyomán)
- Tanuláshoz szükséges bázis képességek: Bender A, Bender B, Frostig, Sindelar - Zsoldos tesztek - bázisképességek vizsgálata

³⁰ Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulásának pszichológiája, 107 o.

- Kognitív Profil Teszt
- Szövegértés, szövegemlékezet
- Iskolai tudásszint felmérés
- Személyiség vizsgáló tesztek:
- Fa teszt, Goodenough-féle emberrajz, Rorschach, PFT, Ember az esőben rajz teszt, Szondi teszt
- Egyéb: kérdőívek, interjúk készítése, exploráció, megfigyelés spontán és strukturált helyzetben stb.

4.8 Határhelyzetek – Reziliencia – Perdita jelenség

A tanuláselméletek közül Gabriel Moran megközelítésében az ember érésének és tanulásának folyamatában közrejátszanak életkori hatások, a kontextushoz kötődő és nem normatív hatások egyaránt.

Ábra³¹

Moran elmélete szerint minden egyes életkorban megvan az az élettér, amely a leginkább hatással van ránk: a családban a közösségről tanuljuk meg az alapokat, az iskolában a tudás kerül előtérbe, a munkahelyen dolgozni tanulunk meg.³² Látható, hogy az individuum úgy változik, hogy az idő múlásával más és más társadalmi szabványokat, szerepeket tölt be. A

³¹ Moran, G. (1983) Religious Education Development, Images for the Future. Minneapolis, Winston Press, 157-183

³² Moran, G. (1983) Religious Education Development, Images for the Future. Minneapolis, Winston Press, 157-183

tanulás folyamatában az életkor, történelmi kontextus és szűkebb milieu mellett a kiszámíthatatlan események is fontos szereppel bírnak.

A közismert élethosszig tartó tanulás korában, a karrierút nem megérkezésekről, hanem folyamatokról szól.³³ Az élethosszig tartó tanulás személyes forгатókönyveiben megtaláljuk Maslow által leírt és széles körben használt szükségletek kielégítésének motívumait (Maslow, 1970).

A tanulás megjelenik úgy, mint a túlélés eszköze, hiszen a mindennapi betevő és a tárgyi szükségletek beszerzéséhez vezető út, de megjelenik a bevonódás vagy bekerülés szándéka egy közösségbe ugyanúgy, mint az önmegvalósítás/ önbeteljesítés szándéka. Minden gyerek a maga történetének a főhőse szeretne lenni, és a mindennapi cselekvéseik mögött ott van egy idealizált énkép arról, hogy hova is akar eljutni élete folyamán.

Az életet jól akarjuk élni és ez a narratíváinkban is meghatározó. Erről írja McAdams: „ahhoz, hogy saját magunkkal összhangban jó és értelmes életet élhessünk, egy olyan hősi elbeszélést, „mítoszt” hozunk létre, mely életünk lényegét fogalmazza meg.”³⁴ Az én-mítoszok, vezérmotívumok nem lekicsinyelendők, mert szerepük van önmagunk megértésében. Azzal, hogy ezeket fejlődésként, útként, vagy érésként írjuk le, nemcsak magyarázatul szolgálnak, hanem egyben tervrajzként is működnek, segítve az orientálódást. Ezek a forгатókönyvek az alapirányokat tükrözik, melyekre felfűzhetjük az események és magyarázataik láncolatát. A történetek „kötelező” elemein kívül a mesék világából ismert sémákat is beemelhetünk történeteinkbe, mint például a hős, a segítők, próbatételek, veszélyek és jutalmak, a legkisebb testvér, az arany gyermekkor, csodás átalakulások.³⁵

A posztmodern kor embere hálózatokban gondolkodik és ennek megfelelően szociális kapcsolatokat, kapaszkodókat keres.³⁶ Folyamatosan összehasonlítjuk egymással életutunkat, életterveinket, manapság azonban egyre nehezebb meghatározni, milyen is a társadalmi környezetünk által megkívánt normális életút.³⁷ Élethosszig tanuljuk saját helyünket a

³³ Csepeli György (2003) A szervezkedő ember – A szervezeti élet szociálpszichológiája. Budapest, Orisis Kiadó. p.349

³⁴ McAdams, D. (1993) *The Stories We Live By - Personal Myths and the Making of the Self*. New York, Morrow.p.9

³⁵ Boldizsár Ildikó (2010) *Meseterápia*. Budapest, Magvető. P.309

³⁶ Castells, M. (1997) *The Power of Identity - The Information Age, Economy, Society and Culture Vol. 3*, Oxford, Blackwell. Castells, 1997p. 5

³⁷ (Lüking, 2004: 57).

világban és a mások élettörténetén keresztül való tanulás is segíthet az eligazodásban. Ebbe a folyamatba hívni a kriminalizált fiatalokat úgy, hogy értékválasztásra is képessé váljak, valódi döntéseket igényel tőlünk. Tovább kell lépni a problémakezelő technikák egyre bonyolultabb rendszerén és eljuthatunk a probléma megoldó technikáig. Tanulni és dolgozni. A motivációt folyamatosan fenntartva az értékelés és a visszajelzés igényességével, készíthetjük a fiatalt az együttműködésre.

A tanulásban a már kitaposott utakon, sémákon túl van egy, az új felfedezéshez köthető aspektusa is. Gabriel Moran a tanulás dimenziói között említi a kiszámíthatatlan, előre nem tervezet események hatását. Ezek az események nem mindig előzmények nélkül valók, de mégis természetükből adódóan nem várt módon érkeznek. Ha az életeseményekre gondolunk, akkor a normál életutat is megrendíthetik, akár a szerencsés, vagy a tragikus fordulatok. Annak ellenére, hogy általában a tanulás és a szakmai képződés alapvető gondolati íve a fejlődés és az előbbre jutás, mégis a fiatalok életeseményeit követve szinte folyamatosan megjelennek a negatív tanulási tapasztalatok, a folyamatos váltáskényszer miatt, az unalom okán. A negatív események is részei a tanulás folyamatának, melyekkel valamilyen módon megküzdve (akár kognitív disszonancia által) megpróbálják integrálni az élettörténetben.³⁸

A „határhelyzetben” legtöbbször megszűnnek a sémák, szétszakadnak a korábbi értelmezési körök. Ezek a pillanatok nehéz, szorongás teli, megérintő helyzetek egy gyermek, serdülő számára. Leginkább azért éli meg határként, mert bizonytalanságot hordoznak. Már tudja azt, hogy nem vagyok az, akinek gondolta magát, de nem tudja még, ki és azt sem, hogy mire képes. Támogatással kísérve ekkor jöhet rá arra a felismerésre, hogy képes változni.

A bűnelkövetővé vált fiatalok személyes tanulási történeteiben számos olyan életesemények mutatkozik (kapcsolati konfliktusok, bántalmazás, abuzus, biztonság elvesztése, örömforrások keresése, kompenzációs jelenségek és folyamatok), melyekre választ keresnek és az idő múlásával, illetve konkrét tapasztalatok gyűjtésével újabb és újabb megéléseik, megértéseik születnek. Ezekben a folyamatokban a pozitív kondicionálás hozzásegítheti ahhoz, hogy a jövőben konstruktívan küzdje meg a váratlan élet- és tanulási helyzeteket.

Ezt a folyamatot, ugyanis a pozitív kondicionálást a reziliencia, avagy a boldogulási képesség fejlesztésével hatékonyan tudjuk támogatni. A jelenség nem új és mégis szükséges ismét felfedeznünk a gyermekvédelemben.

³⁸ Festinger, L. (2000) A kognitív disszonancia elmélete. Budapest, Osiris Kiadó.p.76).

A világ, amiben élünk, sokkal gyorsabban változik, mint eddigi történelmünk folyamán bármikor. A jövő, lehet mondani kiszámíthatatlan, így gyakran elképzelésünk sincs arról, mi fog történni, akár néhány éven belül. Ez az állapot nem ismeretlen azok számára a fiatalok körében, akik hosszabb/rövidebb időn keresztül kriminalizálódtak és összeütközésbe kerültek a büntető igazságszolgáltatással.

Tegyünk fel kérdéseket:

Milyen kihívások elé állít ez minket?

Mire van szükségünk a megfelelő alkalmazkodáshoz?

Hogyan lehet erre felkészülni?

Hogyan tudjuk erre felkészíteni a gondozásunkra bízott fiatalokat?

Az embert nagyfokú rugalmasság jellemzi viselkedésmintáinak átszervezésében, amellyel képes kreatív válaszokat adni a környezet akár szélsőséges kihívásaira is. Az egyes életszakaszokban jelentkező új problémákat, kihívásokat a múltban már eredményre vezető sémák, minták alapján kíséreljük megoldani. A folyamatosan változó környezetben alkalmazkodóképes magatartásminták születnek egészen addig, míg a korábban sikeres módszerekkel, eljárásokkal már nem lehet az új feladatot megoldani. Ekkor jelennek meg a kriminalizálódást serkentő érzés és állapotformák, a félelem, szorongás, és a stressz.

Segíthetjük-e és ha igen akkor milyen tudásokkal, képességekkel, készségek fejlesztésével a fiatalokat a társadalmilag elfogadott boldogulásban az előre láthatatlan, kiszámíthatatlan, állandóan változó körülmények között?

A rezilienciáról

A fogalom alatt ma rugalmas ellenállási képességet értünk, valamely rendszernek – legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma vagy egy anyagfajta – azt a reaktív képességét, hogy erőteljes, meg-megújuló, vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen adaptálódjék.

A reziliencia a fizikában az egyes fémek ellenálló képességét fejezi ki egy hatással szemben. Olyan rugalmas ellenálló képesség, amely a tárgy kohézióját a végsőkig fenntartja, a tárgyat a töréstől megóvjaa. Az ökológiai értelemben vett reziliencia az, amikor a rendszer az őt a korábbi egyensúlyi állapotából kibillentő erőhatásra úgy reagál, hogy rugalmas módon új egyensúlyra tesz szert.

A fogalom megjelenése a pszichológiában

Ferenczi Sándor: „A megrázkódtatás után meglepő módon, mintegy varázsütésre, új képességek bontakoznak ki. ...A legnagyobb nyomorúság úgy látszik, hogy rendelkezik olyan hatalommal, hogy a még meg nem szállt, a megérésre nagy nyugalommal váró rejtett diszpozíciókat hirtelen felébresszen és működésbe hozzon.”

John Bowlby 1907-1990 angol pszichiáter és pszichoanalitikus, a korai kötődés elméletének kidolgozója tanulmányozta elsőként azt a paradox jelenséget, hogy a súlyosan traumatizált csecsemőknek és kisgyermekeknek bizonyos hányada nemcsak hogy nem produkálja a szokásos patológikus tüneteket, hanem átlagon felüli vitalitásról és kreativitásról tesz tanúbizonyságot. A kötődéelmélet számára a reziliencia jelensége először anomáliaként jelentkezett.

Gordon 1995-ös definíciója szerint „a reziliencia a viszontagságos körülményekkel szemben megnyilvánuló képesség a boldogulásra, az érlelődésre s a kompetencia növelésére. Ezek a körülmények lehetnek biológiai rendellenességek vagy környezeti akadályok. A viszontagságos körülmények továbbá lehetnek krónikusak és sűrűk vagy súlyos, nem gyakori válságok. Ahhoz, hogy az egyén boldoguljon, gyarapodjon, érlelődjön, kompetenciáját növelje, mozgósítania kell mindenerőforrását, legyen az biológiai, pszichológiai vagy környezeti.”

A.S. Masten meghatározása szerint:

„A reziliencia az egyénben a kockázat és megpróbáltatások dacára való sikeres alkalmazkodásra utal.”

A pszichológiában a reziliencia lényegében azt a tulajdonságot vagy képességet jelöli, hogy az ember gyorsan vissza tudja nyerni jó állapotát testi-lelki szenvedés, illetve nehéz élethelyzetek átélése után, képes a sikeres alkalmazkodásra fenyegető körülmények ellenére is.

Miért fontos a javítóintézeti növendékek esetében rezilienciával foglalkozni?

Minden egyes büntetőjogi szankcióval elítélt fiatal egyúttal áldozat is. Találkoznak életük folyamán sikerekkel és bukásokkal, örömmel és fájdalommal, győzelemmel és veszteséggel.

Mindegyik érintettnek szüksége van erre a képességre, hiszen a legkülönbözőbb szintű traumák, sokkhatások feldolgozása, és a velük való megküzdés a mindennapjaink része.

Erikson szerint a krízishelyzet az emberi fejlődés velejárója, így a szenvedés a fejlődés szükséges feltételeként jelenik meg ebben a krízisparadigmában.

A felkészülés lehetősége:

Arra kell figyelmet és tudást fordítanunk, ami által olyan készségek, képességek kifejlesztése valósulhat meg a fiatalokban, amik rugalmassá, kreatívvá teszik őket, alkalmassá arra, hogy a normatartó, bűnisméltéstől mentes hétköznapi életet reziliensen közelítsék meg

A reziliencia nem a „mindent-vagy semmit elv”-en működik. Különböző mértékben lehetünk reziliensek – kicsit vagy nagyon, bizonyos helyzetekben igen, másokban nem. A reziliencia fejleszthető. A javítóintézet kényszer környezetében a fiatalok folyamatosan képesek tanulni tanáraiktól, nevelőiktől és társaiktól.

A reziliencia legfontosabb összetevői:

Sok, a rezilienciához szükséges fontos, fejleszthető képességet azonosítottak. Ezek közül a hét legfontosabb, amit tanítani is tudunk a gondozásunkra, fejlesztésünkre bízott fiataloknak:

- Az érzelmeink szabályozása
- Impulzus kontroll
- Realista optimizmus
- Rugalmas gondolkodás (Oksági analízis, elemzés)
- Empátia
- Személyes hatékonyság érzete
- Nyitás a külvilág felé

Az érzelmeink felismerése és szabályozása

Érzelmi tudatosság, kontroll, vagyis nyugodtnak maradni nyomás alatt is, mivel az érzelmek hatnak, ragadnak, fertőznek...

Minél reziliensebb valaki, annál több érzelmre képes és nem „ragadnak bele” az érzelmeikbe, nem vakítja el őket, képesek a józan mérlegelésre, cselekvésre, továbblépésre.

„Dühbe gurulni könnyű. Dühbe gurulni a megfelelő emberre, a megfelelő időben és a megfelelő módon, nehéz.” Arisztotelész. Érzelmek és viselkedésünk kiváltó oka nem a konkrét esemény, ami történt, hanem az, ahogyan az adott eseményt értelmezzük - mik a feltevéseink, hiedelmek róla, milyen jelentést tulajdonítunk neki, ahogyan magunknak megmagyarázzuk azokat.

Impulzus kontroll

Jól ismerjük azt, hogy valamennyien hajlamosak vagyunk „zsigerből”, gondolkodás nélkül reagálni, mondunk vagy teszünk dolgokat, amik nem feltétlenül szolgálják az érdekeinket, nem segítenek, vagy egyenesen bántóak.

Az első impulzív feltételezést egy helyzetről valóságosnak vesszük, és az alapján cselekszünk. Reziliensnek lenni nem azt jelenti, hogy nincsenek impulzusaink, inkább azt, hogy:

Képesek vagyunk megakadályozni, hogy az impulzusaink irányítsanak bennünket és egyben ellenállunk a pillanatnyi vágyainknak, késleltetni tudjuk a vágyteljesítést.

Az „Állj meg és gondolkodj!” üzenet belsővé válik, arra használjuk, hogy valódi választásokat, döntéseket tudjunk hozni a legmegfelelőbb lépésről, reakcióról az adott helyzetben.

Impulzus kontroll – tanulható (pl. gondolkodási csapdák felismerése). Milyen gondolkodási csapdába estem? A valós tények és a saját feltételezéseim, értelmezéseim elkülönítése.

Mik a gyenge pontjaim, milyen típusú megpróbáltatásokat kezelek nehezebben?

Mi nyomja be rajtam az indítógombot?

Realista optimizmus

Hisznek abban, hogy a dolgok jobbra fordulhatnak, és hogy ezért képesek tenni is valamit.

A szituációt, amiben vagy, minél optimistábban érzékelni, de a realitások határai között: megpróbálják elérni a csillagokat, de közben egy pillanatra sem veszítik szem elől a földet.

Nem tagadják le a problémákat, meglátják őket, de nem merülnek el bennük – pozitív életszemlélet, a realitások tagadása nélkül.

Túlzott optimizmus, amikor a valódi fenyegetést sem veszik tudomásul, így nem tudnak rá felkészülni.

Rugalmas gondolkodás (Oksági analízis, elemzés)

A rugalmas gondolkodás képessége – a probléma különböző nézőpontokból való vizsgálata, amikor összetűzésbe kerül egy barátjával, de közben képes a másik szemszögéből is látni a helyzetet, nem csak a sajátjából.

Empátia

Az erős szociális kapcsolatok, szociális háló: azok a gyerekek, akiknek erős, jól működő kapcsolataik vannak kortársaikkal és felnőttekkel is, akik törődnek velük, nagyon komoly védelmi rendszerrel rendelkeznek, ahová baj esetén segítségért fordulhatnak.

Ennek kialakításában nagyon jelentős szerepe van az empátiának.

Törődni másokkal, érdeklődni érzéseik és tapasztalataik iránt - facilitálja kapcsolatok kialakulását.

Személyes hatékonyság érzete. A hit saját magunkban, egészséges önbizalom a cselekvési képességünkben Nyitás a külvilág felé. A segítség kérés képessége. A reziliens gyerekek nem félnek a hibázástól, nem akarják azt elkerülni, a hibázás bevállalása a tanulási, fejlődési folyamat része – nyitottak az új dolgok kipróbálása felé, hajlandóak kockázatot vállalni, ezáltal képesek fejlődni, teljesebb életet élni, ugyanakkor egy csapdahelyzetet nehéz elkerülniük, ez pedig a:

A perdita-jelenség

Perditának - Shakespeare Téli rege c. elbeszélése nyomán - a családból kutasított gyermeket nevezi egyik kutatásában Erdélyi Ildikó és Káldy Zsolt.

Ebből pedig a Perdita-jelenségnek az identitásfejlődés során jelentkező zavart nevezik, amely a gyermekkori emlékek hiányában, kötődési problémákban, szociális elszigetelődésben és

szorongásos tünetekben nyilvánul meg. Ez a jelenség hozza létre szerintük az úgynevezett perdita-személyiséget.

A perditák „kezelése” aktuális feladata a gyermekvédelemnek. A legadekvátabb kezelési mód olyan kortárs csoportokban történhet, amelyekben a többséget az élő múltú társak alkotják. A másik – témánk szerint kiemelésre okot adó - lehetőségét a különböző kreatív és művészeti jellegű terápiás eljárások alkalmazása jelenti.

Az intézetben élő fiatalok között felfedezhető az a csoport, amelynek tagjai csupán mozaik-múlttal rendelkeznek. A múltjuk egy darabját elveszített gyermekeket – Shakespeare nyomán – *perditáknak* nevezik. A Téli rege hősnőjét csecsemőkorában szakították el anyjától, akit zsarnok férje házasságtöréssel vádolt meg. Perditát pásztorok nevelték föl, vér szerinti szüleit nem ismerte, de tudott arról, hogy származását *titok* fedi. Az életrajzi párhuzam mellett a beszélő név is indokolja az analógiát: *Perdita = Elveszett*.

A perdita-jelenségen az elveszített múltú gyermekek identitásfejlődési sajátosságait érti a szakirodalom. Esetünkben feltárhatunk lehetőségeket, amelyek távlatokat nyithatnak meg a gyermekvédelem speciális területein a javítóintézetekben.

A „perditaság” olyan személyiség lélektani és szociálpszichológiai kategória, amely „érzelmi vakságot” és szociális viszonyítási keret hiányt egyaránt jelöl, tehát utal mind a kötődési képtelenségre, mind a szociális peremhelyzetbe szorulásra, a „szociálpszichológiai kontúr” jelenségére.³⁹

A perdita fiatalok esetében a kisgyermekkori traumatizációt a szociális helyzetből következő későbbi sérülések többnyire szükségszerűen követik, s mindez halmozott traumatizációt hoz létre.

Minthogy a peremhelyzetű személy gyakran ki van téve a trauma ismétlésének, a változás legkülönbözőbb formái feltámaszthatják benne a félelmet az elhagyatástól. Ennél fogva az állami gondoskodásban élő hiányzó múltú perdita kellő segítség híján egyre inkább a társadalom peremére szorul, és szociális elszigeteltségbe kerül.

A korai életkorban családjukból kiteszított, intézetben nevelkedő gyermekek, perditák, akiknek kisgyermekkori emlékei vagy teljesen hiányoznak, vagy fantáziákkal átszínezettek. A

³⁹ Mérei F (1987): A perem-helyzet egyik változata: a szociálpszichológiai kontúr

perditáknak nevezett fiatalok nagy része személyiségzavarokkal küzd, vannak azonban megkülönböztető jegyeik, amelyek más személyiségzavartól elkülönítik őket. Ezek a jegyek a tájékozódási képesség hiánya az érzelmi viszonyrendszerben és az ezzel összefüggő érzelmi és szociális peremhelyzetűség. Green (1986) fehérnek írja le a pszichózist és azokat a borderline patológiákat, amelyek a „halott anya” szindrómához társulnak. A hiányzó múltú perditá-személyiséget ezzel szemben a gyásztól való megfosztottsága sajátos színtelenségre kárkoztatja, ami együtt jár a kontúrhiánnyal, és mindez létrehozza a személy „láthatatlanná válását”. Színtelen az üresség, a „lelki vaksággal” élés és a múltba nézés lehetetlensége. A hiányos múltú perditák kifosztottan, emlékek nélkül és láthatatlanná válva kezdik el életüket a gyermekotthonokban.

Az átszínezett múltúak előnnyel indulnak múlt nélküli társaikhoz képest. Mesékből, a médiából, filmekből, társaik kölesönvett történeteiből igyekeznek összebarkácsolni az események szempontjából gyakran változó saját élettörténetet. Az emléktöredékekkel rendelkező perditá, aki az eredeti családdal folyamatos, vagy legalább alkalmi kapcsolatot tart fenn, fantáziáival átfesti emlékeit, és ebben segítik azok a kulturális termékek, amelyek a „narratív lyukak” betömésére alkalmasaknak tűnnek. A perditának nevezett fiatal az életesemények valamiféle koherenciájának megteremtéséhez, és ezzel élettörténete megalkotásához leginkább a természetes kortárs csoportokban, valamint terápiás célú kiscsoportokban kaphat esélyt. Az alkotási készség fejlesztése a gyermekotthonban terápiás hatású munka, amely egyfelől kiegészíti a fejlődésbeli hiányosságokat, másfelől felkészíti az alkotó pályára azokat, akik művészi szinten közvetíteni tudják érzéseiket.

4.9 A vizsgálatok tükrében növendékeink jellemzői

4.9.1 A javítóintézeti fiatalkorúakra jellemző szocializációs út

A korábbi években befogadott fiatalokkal történt összehasonlításban, feltűnően nőtt az alulsocializáltak száma a szociális érettség színvonala 9-10 éves életkort is alig éri el, szignifikáns emelkedést mutat a primitív körülmények között nevelkedettek száma, akik intézetünkbe történő befogadásuk alkalmával elemi szintű szociokulturális és etnikai kulturális ismeretekkel is hiányos állapotban érkeznek.

Az elvégzett osztályfokok száma, az értelmi színvonal alacsony, a tanulási képesség miatt sikertelen fiatalok száma nőtt, közülük kevesen kaptak szakszerű segítséget. Ugrásszerűen megnőtt azoknak a fiataloknak száma is, akik a kilencedik, tizedik, tizenegyedik osztályfokból maradtak ki hirtelen.

Nyelvi kifejező készség a konkrét nyelvi fogalmak szintjén, az értés – megértés vonatkozásában hézagos, nyelvek közé szorultnak véleményezhető a növendékek egy része, külön szemantikai foglalkozásokat igényel.

Életútelemzésekben megragadható a magatartási problémák első fázisa, s az is, hogy a fiatal a szükségletének megfelelő szakmai segítségben nem részesült sem szakembertől, sem intézménytől.

Előfordul, hogy nevelésbe vételére kerül sor ugyan, de rövid időn belül hazaviszi a család ez a gyakorlatban, azt jelenti, hogy néhány hét alatt, amíg a lakásotthonban/gyermekotthonban volt, jelentős változás nem történt vele, és tulajdonképpen ez már nem is várható a gyermek magatartásában. A valóságban ugyanoda helyeződik vissza, ahol nem tudták, (különböző okokból) problémáját eredményesen kezelni.

A családgondozás ritkán jelenik meg az iratanyagban és a fiatalokú explorációjában.

4.9.2 Pszichodiagnosztikai munka elemei

- A szocializáció fejlődési fázisainak megállapítása, és annak az egyéni fejlődési szükségletekkel való találkozási pontjainak meghatározása.
- A fejlődést akadályozó csomópontok feltérképezése.
- A kriminális tünet jelentkezésének motivációira való orientálódás megállapítása
- Az esetleges hivatalos segítségadás formáinak számbavétele.

4.9.3 A diagnosztika alapján feltárt területek

Szociális háttér

- Többségükben halmozottan hátrányos helyzetűek.

- A családi érzelmi dinamikában biztonságos kapcsolásági pontok, stabil rögzítő személyek hiányoznak, vagy instabilak.
- A serdülőkorú fiatalok autonóm törekvéseit kellő kontroll nem segíti a befogadás előtti nevelési környezetben. (elhanyagolás, kivonja magát a felügyelet alól stb.)
- A családban, a rokonságban a drogfogyasztás által több, általában életkori közelséget mutató személyek is érintettek.
- A szülők jelentős hányada szenvedélyes dohányos, illetve évek óta alkoholizáló életmódot folytat.
- A drogfogyasztás mellett gyakori az antiszociális életvitel, a kriminogén fertőzöttség.

Az egyedülálló szülők a napi megélhetéssel leterhelten időhiányában saját érzelmi ellehetetlenüléséből adódóan nem képesek kellő törődést, támaszt nyújtani a serdülő fiatalnak. Ennek hiányában a serdülő saját, (olykor idősebb) hasonló sorsú társakhoz sodródva keresi a kompenzálás lehetőségeit. A serdülés „elgyengíti” a személyiséget és minden irányba nyitottá teszi, így a különféle devianciák kialakulása felé is.

Szomatikus állapot

- Fizikális ápolatlanság, esetleges bizarr külsőségek figyelhetők meg. Öltözékeikkel is jelzik a deviáns, kábítószer használó csoportokhoz tartozást
- A drogfajtáktól, adagolástól függően testi lesoványodás, sápadtság, szájban száj körül gyulladások tapasztalhatók.
- A befogadott, - különösen a szintetikus drogokat fogyasztó növendékek fogazata rendkívül rossz, immunrendszerük gyenge, fogékonyak a különféle fertőzésekre.

A pszichés állapot jellemzői

- A bűnelkövető magatartást és a szer kipróbálását, alkalmankénti használatát produkáló fiatalok közül többen már a droghoz nyúlás kezdete előtti években is problémás magatartásúak.
- A belső szabályozó mechanizmusok fejletlensége. Gyermekkorai fejlődési zavar fel nem ismerésére kezeletlenségére utaló fixációs pontokkal.

- Alacsonyfokú pszichés teherbírás és frusztráció tűrés.
- Az érzelmi- indulati labilitás szcénikus megnyilvánulásai.
- A sodorhatóság, mint az én határok gyengeségének tünete.
- Nehezített unalomtűrés.
- Fokozott izgaloméhség, örömkeresés.
- A szellemi és figyelmi fáradékonyság, a feltűnően csapongó érdeklődés és az érdeklődés hiány szintén megfigyelhető.
- Az érzelmi indulati állapotok hullámozása mellett az erkölcsi érzelmek alig észlelhetők még alacsony szinten is differenciálatlanok.
- Együttérzésre a befogadás után még hosszú ideig nehezen mozdíthatóak.
- A viselkedésben nyugtalanság, passzivitásra hajlás alternál
- Igényük a hosszabb orientációs szakasz a beilleszkedésben
- A szabályok iránt közömbösek, elutasítóak lehetnek, a pszichés állapot gyakran nem teszi lehetővé azok emlékezetbe vésését sem.

4.10 Javítóintézeti nevelés lehetőségei a családi kapcsolatok erősítésében

A fiatalok jelentős része családból érkezett, oda is tér vissza. Sokszor a javítóintézeti nevelést megelőzően gyermekvédelmi szakellátási rendszerbe került fiatalok is fiatal felnőttként vérszerinti családjuk tagjává válnak újra.

Ahogy már a bevezető is tartalmazza a növendékek valamennyi magatartási tünete a család tünete. A bekerülési sokkot követő szorongás, stressz, mint depriváció jelenik, a legfontosabb depriváció a családtól való megfosztottság. A szociális kapcsolatok fenntartása a lelki élet stabilitását is segíti. Ezen ok-okozati összefüggések mentén az intézetnek tapintattal, elfogadással kell fordulnia családok felé. Ez a gyakorlatban hivatalos formában, írásban és verbálisan is megjelenik.

A törvények lehetőséget biztosítanak a kapcsolattartásra, mely komoly motivációs lehetőséget ad a javítóintézetekben nevelkedőknek. Várják a látogatásokat a javítóintézeti nevelés során lehetséges kimenőket, eltávozásokat, szabadságokat. Azt tapasztaljuk, hogy a látogató szülők, barátok, nevelők – ha támogatást nem is tudnak nyújtani – örömmel veszik, ha a növendék sikerekről, tanulmányi előmenetelről, pozitív eseményekről, dicséretekről és jutalmakról számol be. A növendékek számára elengedhetetlenül fontos ezen – sokszor sivár és sérült –

kötődések rendszeres jelenléte. Azokban az esetekben, amikor a szülők, barátok, tanárok nem jelennek meg a láthatásokon, vagy a fiatalkorút s javítóintézeti nevelés alatt nem hajlandóak sehol fogadni, a növendék csalódik és bizonyos mértékig újra traumatizálódik, hiszen gyermekkorában is számtalanszor átélte, hogy a számára fontos kötődési személyek cserbenhagyták.

A szülőkkel, családokkal való kapcsolattartás során figyelembe kell vennünk az ellátott gyerekek és családjaik jelentősen eltérő szókészletét és fogalmi meghatározásait, mely mind egymástól, mind a társadalom szélesebb rétegeitől eltérő, és a kapcsolattartást rögzítő szabályokat közvetlen kell számukra értelmezni.

Fontos hogy a bekerülést követően mihamarabb a család, ismerősök, barátok és a gyermek is megnyugvást kapjon. A hivatalos értesítésen túl a telefonos ráerősítés egy - egy „jó szó” átadása, támogató hozzáállás és megerősítés sokat segíthet. Az optimális az lenne, ha egy nyitott, kezdeményező, a jogszabályi keretek felé terelő szakmai alapú, egyeztető, tisztázó beszélgetéssel indulna el a növendék családja és az intézmény közt.

A javítóintézetekben végzett reszocializációs, társadalmi integrációt elősegítő munka fontos összetevőjét képezi a növendékek kötődéseinek ápolása, a kötődési folyamat fenntartásának támogatása vagy segítése egy pozitívabb irányba történő változáshoz.

Egy - egy ilyen közös irányított, vezetett beszélgetés, bár nem pótolhatja a formális családlátogatást, mégis számtalan kérdést tisztázhat mind az ellátott, mind a család, ismerősök, barátok számára. Illetve az intézményben dolgozó szakember is válaszokat kaphat és olyan pótolhatatlan első benyomásokat szerezhet, mely lényegi segítséget nyújthat a hosszú távú nevelő, gondozó munka megtervezéséhez. Ugyanezen eljárás egy későbbi nevelési szakaszban, egy addig nem jelentkező, és nem kért, lehetséges kapcsolattartó esetében is szükséges mivel új irányt új lehetőséget, vagy csak megerősítést is hozhat a megkezdett folyamatba. Ezekkel a lehetőségekkel nem csak az intézményekben ellátott gyerekek, hanem családjaik is támogatást kapnának, mely hosszútávon az integráció irányába elmozdulást segítené.

A családi kapcsolatokon túl fontos bármilyen pozitív kötődési forma és lehetőség feltérképezése és támogatása is. A növendékeket segítjük abban, hogy olyan referens személyeket találjanak, akik később, az intézetből kikerülve segíthetik, támogathatják őket.

Számos esetben lakásotthonos nevelők, gyermekvédelmi gyámok esetleg tanárok, barátok is megtalálhatók a növendékek kapcsolattartási listáján.

4.10.1 Az együttműködés jelenlegi formái

- hivatalos értesítő a befogadásról, a kapcsolattartás lehetőségéről, a későbbiekben tájékoztatás a fiatalok javítóintézeti nevelése alatti eredményekről (pl., növendék igazgatói, nevelői dicsérete, iskolai eredmények)
- "Adatlap" küldés, kitöltötten visszakérés: az objektív anamnesztikus információk megkérése, a fiatalok érdekében
- telefonon történő hivatalos kapcsolat a fiatalok érdekében
- pedagógus- pszichológus által készített levél a szülő-gyermek közötti jobb kapcsolat erősítésére
- nevelési tanácsadás, egyéb hivatalos értesítések
- szülői interjú
- a javítóintézeti nevelés alatt lehetséges családlátogatás
- találkozások a büntetőeljárások, hivatalos eljárások során

4.10.2. Egyéni nevelési terv

Az intézetben olyan kompenzáló és korrigáló nevelést kell a fiatalok számára biztosítani, amely egyidejűleg törekszik a fiatalok megelőző életútja hiányainak pótlására és a fiatalok bűnelkövetésének hátterében rejlő hibás viszonyulási rendszer kijavítására.

A fiatal befogadását követő 30 napon belül elkészül az egyéni nevelési terve, mely szervesen épül a szakértői csoport által elvégzett vizsgálatokra. Az egyéni fejlesztési terv alkalmazása jelentős támogatást biztosíthat az eredményes társadalmi reintegráció megvalósulásához.

Az egyéni nevelési terv alapja a befogadásakor készített szakértői vizsgálatok megállapításai, családi kapcsolatairól beszerzett tájékoztatás, életút interjú, az intézetbe kerülése előtt készített pedagógiai, pszichológiai vélemények, valamint a befogadást követően tapasztalt viselkedése és az egyéni beszélgetések során szerzett információk figyelembevételével. A nevelési tervben konkrétan tervezni lehet a családi kapcsolatok terén szükséges intervenciók feladatokat.

Ha a fiatalok számára egyéni pszichológiai gondozásra is szüksége van, a pszichológus egyéni gondozási tervet készít.

A terv elkészítésének fő szempontjai

- a fiatalok személyiség állapota,
- egyéni szükségletek, igények,
- a fiatal lelki állapotára, mentálhigiénés és pszichés ellátására vonatkozó fejlesztési teendők,
- testi, egészségügyi ellátására (általános orvosi ellátás, kötelező és javasolt védőoltások, fogorvosi ellátás, látás-, hallásvizsgálat és egyéb, az életkornak megfelelő kötelező és javasolt szűrővizsgálatok, stb.) vonatkozó teendők,
- káros szenvedélyekkel kapcsolatos teendők, (pl.: pszichoaktív szerek fogyasztásának hatása)
- szocializációs állapot, fejlesztésére (társadalmi értékek, szokások megismertetése, erkölcsi értékrend közvetítése/alakítása, családi életre nevelés, önállóságra nevelés, stb.) vonatkozó teendők,
- tanulmányai (kiegészítő tanulási segítség; pl. korrepetálás, speciális oktatási igények) támogatására vonatkozó teendők,
- életpálya-választást, munkára nevelést segítő teendők,
- nemzetiségi, etnikai és vallási hovatartozással kapcsolatos teendők,
- szabadidős, hobbi, sport tevékenységgel kapcsolatos teendők,
- családi és rokoni kapcsolatokra, kapcsolattartására vonatkozó teendők,
- a szülővel (törvényes képviselőjével) folytatott személyes beszélgetés során szerzett tapasztalatokra épülő teendők,
- gyermekjóléti alapellátással, gyermekvédelmi szakellátás intézményeivel való kapcsolattartása vonatkozó teendők,
- elbocsátás előkészítésével kapcsolatos teendők,
- folyamatban lévő büntetőeljárásokkal kapcsolatos teendők,
- egyéb hivatalos ügyekkel kapcsolatos teendők.

Egyéni fejlesztési terv felépítése

1. Helyzetfeltárás – személyiség vizsgálata különböző tesztekkel

- a) Élettörténet és családi háttér
- b) Személyiségjellemzők
- c) Iskolai tudásszint, ismeretek, készségek, képességek

2. Hosszú távú célok meghatározása: pl.: személyiségállapot harmonizációja- érzelmi stabilitás felé való elmozdítás, kábítószer fogyasztás elhagyásának segítése, magasabb iskolai végzettség megszerzése, önismeret fejlesztése, önbizalom erősítése, elszigeteltség oldása.

3. Rövid távú célok meghatározása: pl.: reális énkép kialakítása, önismeret fejlesztése, konfliktuskezelési technikák elsajátítása, társkapcsolatok harmonizálása, érzelemszabályozás erősítése, iskolai hiányosságok pótlása, a megszerzett ismeretek szinten tartása, megszilárdítása, hiányzó ismeretek pótlása, szóbeli és írásbeli kifejező készség, helyesírási készség fejlesztése, norma- és szabálykövető magatartás elsajátítása, érték- és normarendszer formálása, drogprevenció.

4. Kockázatok felmérése: pl.: kudarcélmények, bizonytalanság, társaskapcsolati nehézségek, konfliktusok, hangulat-ingadozások, magas ingerlékenységi szint, alacsony frusztráció tolerancia, tárgyalás okozta feszültségnövekedés

5. Erőforrások számbavétele: pl.: iskolai jogviszonyának helyzete (van- iskolai jogviszonya), családi háttér stabilitása, milyen a kapcsolata a családdal, gyámmal, gyermekotthonnal, tart-e kapcsolatot pártfogóval, milyen a tanárokhoz, nevelőkhöz való viszonya.

6. Fejlesztendő területek: Pl.: azoknak a kulcskompetenciáknak a fejlesztése, melyek a növendék személyes fejlődését legjobban elősegítik: tanulási képességek, önismeret, tudatosság, bűn-belátás, társadalmi felelősségérzetének növelése, foglalkoztathatóság elősegítése.

A következő kompetenciák fejlesztése mindenképpen szükséges az eredményes reintegrációs folyamatok megvalósítása érdekében:

- anyanyelvi kommunikáció (olvasási technika fejlesztése, szövegértés, beszéd, olvasás, írás, nyelvi érintkezés képessége az oktatásban, képzésben, munkahelyen, otthon és szabadidőben)
- matematika, természettudományi (összeadás, kivonás, szorzás, osztás, százalékok és a törtek használata fejben és írásban végzett számítások során, különféle mindennapi problémák megoldása céljából)
- kulturális kompetencia (a gondolatok, élmények, érzések különféle módon, többek közt a tánc, zene, irodalom, művészet, sport kreatív kifejezésének fejlesztése)
- a tanulás tanulása (hatékony időbeosztás, új ismeretek beépítése a mindennapokban)
- személyközi és állampolgári kompetenciák (viselkedésformák tanulása, konfliktus kezelési technikák elsajátítása, személyközi készségek elsajátítása, a hatékony személyes és csoportos érintkezés fejlesztéséhez, az egészségmegőrzés, higiénia, táplálkozás szabályainak ismerete, társadalmi felelősségérzet növelése, bűn-belátás, munkapiaci integráció, foglalkoztathatóság elősegítése)

7. Szolgáltatások biztosítása a fiatalok számára:

- képzések, tréningek (matematika, logika, állampolgári ismeretek, szövegértés, hivatalos iratok kitöltése, helyreállító igazságszolgáltatás, közösségi jóvátétel, önszegítő csoportfoglalkozás, kommunikációs és csapatépítő tréning, pályaorientációs tréning, munkahelyi látogatás, álláskeresési technikák)
- szakköri foglalkozások (kreatív, egészséges életmódra nevelő szakkör, praktikus ismeretek, hagyomány- identitás, táblajáték)
- mentorálás
- pszichológiai tanácsadás
- egyéb szolgáltatások (pl. egyházi lelki gondozás stb.)

A fiatalok különböző életkora, az igen eltérő képességeik a szakkörök sikerességét nem zavarják, de a matematikai, anyanyelvi kompetenciákat fejlesztő órákon

mindenképp figyelembe kellett venni a tudásbeli eltéréseket, ezért differenciált formában, kis csoportban érdemes az órákat tartani.

8. A fejlesztés következményeként várható eredmények:

- anyanyelvi, kommunikációs készségek fejlődése
- matematikai kompetencia fejlődése
- praktikus ismeretek bővülése
- motiváltság, önismeret fejlődése
- konfliktuskezelési repertoár szélesedése
- javuló esély és motiváció a munkaerőpiacra való bejutásra
- életvezetési, öngondoskodási készségek fejlődése

9. A fejlesztési folyamat értékelése

Felülvizsgálva, értékelve az elért eredményeket újabb célokat kitűzve kell meghatározni a további reszocializációs és nevelési feladatokat.

10. Utánkövetés

A fiatalok fejlődésének nyomon követése a fejlesztési terv befejezését követően.

4.10.3 Családi konzultáció, családterápia a javítóintézet növendékeivel és családjaikkal

Innováció törvényi szinten

A jogalkotó is felismerte, hogy a családi kötelek erősítése a külvilággal való kapcsolattartás a fiatalok társadalmi beilleszkedésének előfeltétele.

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet felváltó új törvény, a 2015. január 1-jén lép hatályba lépő 2013. CCXL. törvény a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról kiemelkedő célként határozza meg a társadalomba való visszailleszkedés (reintegráció) elősegítését, az elítéltek hatékonyabb oktatását és foglalkoztatását, a szabadulás utáni jogkövető életmód kialakításához szükséges feltételek biztosítását.

E szerint: A fiatalokú fogvatartott saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével, háromhavonta családi konzultáción vehet részt, amely a bv. intézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A családi konzultáción a szülő, valamint az vehet részt, aki a Polgári Törvénykönyv alapján a fiatalokúval kapcsolattartásra jogosult, kivéve, ha a bíróság vagy a gyámhatóság a kapcsolattartási jogot korlátozta vagy megvonta.

A fiatalokú - a bv. intézet lehetősége szerint - saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével családterápiás foglalkozáson vehet részt. A családterápiás foglalkozáson nem vehet részt a szülő, ha kapcsolattartásra nem jogosult. A családterápiás foglalkozások számát a terápiás szükségletek határozzák meg

A bv. törvényben megfogalmazott lehetőség javítóintézeti keretek közötti megvalósításának is van létjogosultsága.

Indok:

- megromlott családi kapcsolatok rendezése
- családi életvezetési tanácsok
- családba való visszailleszkedés előkészítése

Résztevők: nevelő, növendék, mentálhigiénés munkacsoport tagjai.

A Családi konzultáció

A családi konzultáció eredetileg családokkal folytatott, főleg gyermekvédelmi szempontú szociális munka egy formája, azonban jól beilleszthető a javítóintézeti nevelés eszköztárába. A konzultáción azok vesznek részt elsősorban a növendék családjából, akikkel együtt él és a mindennapokban szoros a kapcsolata, akik leginkább hatással vannak rá, az intézet oldaláról szükség szerint a pszichológus mellett nevelők, egyéb, a növendékekkel foglalkozó személyek is részt vehetnek. Az első konzultáció alkalmával az otthonvezetők, munkaközösség vezetők részvétele és a család az intézetben való körbe vezetése erősítheti a család biztonság és bizalom érzetét.

A javítóintézeti családi konzultáció indoka lehet:

- a javítóintézet részéről a befogadás időszakában a növendék családjának általános tájékoztatása a javítóintézeti nevelésről, elvárásokról, pedagógiai programról,

büntetés-jutalmazás rendszeréről, kedvezményeiről, elérhető célokról, a család részéről a növendék és életkörülményeinek, valamint a család viszonyrendszerének, értékrendjének, a családban esetlegesen meglévő támogató erőforrások feltárása

- általános tájékoztatás a növendék egyéni fejlesztési tervéről, aktuális státuszáról, elérendő célok egyeztetése
- a növendék egyéni fejlesztési tervében történő nagyobb változásokról a család tájékoztatása (pl. tovább tanulás lehetősége)
- a növendék ítéletével kapcsolatos eljárásokról a család tájékoztatása
- a növendéket érintő rendkívüli eseményekről a család tájékoztatása
- nagyobb szabadság előtt a család és a növendék felkészítése az otthon tartózkodás időtartamára
- a család és a növendék felkészítése adaptációs szabadságra

A családi konzultáció rendszerességét befolyásolja a növendék itt töltött idejének hossza, valamint egyéni élethelyzete, problematikája, az intézetben aktuális események időbelisége. Ezek alapján elképzelhető egyszeri, vagy többszöri alkalommal is. A családi konzultáció nem egyenlő a család látogatásával, attól függetlenül történik akár időben is, mert hétköznapi is megtartható. Mivel a konzultációra a család nem kötelezhető, a hozzátartozók motivációja meghatározó, motiválásuk feladat lehet az indokolt eseteknél.

A 14. életévüket be nem töltött növendékek esetén fokozottan érdemes a családi erőforrások felkutatása, de ez is a család motivációs bázisától függ.

Családterápia

A családterápia elkülönül a családi konzultációtól. A javítóintézetben családi konzultációról beszélhetünk leginkább, mivel a terápiához szükséges feltételek egy része, mint például az idői gyakoriság a családok részéről földrajzi okok miatt nehezen vállalható. Amennyiben a családok vállalják a szükséges feltételeket és a terápiás beavatkozás indokolt, úgy létre jöhet a családokkal végzett rendszerszemléletű pszichoterápiás beavatkozás. A családterápia az intézeten kívül elképzelhető a fiatal lakhelyén, családsegítő központban vagy gyermekjóléti szolgálatnál. Ehhez a fiatal haza engedhető kéthetente.

A javítóintézeti családterápián azok vesznek részt elsősorban a növendék családjából, akikkel együtt él és a mindennapokban szoros a kapcsolata, akik leginkább hatással vannak rá, az intézet oldaláról a növendék pszichológusa, aki lehetőség szerint családterapeuta végzettségű és egy koterapeuta társ.

A javítóintézeti családterápia indoka lehet:

- a növendék családjának diszfunkcionális működése a fiatal személyiségfejlődését a jelenben is nagymértékben befolyásolja és rendszer szintű változás szükséges ennek oldásához
- ha a növendéket trauma éri, krízisbe kerül, egyéb rendkívüli események negatívan befolyásolják a pszichés státuszát és az egyéni pszichológiai segítségnyújtás nem elégséges, valamint tudva levő, hogy családja támogatóan hat rá, akkor érdemes a családi erőforrások mozgósítása

A családtól külön élő növendékek helyzete nehezített, az ő esetükbe is fontos adott intézménnyel, gyámmal, pártfogóval, utógondozóval, potenciális rokonnal való szoros kapcsolattartás a növendék érdekében. Ennek módja leginkább levél, vagy telefon formájában valósul meg, de személyes találkozás lehetősége is indokolt lehet. A befogadás időszakában a támogató erőforrások feltérképezése alapvető fontosságú.

Családi döntéshozó konferencia

A Bv- törvény külön nem nevesíti, de szintén alkalmazható módszer lehet a családok bevonására, a fiatakorú elbocsátásának előkészítésére a resztoratív módszerek között számon tartott családi döntéshozó csoport konferencia (CSDCS), amely a resztoratív konferenciamodellek családokkal dolgozó típusa.

A konferenciamodell módszere a mediációnál szélesebb kört von be a döntéshozatalba azáltal, hogy az ülésen nemcsak a közvetlenül érintett áldozat és elkövető vesz részt, hanem meghívást kapnak az őket támogató családtagok, közösségnek a tagjai, a referencia személyek, hatóság képviselői, segítő szakemberek, az érintett közösség egyéb képviselői. A megbeszélés célja, hogy a résztvevők együttesen tárják fel a cselekményhez vezető okokat, következményeket, felelősségvonalakat, valamint közösen hozzanak döntést arról, miként valósuljon meg a sérelmek helyreállítása és az újra elkövetés megelőzése. A konferencia során eljáró pártatlan és semleges közvetítő neve a „facilitátor”. A facilitátor elsődleges

szerepe, hogy serkentsse a felek közötti kommunikációt. Nagyobb a hangsúly a múltbéli események részletes feltárásán és az érzelmek kifejezésén.

A konferencia módszer célja a konfliktus megoldáson túl, hogy összehozza a szabályszegő személy közösségéhez tartozókat, láthatóvá tegye, hogy melyek az elvárások az egyes szereplők részéről és ki mivel tudja segíteni a folyamatot, a probléma megoldását. A konferenciamodellek egyik speciális fajtája a családi döntéshozó csoportkonferencia, amely nem feltétlenül egy okozott sérelem helyreállítását segíti, hanem lehetőséget ad az adott közösségnek, jelen esetben a családnak arra, hogy megromlott, megszakadt kötelékeit helyreállítsa, és egy jövőre irányuló tervet dolgozzon ki.

A konferencia bevezető szakaszában (feltárás) a facilitátor ismerteti a konferencia összehívásának okát, majd a jelenlévők bemutatkozását követően a családtagok lehetőséget kapnak, hogy a családon belüli helyzetükről, problémáikról, szükségleteikről, érzelmeikről, illetve egymással szembeni elvárásaikról beszéljenek. (A családtagok által felvetett témaköröket a facilitátor írásban rögzíti.) Ezt követően a szakemberek mondják el véleményüket, illetve a család által elmondottakra reagálva kínálják meg az érintetteket az általuk nyújtható szolgáltatásokkal. A szakemberek szerepe kettős, mivel egyben problémahozóként és egyben segítőként vannak jelen a megbeszélésen

A konferencia második szakaszában a család magánideje következik, amikor is a facilitátor és a szakemberek magukra hagyják a családot. A család feladata, hogy a saját erőforrásaikra támaszkodva a megbeszélés során felvetett témakörökre, külön-külön pontos cselekvési tervet, megoldási módot dolgozzanak ki. Fontos, hogy a kidolgozott terv a család közös döntését tartalmazza, a megvalósítás folyamatát részletesen lépésről lépésre rögzítse, jelölje meg a feladat elvégzésért felelős személyt, a feladat elvégzésének határidejét. A konferencia ezen szakaszában a családtagok részéről aktivitásra, együttműködésre, egyéni és családi közös felelősségvállalásra van szükség a probléma megoldása érdekében.

A konferencia zárásaként a fiatalok ismerteti a facilitátor és a jelen lévő szakemberek számára a család által közösen kidolgozott tervet (családi terv). Később közösen megbeszélte időpontban ismételten összeülnek a résztvevők a terv megvalósulásának értékelése ill. a megvalósulást akadályozó tényezők feltárása céljából. Egy ideiglenes elbocsátás időszakában ehhez a fázishoz jól lehet kapcsolni a pártfogó felügyelő személyt vagy utógondozói ellátásban az utógondozót.

A javítóintézeti nevelés végrehajtása szempontjából a konferencián láthatóvá váló családi dinamikák, rendezetlen konfliktusok egy helyzetképet tárnak az intézet felé, amely segíthet meghatározni a végrehajtás és az elbocsátás előkészítése során az intézet feladatait. A CSDCS során az érintettek saját, illetve a közvetlen környezetük erőforrásait veszik számba, a problémamegoldás eredményessége érdekében kollektív felelősséget kell vállalniuk, mely az érintettek aktivitását feltételezi. A közvetlen családtagokon kívül bevonhatóak azok a személyek, akik ennek megvalósításában segítséget nyújthatnak (pl. utógondozó, pártfogó felügyelő).

A javítóintézeti családi döntéshozó csoportkonferencia (CSDCS) indoka lehet:

- A családdal való kapcsolattartás lehetőségeinek felmérése, erőforrások és kockázatok meghatározása.
- A fiatalok intézeten kívüli egyéb kapcsolatainak számbavétele.
- A család és a fiatalok bevonása az egyéni fejlesztési terv, illetve az (ideiglenes vagy végleges) elbocsátás előkészítés menetébe.
- Az elbocsátás utáni időszak megtervezésben, magatartási szabályok meghatározásában segítség.
- Az elbocsátás utáni időszakban segítséget nyújtó családtagok, szakemberek bevonása.

5. A javítóintézetbe került növendékek életútjának elemzése a fellelhető dokumentumok és a velük, valamint családtagjaikkal készített interjúk alapján

Minden egyén sajátos mintázatokkal rendelkező életúttal rendelkezik. A fiatalkorúak esetében, szocializációjuk során sérülésekkel fejlődtek deviáns serdülővé. A bűnöző karrier építésének első lépései, hogy büntetendő cselekményt követtek el. Mindezek csupán összegzett tények, amelyek okainak feltárása kiemelkedő fontosságú. Ezek a fiatalkorúak különböző közösségekből kerültek javítóintézetbe előzetes letartóztatásba, az ide vezető út diverzifikált és szerteágazó, ennek részleteit az életút elemzéssel ismerhetjük meg. E módszer alkalmazásával közelebb kerülhetünk a gyermek saját közösséghez, megismerhetjük a családok életkörülményeit, törekvéseit és a motivációkat, amelyek megalapozták a fiatal fejlődését.

Az életút elemzése során széles képet kapunk a fiatalkorút körülvevő környezetről a kezdeti életszakasztól kezdve. Megismerhetjük az iskolai környezetben tanúsított magatartását az osztályfőnöki jellemzésből, a pártfogó felügyelők által készített környezettanulmányokból, ám a szülővel készített interjúk ezt a képet árnyalják és a háttérváltozók dinamikáját is felszínre tudjuk hozni. Az iskolai környezet meghatározó a bűnözői pályára való sodródás szempontjából, hiszen az iskolai sikertelenségek – legyen szó akár oktatási intézmények sorozatos váltásáról, vagy iskolai kimaradásokról, esetleg fegyelemsértésekről- elemi okozóik a bűncselekmény elkövetése szempontjából.

5.1 Az életinterjú készítés célja

Felmerül a kérdés, hogy mi a közös a javítóintézeti fiatalkorúak életútjában? A kérdésre a felszínes választ megadja az igazságszolgáltatás által kialakított büntetőeljárás rendszer. Lényeges eleme a javítóintézetben készített szülői interjúknak azon aspektusa, mely szerint a szülő a javítóintézet számára olyan életeseményeket is elárul, amely sehol máshol nincs jelezve. Célunk a fiatalkorú személyre szabott, egyéni nevelésének sikeres megtervezése és annak megvalósítása.

Az életút elemzések a sokszor iratanyagokban nem teljesen tükröződő „valóságot” próbálják bemutatni a maga komplexitásában, amely tartalmazza az egészségügyi törzslap adatait, a szociális jelzőrendszerben keletkező dokumentumokat, a gyermekvédelmi intézkedések során

alkalmazott határozatokat, a nyomozati iratokat, az igazságügyi rendszer által létrehozott dokumentumokat, az iskolai előmenetelt. Majd pedig az intézményünkbe való befogadását követő pszichológiai, gyógypedagógiai és orvosi vizsgálatok összefoglalását, a nevelők által készített egyéni nevelési tervet, továbbá a szülő interjúk adatait, melynek alapján körvonalazódik ki a növendék élete. Az egyéni életútelemzés azt az üzenetet közvetíti, hogy az átélt életesemények, a különböző szemszögből készített interpretációk egyes kulcsesemények tekintetében mennyire különbözőek és mégis kiegészítik egymást. A manifeszt és a látens tartalom, valamint a keretek és a kontextus ismerete alapján, ha nem is minden, de sok tényező mozaikszerű összeillesztése egy keresztmetszeti állapoton túlmutató elemzésre ad lehetőséget.

5.2 A javítóintézetiben fellelhető és használt dokumentumok

Az alábbi dokumentumtípusok felsorolása a teljességre törekszik, egy – egy fiataikorú esetében ezek nem mindig állnak rendelkezésre. A hiány oka lehet, hogy ilyen dokumentumtípus nem készült vagy készült, de a készítő szerv ezt nem bocsátja rendelkezésre.

- Pártfogó felügyelő által készített környezettanulmány, pártfogó felügyelői vélemény
- Gyámhivatali határozat
- Gyámhivatal gyermekvédelmi gondoskodásról született hatósági határozatai (védelembe vételi határozat, nevelésbe vételi határozat)
- Gyermekünk védelmében nyilvántartási rendszer adatlapjai
- Osztályfőnöki jellemzés
- Nevelői vélemény korábbi a büntetőeljárás során már megjelent intézményből, így büntetés-végrehajtási intézményből, javítóintézetből
- Országos Gyermekvédelmi Szakbizottság határozata
- Rendőrségi Határozat
- Ügyészségi indítvány
- Bírósági határozat, ítélet
- Nevelői vélemény, egyéni nevelési terv
- Egészségügyi törzslap

Formai szempontból adott az életút felépítése, hiszen a környezettanulmányok, és a hivatalos dokumentációt egészíti ki a szakértők által készített vélemények és ehhez csatlakozik a szülőkkel készített strukturált interjú.

Az interjú készítése egy jól felkészült szakember tudását igényli, hiszen egy ismeretlen ember életéről, gyermekének a deviáns életútjához vezető gócpontok feltárásával jár. A személyes kompetenciák közül az érzelmi stabilitást és a kiegyensúlyozottságot igényel annak érdekében, hogy a hozzátartozó ne tudja befolyásolni a szakembert, valamint határozott fellépést, hiszen az interjú vezérfonalától való eltérést irányítani kell. A társas kompetenciák szempontjából a kapcsolatteremtő és kapcsolatfenntartó képesség, valamint a motiváló képesség, a tolerancia és a közérthetőség, az adekvát kommunikáció megléte szükséges. Módszertani szempontból az információgyűjtés, a problémaelemzés és a problémafeltáráson kívül a nyitott hozzáállás is kiemelkedő fontosságú.

A szociológiai módszerek adaptálásával az életútkészítés és az elemzés szisztematikus és logikai láncolatot alkotva ragadja meg a kulcstényezőket a széles spektrumú dokumentumforrásokból, valamint a hozzátartozóval készített interjúk összegzése által.

Ahhoz, hogy átfogó képet alkothassunk arról, hogy mi jellemzi a valóságot, egy növendékünk esetében milyen út vezetett el az előzetes letartóztatásig vagy a javítóintézeti nevelésig elemi fontossággal bír, hiszen a folyamatot longitudinálisan kell szemlélni. A befogadáskor egy keresztmetszeti vizsgálatra van csak lehetőség, ám ezzel az életútelemzéssel, a megbízható tények és a rendszerezett dokumentumok feldolgozásával a gyermek személyiségéhez közelebb kerülhetünk. A jelzőrendszernek eleve korlátozott lehetőségei vannak az életesemények mélyreható felkutatására, hiszen hatalmas ügyteherrel dolgoznak nap, mint nap. A környezettanulmányok és pedagógiai vélemények többnyire a deviáns fiatalt látják és jellemzik, azonban a valós családi körülményekről, konfliktusokról a gyermek életében zajló dinamizmusról kevés információval rendelkeznek. Az egyén életének a feltérképezésére a legalkalmasabb eszköz az életútinterjú.

A javítóintézeti nevelés sikerességének egyik kulcsa lehet, ha a növendékek életszakaszaiban résztvevő intézményekkel felveszi a kapcsolatot és gyermek hozzátartozójával készített interjúk készítésével komplex folyamatként értelmezik a fiatalok bűnelkövető életútját.

6. A gyermekvédelmi intézményrendszer, a javítóintézetek és a gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás intézményei közötti együttműködési lehetőségek

A gyermekek védelmének rendszere a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység. A gyermekek védelmét pénzübeli, természetbeni és személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi alapellátások, szakellátások valamint a gyermekvédelmi törvényben meghatározott hatósági intézkedések biztosítják.

A javítóintézetek a gyermekvédelmi rendszer részei, 2015. január 1-jétől a működésükre vonatkozó szabályozás legfontosabb elemei már önálló fejezetét képezik a gyermekvédelmi törvénynek, továbbá a javítóintézetek nevesítve a gyermekvédelmi jelzőrendszer részévé válnak. A javítóintézetben előzetes letartóztatásban lévő, illetve jogerős javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok nevelésének, gondozásának számos kapcsolódási pontja van mind a gyermekjóléti alapellátás, mind a gyermekvédelmi szakellátás rendszeréhez. A bűncselekménnyel érintett fiatalok egy része a családból kerül a javítóintézetbe, de többségük bizonyosan kapcsolatba került korábban a gyermekjóléti alapellátási rendszerrel. A családból kiemelt és szakellátás intézményrendszerében elhelyezett fiatalok a javítóintézeti ellátás alatt is szakellátásban lévő gondozottak is maradnak, meghagyva eredeti gondozási helyüket, megtartva a gyermekvédelmi gyám személyét. A javítóintézeteknek a javítóintézeti nevelés alatti kapcsolata többirányú:

- A javítóintézetbe történő befogadás után a fiatalok megelőző életútjáról minél teljesebb körű ismeretek beszerzése érdekében kapcsolat a gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás intézményeivel.
- A javítóintézeti ellátás alatt folyamatos kapcsolat a gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás intézményeivel, a családdal való kapcsolattartás elősegítése, a törvényes képviselő ellátása, az eredeti gondozási hellyel való együttműködés érdekében.

- A javítóintézeti ellátásból való kikerüléshez a gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás intézményeivel együttműködés az elbocsátás előkészítése, illetve az utánkövetés érdekében.

6.1 Gyermekvédelem alapelvei

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről valamint az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról az alábbi alapelveket fogalmazza meg:

A gyermek mindenk felett álló érdeke, a gyermek legjobb érdekének szolgálata

A gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzati és állami szervek, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség és más szervezetek, személyek a gyermekvédelmi törvény alkalmazása során a gyermek mindenk felett álló érdekét figyelembe véve, a törvényben elismert jogait biztosítva járnak el.

A család önállóságának elve, a családban nevelkedés joga

Az a cél, hogy a család alkalmas legyen a gyermek felnevelésére. Az eljáró szervezetek együttműködnek a családdal, elősegítik a gyermek családban történő felnevelkedését. A gyermekvédelmi törvényben kialakított gyermekjólétet segítő szolgáltatási intézmények a család támogatását, erősítését hivatottak biztosítani. Az államnak a családdal partnerségi viszonyt kell kialakítania. A gyermeknek elsősorban a saját családjában kell nevelkednie, kiemelni a családból csak akkor lehet, ha az önkéntes alapon igénybe vehető, együttműködésen alapuló eszközök nem vezetnek eredményre.

A legkisebb kényszer elve

A gyermek jólétének biztosítása érdekében elsősorban a családot kell támogatni. A prevenciós, önkéntes alapon igénybe vehető szolgáltatások az elsődlegesek. A törvényben meghatározott esetben kötelezhetőek a családok, illetve a gyermek ellátások igénybevételére, ha az együttműködés megszakad és a veszélyeztetettség megszüntetése már az önkéntes igénybevétellel már nem biztosítható.

Helyettesítő védelem joga

A gyermek a szüleitől, a hozzátartozóitól csak a saját érdekében, a törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló

veszélyeztettség miatt nem szabad saját családjától elválasztani. A családból kiemelés alapos (fair) eljárásnak kell megelőznie. A kiemelés előtt meg kell vizsgálni a veszélyeztettséget előidéző körülményeket, a veszélyeztettség mértékét, a családdal, gyermekkel való együttműködési lehetőséget. A kiemelésről a gyámhivatal dönt, de a döntését a családot, gyermeket körülvevő intézményektől kapott információkra kell alapoznia.

Célszerűség és fokozatosság elve

Az ellátásokat, intézkedéseket úgy kell megválasztani, hogy azok a gyermek legjobb érdekét szolgálják. A gyermek családban történő nevelkedését segítő ellátást a család és gyermek szükségleteihez igazodóan kell megválasztani. A családból bármely okból kikerült gyermek korához és szükségleteihez igazodó gondozást, nevelést kell biztosítani. Az ellátásoknak nem intézmény-centrikusnak, hanem kliens-centrikusnak kell lennie.

Az ellátások során lehetőség szerint a fokozatosság elve szerint kell eljárni: védelembé vétel → ideiglenes hatályú elhelyezés → átmeneti nevelésbe vétel → tartós nevelésbe vétel.

6.2. A gyermekjóléti alapellátások, különösen a gyermekjóléti szolgáltatás általános jellemzői

A gyermekjóléti szolgáltatás olyan, a gyermek érdekeit védő speciális személyes szociális szolgáltatás, amely a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával szolgálja a gyermekek érdekeit.

Fő feladatai:

- (I.) a gyermek testi és lelki egészségének, családban történő nevelkedésének elősegítése,
- (II.) a gyermek veszélyeztettségének megelőzése,
- (III.) a kialakult veszélyeztettség megszüntetése,
- (IV.) a családjából kiemelt gyermek visszahelyezése.

A gyermekjóléti szolgáltatás általános feladatait a Gyvt. szerint a települési önkormányzatok által működtetett gyermekjóléti szolgálatok biztosítják (minden önkormányzat köteles gondoskodni a működtetéséről), illetve a megyei jogú városokban,

illetve a 40.000 lakosság szám feletti településeken az ún. gyermekjóléti központok működnek, amelyeknek az általános feladatokon túlmenően további ellátási kötelezettségeik vannak, így:

- a.) a lakótelepi, utcai szociális munka,
- b.) a kapcsolat- ügyelet,
- c.) a kórházi szociális munka,
- d.) a készenléti ügyelet

A gyermekjóléti szolgáltatás biztosításának módja, annak szervezeti keretei

A gyermekjóléti szolgáltatás megszervezhető különösen

- a) önálló gyermekjóléti szolgálat vagy központ működtetésével,

Az önálló gyermekjóléti szolgálat vagy központ olyan szolgáltató intézmény, amely az alapellátás keretében alaptevékenységként gyermekjóléti szolgáltatást nyújt.

- b) közös igazgatású, többcélú intézményben önálló szakmai és szervezeti egységként működtetett gyermekjóléti szolgálat vagy központ működtetésével,

A gyermekjóléti szolgálat vagy központ feladatait más nagyobb összevont intézmény keretében látja e feladatait (pl. családsegítő szolgálattal, szociális szolgáltatóval, stb.). Az intézményben biztosítani kell a gyermekjóléti szolgálat vagy központ önálló szakmai egységként történő működtetését.

Jellemzően a nagyobb lakosság számú településeken (Budapest kerületeiben is) a költségvetési, szakmai racionalizálási tendencia miatt már inkább a többcélú intézmények a jellemzőek. A többcélú intézményekben egy igazgatási egységbe került a gyermekjóléti szolgáltatás, családsegítés ellátása, átmeneti elhelyezést biztosító intézmények, idősgondozás stb.).

- c) önálló családgyógozó alkalmazásával.

A gyermekjóléti szolgálat feladatainak ellátására meghatározott képesítésű személyt kell családgyógozó munkakörben alkalmazni.

Az önálló családgondozó számára különálló irodai helyiséget kell biztosítani, Az önálló családgondozó számára szakintézmény - különösen önálló gyermekjóléti szolgálat vagy gyermekjóléti szolgálatként is működő családsegítő szolgálat – biztosítja:

- a) szükség szerinti szakmai és módszertani konzultációt,
- b) a rendszeres esetmegbeszélést több szakember közreműködésével,
- c) a rendszeres szakmai továbbképzést,
- d) a családgondozó szakszerű helyettesítését.

I. A gyermekjóléti szolgáltatás feladata a gyermek testi, lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése érdekében

a)

A gyermeki jogokról és a gyermek fejlődését biztosító támogatásokról való tájékoztatás, a támogatásokhoz való hozzájutás segítése.

A tájékoztatást a legszélesebb körűen kell értelmezni, a gyermeket megillető alapjogoktól (családban nevelkedés elve, oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz való jog, vallásszabadság, testi kényszertől való védelem stb.), a mindennapi ellátást támogató lehetőségekig.

Hivatalos ügyek intézésének támogatása különösen:

- széleskörű, általános vagy célzott tájékoztatás biztosítása a településen elérhető önkormányzati támogatásokról, állami támogatásokról, egyéb intézmények, hatóságok a családok számára biztosított ellátásairól, ezek elérhetőségéről, igényelhetőségéről (pl. Gyvt. pénzbeli ellátási formái, Sztv. pénzbeli ellátási formái, családoknak járó adókedvezmények stb., intézmények elérhetősége: pl. gyermekek átmeneti otthona, családi napközi, nevelési tanácsadó, drogpreevencióval foglalkozó intézmény stb.),
- segítségnyújtás a gyermek vagy szülő konkrét kérelmének előterjesztéséhez,
- szükség esetén kezdeményezése a támogatás megállapításának az illetékes hatóságnál,
- szükség esetén felkészítése a szülőnek a támogatás felhasználására.

A feladatot az intézmény munkatársai látják el, melynek ellátásához a külön szakértelmet igénylő ügyekben jogi tanácsadót is alkalmazhatnak. A nagyobb létszámú intézmények általában heti egy-két alkalommal biztosítanak helyben jogi tanácsadást, melyet a családok, gyermekek igénybe vehetnek.

b)

A családtervezési, a pszichológiai, a nevelési, az egészségügyi, a mentálhigiénés és a káros szenvedélyek megelőzését célzó tanácsadás vagy az ezekhez való hozzájárulás megszervezése, így különösen:

- tanácsadások lehetőségére, igénybevételére felhívás,
- tájékoztatás a tanácsadás céljáról, fontosságáról,
- tájékoztatás a településen elérhető szolgáltatásokról.

A feladatot (tanácsadást) az intézmény munkatársai látják el, melynek ellátásához a külön szakértelmet igénylő ügyekben pszichológust, gyógypedagógust, stb. is alkalmazhatnak. A nagyobb létszámú intézmények általában heti egy-két alkalommal biztosítanak helyben pszichológiai tanácsadást, melyet a gyerekek, családok igénybe vehetnek.

Az intézmény költségvetési lehetőségeinek függvényében az intézményen belül is lehet létrehozni speciális támogatási formákat: pl. családterápia igénybevételének lehetősége, drog-prevenációs csoport, stb.

Az intézmények a saját ellátási formák helyett jellemzően inkább más szakintézményekhez irányítják a klienseket (pl. nevelési tanácsadó, drog prevencióval, drog-kezeléssel foglalkozó intézmények, egészségügyi intézmények, stb.).

c)

A szociális válsághelyzetben lévő várandós anya támogatása, segítése, tanácsokkal való ellátása, valamint számára a családok átmeneti otthonában igénybe vehető ellátáshoz való hozzájárulás szervezése (személyes segítő kapcsolatban közreműködik problémái kezelésében, így különösen:

- tájékoztatás a magzatot megillető jogokról, támogatásokról, ellátásokról,
- tájékoztatás az örökbeadás lehetőségéről (inkubátor házak),
- figyelemmel kell kísérése annak, hogy a várandós anya szociális válsághelyzetben van, szükséges intézkedések megtétele.

d)

Szabadidős programok szervezése, így programszervezés különösen:

- a családban jelentkező nevelési problémák enyhítésére,
- a gyerekek, szülők speciális problémáinak megelőzésére, kezelésére,
- a településen jelentkező speciális problémák kezelésére,
- rossz szociális helyzetben lévő családoknak.

II. A gyermekjóléti szolgáltatás feladata a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében

a) a veszélyeztetettséget észlelő és jelző rendszer működtetése, a nem állami szervek, valamint magánszemélyek részvételének elősegítése a megelőző rendszerben.

Jelzőrendszer tagjai, feladatai

A Gyvt.-ben szabályozott gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot látnak el - a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése érdekében - a törvényben meghatározott alaptevékenység keretében:

- a) az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos,
- b) a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a családsegítő központ,
- c) a köznevelési intézmények,
- d) a rendőrség,
- e) az ügyészség,
- f) a bíróság,
- g) a pártfogó felügyelői szolgálat,
- h) az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek,
- i) a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- j) az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek,
- k) a munkaügyi hatóság,

- l) a javítóintézet,
- m) a gyermekjogi képviselő.

A gyermekjóléti szolgálat a megelőzés érdekében a jelzőrendszer hatékony működtetését két formában is végzi. Egyrészt általánosságban a település egészére vonatkoztatva, a településen gyakorta jelentkező veszélyeztető okok feltárása, másrészt minden gyermeket érintően, az egyedi esetekben a veszélyeztető okok feltárása.

Általánosságban a gyermekjóléti szolgálat:

- Figyelemmel kíséri a településen élő gyermekek életkörülményeit, szociális helyzetét.
- Figyelemmel kíséri a gyermekjóléti vagy egyéb szociális ellátások iránti igényeket, ezek ellátási lehetőségeit.
- Figyelemmel kíséri a hatósági beavatkozást igénylő helyzeteket.

Ennek érdekében felhívja a jelzőrendszerben kötelezett intézményeket a közreműködésre, valamint minden év március 31-ig tanácskozást szervez a problémák bemutatására és értékelésére, javaslatok kidolgozására, átfogóan, írásban értékeli a jelzőrendszer éves működését. A hatékonyabb együttműködés érdekében a gyermekjóléti szolgálat és a jelzőrendszer tagjai előre meghatározott, a településen fő meghatározó, több gyermeket, több családot érintő témában évente legalább 6 alkalommal szakmaközi megbeszélést szerveznek (pl.: szenvedélybetegségek kialakulásának megelőzési lehetőségei, kezelési lehetőségek, fiatalkorúak bűnelkövetése, iskolai hiányzások, „pláza” problémák, munkavállalási nehézségek, stb.)

Egyedi esetekre vonatkozó rendelkezések a Gyermekvédelmi törvény szerint: Ha szükséges egyedi, egy gyermek, egy család helyzetét érintő esetben esetmegbeszélést kell szervezni az érintett intézmények bevonásával.

A jelzőrendszerben meghatározott intézmények és személyek kötelesek

- a.) jelzéssel élni (rövid utón szóban, de minden alkalommal kötelezően írásban is) a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál,
- b) írásban hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek

önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén. A gyermekjóléti szolgálat a veszélyeztetettség mértékéhez és a család szükségletéhez igazodóan intézkedéseket tesz, melyről írásban tájékoztatja a jelzéstevőt.

Az írásban történő jelzés, illetve az intézkedésekről szóló írásbeli tájékoztatás a Gyvt. módosításával került a jogszabályba, annak érdekében, hogy az írásbeliség ellenőrizhetővé teszi a kötelezettek teljesítését a jelzési kötelezettséggel kapcsolatban. Az írásbeliség emellett segíti azt, hogy a jelzést adó intézménynek, személynek is megfelelő információkat kell gyűjteni, illetve átadni.

Az intézkedésről való írásbeli tájékoztatás kötelezettsége egyrészt ellenőrizhetővé teszi az intézkedést, a jelzést adó intézménnyel növeli együttműködést, a közös felelősség lehetőségét. Ilyen jelzéssel és kezdeményezéssel bármely állampolgár és a gyermekek érdekeit képviselő társadalmi szervezet is élhet (nem kötelező az írásbeliség).

A meghatározott személyek, szolgáltatók, intézmények és hatóságok a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése érdekében kötelesek egymással együttműködni és egymást kölcsönösen tájékoztatni.

III. A gyermekjóléti szolgálat feladatai a kialakult veszélyeztetettség megszüntetése érdekében.

- a) a gyermekkel és családjával végzett szociális munkával (a továbbiakban: családgondozás) a gyermek problémáinak rendezése, a családban jelentkező működési zavarok ellensúlyozása,
- b) a családi konfliktusok megoldásának elősegítése, különösen a válás, a gyermekelhelyezés és a kapcsolattartás esetében,

A gyermekjóléti szolgálatnak mérlegelni kell, hogy a veszélyeztetettség megszüntethető-e önként igénybe vehető alapellátásokkal, vagy hatósági intézkedés kezdeményezésére van-e szükség.

A veszélyeztetettség mértékétől és jellegétől függően, ha a szülő mégsem működik együtt a gyermekjóléti szolgálat javaslatot tehet hatósági intézkedés megtételére a gyámhivatal felé.

A javaslatban a gyermekjóléti szolgálat ismerteti a gyermek helyzetét, különösen

- a veszélyeztető körülményeket, azoknak a gyermekre gyakorolt hatását,
- a szülő vagy a gyermeket nevelő más személy nevelési tevékenységét,
- a gyermeket nevelő család élethelyzetére vonatkozó adatokat,
- a javaslattétel elkészítéséig biztosított alapellátásokat, valamint az ügy szempontjából fontos más ellátásokat,
- a gyermeknek és a szülőnek (törvényes képviselőnek) a javaslattétel elkészítéséig tanúsított együttműködési készségét, illetve annak hiányát.

A gyermeket fenyegető közvetlen és súlyos veszély esetén a szolgálat csak a veszély tényét és jellegét nevezi meg, és a többi adat feltárásának mellőzésével tesz javaslatot a hatóság intézkedésére.

6.3. Védelembe vétel

Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételel megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket védelembe veszi.

A gyámhatóság - a gyermekjóléti szolgálat javaslatának figyelembevételével - védelembe veheti továbbá

- a szabálysértési hatóság értesítése alapján a szabálysértést elkövetett fiatakorút,
- a nyomozó hatóság nyomozást megtagadó határozata alapján a 14 életévét be nem töltött gyermeket,
- a rendőrség, az ügyészség, illetve a bíróság jelzése alapján a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt fiatakorút.

A védelembe vétellel egyidejűleg a gyermek gondozásának folyamatos segítése és ellátásának megszervezése, a szülői nevelés támogatása érdekében a gyámhatóság a gyermek részére a gyermekjóléti szolgálat családgondozóját rendeli ki és a veszélyeztetettség okának megszüntetése érdekében intézkedést tesz. A védelembe vétel időszakára magatartási szabályok előírhatóak.

6.4. Anomáliák a gyermekjóléti alapellátás területén, a javítóintézeti nevelésbe került fiatalok életútját tekintve

Néhány probléma, amely a gyermekjóléti alapellátások működési hiányosságait mutatja a javítóintézetbe kerülő fiatakorúak életútját elemezve, a javítóintézeti nevelési szempontjából, illetve együttműködési hiányt mutat a javítóintézeti ellátás alatt. A problémák nem a jogszabályi kötelezettségéből fakadnak, azok zömében rendelkezésre állnak, a gyermekvédelmi törvényből kiolvashatóak.

- A gyermekvédelmi alapellátás intézményrendszere ugyan jogszabályi szinten erős védőbástyát jelen a családoknak és gyermekeiknek, azonban az intézmények elégtelenségük és gyakran jellemző eszköztelenségük miatt a perifériára szorult családoknak nem tudnak kellő segítséget nyújtani (pl.: egyszemélyes gyermekjóléti szolgálatok eszköztelensége, célzott bűnmegelőzési prevenciók hiányai).
- A jelzőrendszer működési kötelezettsége ellenére a valódi együttműködések hiányai, formális együttműködések, párhuzamosságok jelenléte mutatkozik.
Jellemző a jelzőrendszer nem kellően hatékony működése, a probléma észlelése és a valóságos intézkedés között hosszú idő eltelése, közben a gyermek és/vagy a család élethelyzetének súlyosabbá válása.
- Családgondozó folyamatos jelenléte inkább a súlyosabb problémák megjelenését követően történik meg, az ő személyének megjelenése a korai stádiumban, a prevenció fázisban, kulcsfontosságú lenne a problémamegoldásban.
- A családgondozók leterheltsége, módszertani eszköztelensége, a dokumentálási (gyermekük védelmében nyilvántartási adatlapok) és esetkezelési arányok valóságban történő eltolódása nehezíti az intenzív családgondozási folyamatokat, speciális programok működtetését.
- A védelemben vétel keretében készült gondozási-nevelési terv célzott intézkedési terv részének tartalmi hiányai, felülvizsgálatának időszerűsége, a valóságos bűnmegelőzési prevenciók intézkedések, konkrét a bűnmegelőzést szolgáló magatartási szabályok előírása, megfelelő programok nyújtása, a megállapodásban foglaltak támogató ellenőrzésének hiánya.
- A nevelésbe vételi döntések időszerűségének kérdése, megfelelő intézményrendszerbe elhelyezés (pl. már eleve speciális szükségletűnek is tekinthető sok problémával

rendelkező, predelikvens állapotban lévő vagy már szabálysértő, bűnelkövető kamaszok normál ellátásban való elhelyezése).

- A javítóintézeti ellátás esetén a családban nevelkedő fiatalok esetében, a jogszabályi kötelezettség ellenére nem tekinti saját feladatnak az együttműködést a gyermekjóléti szolgálat. A család szerepének gyermekjóléti szolgálat által nyújtott erősítő szerepe elmarad.
- Gyermekjóléti alapellátás felkészületlensége a felnőttkorhoz közel álló, de még kiskorúként a javítóintézeti ellátásból kikerülő fiatalok támogatásában, illetve a gyermekjóléti szolgálatok és családsegítő szolgálatok konkrét együttműködési lehetőségeinek hiánya a fiatal felnőttként a javítóintézeti ellátásból kikerülők esetében. Emiatt a nagykorúsághoz közel álló, vagy fiatal felnőtt elkövető fiatalok egyik rendszer sem tekinti igazán kliensének.

6.5. A gyermekvédelmi szakellátások általános jellemzői

6.5.1 Nevelésbe vétel

A nevelésbe vétel célja a gyermekotthont nyújtó ellátásának és törvényes képviselőjének biztosítása, amíg a gyermek

- családja képessé válik a gyermek visszafogadására,
- számára családba fogadó gyám rendelésére kerülhet sor,
- örökbefogadása megtörténik, vagy
- eléri nagykorúságát, ebben az esetben a nevelésbe vétel célja a törvényes képviselő és az otthont nyújtó ellátás biztosítása mellett a gyermek felkészítése az önálló életre.

A gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi, ha:

- A gyermek számára családba fogadó gyám kirendelésére nem kerülhet sor
- A gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható, vagy
- A szülő vagy mindkét szülő szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy
- A szülő vagy mindkét szülő elhalálozott, vagy

- A gyermeknek valamilyen más okból nincs szülői felügyeletet gyakorló szülője,
- A gyermek ideiglenes hatállyal nem helyezhető el a leendő örökbefogadó szülőnél, és a gyermek ismeretlen szülőktől származik, vagy a szülő gyermeke örökbefogadásához az örökbefogadó személyének és személyi adatainak ismerete nélkül tett hozzájáruló nyilatkozatot.

A nevelésbe vétel elrendelésével egyidejűleg a gyámhatóság

- a gyermek ideiglenes gondozási helyéül 12. életévét be nem töltött gyermek esetén minden esetben, 12. életévét betöltött gyermek esetén lehetőség szerint nevelőszülőt, vagy - ha ez nem lehetséges, illetve a gyermek egészségi vagy személyiségállapota indokolja - gyermekotthont, vagy fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonát jelöli ki,
- a gyermek számára gyermekvédelmi gyámot rendel,
- hivatalból dönt a szülővel vagy más hozzátartozóval való kapcsolattartás szabályozásáról, vagy arról, hogy a szülő vagy más hozzátartozó nem jogosult kapcsolattartásra,
- 3 év alatti gyermek esetében megállapítja a különleges ellátási szükségletet,
- megállapítja, ha a gyermek örökbe fogadható.

A gyámhatóság a gyermek nevelésbe vételéről soron kívül, fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható határozatban dönt.

6.5.2. Anomáliák a gyermekvédelmi szakellátás területén, a javítóintézeti nevelésbe került fiatalok életútját tekintve

Néhány probléma, amely a gyermekvédelmi szakellátások hiányait mutatja a javítóintézetbe kerülő fiatalok életútját elemezve, a javítóintézeti nevelést tekintve, illetve együttműködési hiányt mutat a javítóintézeti ellátás alatt.

- A nevelésbe vételi döntések időszerűségének és a megfelelő intézményrendszerbe elhelyezés kérdéses (pl. már eleve speciális szükségletűnek is tekinthető sok problémával rendelkező, predelikvens állapotban lévő vagy már szabálysértő, bűnelkövető kiskamaszok, kamaszok normál ellátásban való elhelyezése).

- A családból való kiemelés sok esetben túl későn történik meg. A fiatalok büntetésként élik meg a családból való kiemelést, pl. iskolai hiányzások miatti kiemelés.
- Ha a fiatal kikerül a szakellátási rendszerből gyakran ugyanabba a közegbe megy vissza, vagy ugyanazt a közeget alakítja ki amilyen családi viszonyok között élt.
- A gyermekotthonban, javítóintézetben megszerzett értékek (tudás, tanulás, személyiségbeli változások) gyorsan devalválódnak.
- A javítóintézeti nevelés és átmeneti nevelés alatt a családgondozás intézménye jogszabályi szinten jelen van (gyermekvédelmi gyám, gyermekjóléti szolgálat), de különösen a nagykorúsághoz, fiatal felnőtt korhoz közel álló növendékek esetében nincs valós családgondozási tevékenység.
- A javítóintézeti ellátás és a szakellátás párhuzamossága esetén sokszor a kapcsolat formális.
- A javítóintézeti nevelés alatt az eredeti gondozás hely elzárkózik a kapcsolattartástól, különösen a szabadságokra, eltávozásokra történő fogadástól, még a jogszabályi kötelezettségek sem adnak minden esetben erre garanciát.
- Sok esetben nem működik, illetve formálisan működik az elbocsátás előkészítése, amennyiben a család nem fogadja vissza/be a fiatalt, még hosszú szakellátási évek után is, nehéz más ellátó intézményt találni.
- A szakellátási intézmények sokszor formálisan vesznek részt az elbocsátás (ideiglenes/végleges) előkészítésben.
- A szakellátáshoz kötött utógondozói ellátás sok esetben elzárkózik javítóintézeti ellátásból való elbocsátás esetén.

A gyermekvédelmi törvény együttműködési kötelezettséget ír elő a gyermekvédelemben dogozó szakemberek számára. Egy adott fiatal ügyében több szakember és intézmény felelősségteljes és összehangolt munkájára van szükség. A szemléletbeli különbségek, az eltérő eljárásrend érvényesülése esetén akár súlyosan is sérülhetnek a fiatalok jogai. A javítóintézeti nevelés és a fiatal szakszerű korrekciós nevelése érdekében szükség lenne az alap és szakellátás teljes körű adataira, ami a jelen rendszerben nem automatikusan érkezik a fiatallal a javítóintézeti nevelés során. A javítóintézeti és helyi gyermekjóléti szolgálatok közötti együttműködés jelen formája egy-egy fiatal ügyében hivatalos megkeresésre kért információ szolgáltatás, illetve kölcsönös adatszolgáltatás, többnyire formális tájékoztatás. Az együttműködést és a fiatal jogainak érvényesítését jelentősen befolyásolná ha, a fiatal

előéletét tartalmazó teljes alap és szakellátási dokumentáció a bekerülést követően külön kérés nélkül a rendelkezésre állna.

Az egységes szakmai személet kialakítása érdekében a gyermekvédelmi alapellátás és szakellátás képviselői szakmai találkozók keretében megvitatják az együttműködés lehetséges formáit. A gyermekvédelem speciális szakterülete a javítóintézeti nevelés ezeken a fórumokon sajnos csak érintőlegesen, esetlegesen vesz részt.

7. Reintegrációs folyamatok a javítóintézetben – a társadalmi integrációt segítő cselekvési terv

7.1 A reszocializáció, reintegráció

Az elsődleges és másodlagos szocializáció folyamatát a fejlődő gyermek és a környezete közötti interakciók határozzák meg, ahol optimális esetben a gyermek környezete biztosítani tudja a társadalomba való sikeres beilleszkedést. Ha azonban nem tud megfelelő mintát átadni, erőforrást nyújtani, és generálja a magatartási zavarokat, akkor a gyermek “nem sajátítja el a társadalom által elvárt értékrend kialakításának alapjait: a szociális érettséget és a szociális kompetenciát.” Ekkor van szükség korrekciós szocializációra, amely a személyiségvonások átalakítását, azaz a reszocializációt jelenti.⁴⁰

A reszocializáció olyan folyamat, amely során a tanulási szakasz újramezódhet, a hibásan rögzült, struktúrák megbonthatóak és a személyiség újraépíthetővé válhat, így a szocializációs hibák korrigálhatóak lehetnek. Kiemelkedő figyelmet kell szentelni a javítóintézeteknek, ahol a reszocializációs cél megvalósításának eszköze a zárt intézeti nevelés.

Popper Péter elképzelése alapján a reszocializáció a rehabilitáció és a reintegráció folyamatából áll. A rehabilitációs azt jelenti, hogy a zárt intézeti keretek között arra kell törekedni, hogy a bűnelkövető személy mind testi, mind lelki és szellemi állapota javuljon, illetve minimális cél, hogy ne romoljon. Ezáltal csökken, vagy legalábbis nem nő a bűnismétlés esélye. A reintegráció viszont egy komplex, többfunkciós és több szakértős

⁴⁰ Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben, In Börtönügyi Szemle, 2007/3. szám, BVOP, Budapest

munka, amely az elkövető társadalomba való visszaillesztését célozza és, amely túlmutat a totális intézeten.⁴¹

A bűnözés okai mindig összetettek és számos tényező együttes jelenlétének az eredményei, ahogyan arra a korábbi fejezetek részletesen kitérnek. A serdülők bűnelkövetésének okai közt szerepel a társadalom egyes rétegeiben meglévő különbségek, feszültségek, de ok a technikai, technológiai fejlődés felgyorsulása is. Fontos összetevő a lakosság jövedelmének általános csökkenése és a javítóintézeti neveltek családjában az elmúlt évtizedekben a munkanélküliség, a hajléktalanság megjelenése és fokozatos növekedése is szerepet játszik. Számos, javítóintézetbe került gyermek egy, vagy mindkét szülője hajléktalan, vagy élete során rövidebb – hosszabb ideig hajléktalan volt.

A deviáns viselkedésformák, így a bűnelkövetés megjelenésében is szerepet játszik a telekommunikáció, internet tudatos használatot nélkülöző kedvezőtlen hatása a szocializációs folyamatokra.

Ahogyan azt az egyes fejezetekben részleteztük a fiatalkorúak bűnelkövetővé válásának megértésekor együttesen kell vizsgálnunk a makro- és mikrokörnyezeti hatásokat, melyek a deviáns viselkedések megjelenését erősítik. A makro- és mikrokörnyezeti hatásokat figyelembe véve, valamint a diagnosztikai eredményekkel egybevetve megállapíthatjuk, hogy a javítóintézetbe került fiatalok többségükben halmozottan hátrányos helyzetűek. A családi érzelmi dinamikában biztonságos kapcsolósági pontok, stabil rögzítő személyek hiányoznak, vagy instabilok. A serdülőkorú fiatalok autonóm törekvéseit kellő kontroll nem segíti a befogadás előtti nevelési környezetben.

A pszichés állapotukat jellemzi, hogy a bűnelkövető magatartást és a szer kipróbálását, alkalmankénti használatát produkáló fiatalok közül többen már a droghoz nyúlás kezdete előtti években is problémás magatartásúak. A belső szabályozó mechanizmusok fejletlensége figyelhető meg náluk. Gyakran vélelmezzük, hogy valamilyen gyermekkori fejlődési zavar fel nem ismerésére, kezeletlenségére utaló fixációs pontokkal állunk szemben. A fiatalokat alacsonyfokú pszichés teherbírás és frusztráció tűrés jellemzi, valamint az érzelmi- indulati labilitás szcenikus megnyilvánulásai. Fontos jellemzőjük még a sodorhatóság, mint az én határok gyengeségének tünete. Megfigyelhetünk nehezített unalom és monotónia tűrést,

⁴¹ Popper Péter (1970): A kriminális személyiségzavar kialakulása, Akadémiai Kiadó, Budapest

fokozott izgalomértséget és azonnal kielégülő örömkeresést. Szellemi és figyelmi fáradékonyság, a feltűnően csapongó érdeklődés és az érdeklődés hiány szintén megfigyelhető. Az érzelmi indulati állapotok hullámlázása mellett az erkölcsi érzelmek alig észlelhetők még alacsony szinten is differenciálatlanok. Együttérzésre a befogadás után még hosszú ideig nehezen mozdíthatóak. A viselkedésben nyugtalanság, passzivitásra hajlás alternál. A szabályok iránt gyakran közömbösek, elutasítóak lehetnek, a pszichés állapot sokszor nem teszi lehetővé azok emlékezetbe vésését sem.

Reszocializáció a gyakorlatban

A világ szinte minden országában fejtörést okoz a kérdés, hogy mit lehet tenni a fiatalok bűnözésének megállítására, létezik-e hatékony és emberi módja a megelőzésnek és a fiatalok bűnelkövetők kezelésének?

Beccaria erről az alábbiakat gondolja: A legbiztosabb, de legnehezebb eszköze a bűnök megelőzésének a nevelés tökéletesítése.⁴² A nevelés az a folyamat, amely során az egyén elsajátítja a társadalom által elvárt szerepformákat. A büntetés során alkalmazott nevelés speciális, lokális, korrekciós nevelés, amely elősegíti a konstruktív életvezetés alapjait.⁴³

Büntetés-végrehajtási, valamint javítóintézeti keretek között a nevelés nehezítetté válik, mivel ezen intézmények totális jellegéből adódóan az izolálás is jelen van, amelyben a fiatalok teljes életmódja szabályozva van. Többek között ezért is fontos, hogy a fiatalok társadalomba való visszailleszkedését követően is támogatás és kontroll alatt legyenek, valamint, hogy stabil kapcsolatrendszerrel rendelkezzenek. Fontos a minél hatékonyabb utógondozási rendszer kialakítása.

„A reintegráció olyan ernyőfogalom, amely tartalmában – a különböző szakterületek tevékenységkörének megfelelően – jelentős különbségeket jelenít meg, ugyanakkor lényegi jellemzője, a kiszorult vagy marginalizálódott egyén közösségbe történő visszakkerülésének elősegítése, minden esetben dominánsan érvényesül.” (Ruzsonyi 2009)⁴⁴

⁴² Beccaria, C. (1998) : Bűnökről és büntetésekről, Eötvös József Kiadó, Budapest, p. 65.

⁴³ Módos Tamás: Összetett folyamat, a nevelésről általában, a rabnevelésről kicsit konkrétan. In: Börtönügyi szemle 19 évf./3 p. 67.

⁴⁴ Ruzsonyi Péter In: Borbíró Andrea - Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve –2009

7.2 Reintegrációs folyamatok és rendszerszemlélet a javítóintézetben

A javítóintézeti reintegrációs szemlélet és tevékenység a fenti fogalom használatával azonos módon ragadható meg. „Ennek a munkának meghatározó, de nem kizárólagos eszköze a zártintézeti korrekciós nevelés, amely a kriminálpedagógia ismeretanyagából indul ki.” (Ruzsonyi 2009)⁴⁵

A javítóintézeti reintegrációs tevékenység rendszer szemléletű elvek alapján a beilleszkedéstől a társadalomba való visszailleszkedésig történő támogatás nyújtásával képzelhető el.

Javítóintézeti keretek közt nélkülözhetetlen a fiatalok motiválása, illetve motiválttá tétele a reintegráció céljait illetően. A reintegrációs folyamat a fiatal intézetben tartózkodásának teljes időtartamát, a befogadástól az intézetből való elbocsátásig, átfogja. A visszaillesztési folyamatot a növendék saját közreműködésére építve a teljes körű személyiség- és képességbeli diagnosztikák eredményeire alapozva - egyéni szükségleteknek megfelelően- a képességek fejlesztése, az új képességek és készségek kialakítása révén valósul meg.

Mindezen fejlesztési feladatok megvalósulása terén a terápiás szemlélet figyelembe vétele kiemelten fontos. A reintegrációs folyamat során elengedhetetlenül fontos a fiatal személyiségének illetve szociális integrációs zavarának pontos diagnózisa, amely több szakember összehangolt tevékenységének eredményeként válik értelmezhetővé.

A fiatal egyéni képességeinek, szükségleteinek figyelembevételével kell kialakítani azt a tevékenységrepertoárt, mely a társadalomba történő beilleszkedéshez szükséges készségek, képességek fejlesztését segítik elő.

A javítóintézetben nevelkedő fiatalok társadalmi beilleszkedésének, visszailleszkedésének elősegítésében alapvető kérdés, hogy milyen feladatokat képes vállalni, illetve kell vállalnia az intézménynek, és mi az, amit a folytonosság alapelve szerint másnak kell, vagy kellene elvégeznie. A fiatalok sikeres beilleszkedése csak abban az esetben lehet reális cél, ha sikerül kezelni, enyhíteni, kompenzálni azokat a diszfunkciókat, amelyek a bűnelkövetéshez vezettek, ezzel esélyt teremtve a társadalmi beilleszkedéshez.

⁴⁵ ⁴⁵ Ruzsonyi Péter In: Borbíró Andrea - Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve –2009

Az intézetben folyó nevelés célja a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarainak enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottságának szakmai képzettségének fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése.

Kiemelt cél, hogy a fiatalok reszocializációs esélyeit növeljük azzal, hogy az intézmény hozzájárul a személyiségük korrekációjához, pszichés állapotuk javításához, alkalmazkodási zavarainak enyhítéséhez az alábbiak alkalmazásával:

- sokirányú, célorientált programokkal, pozitív minták és tapasztalatok nyújtásával kell segíteni az alapvető erkölcsi normák elfogadását,
- az életvezetéshez, az egészséges életmódhoz kapcsolódó ismeretekkel, a kívánatos szokások kialakításával segíthetjük elő egy pozitív irányú életvezetés iránti igény kialakulását,
- a személyiségfejlődés elakadásainak, zavarainak kezelésével lehet segíteni a nevelés ideje alatt a közösségbe való beilleszkedést, a társadalmi beilleszkedéshez szükséges alapvető készségek kialakítását, fejlesztését,
- az oktatás-, képzés-, foglalkoztatás területén törekedni kell a fiatalok megelőző életútja során bekövetkezett hiányok és lemaradások pótlására, s olyan új ismeretek, képességek, készségek, szokások kialakítására, amely növelheti esélyeit a társadalmi beilleszkedésre,
- szabadidős programok szervezésével a tolerancia erősítését, a feszültség levezetését, a kommunikáció hatékonyságát, fejlesztését lehet elősegíteni.

Az intézetekben olyan kompenzáló és korrigáló nevelést szükséges biztosítani a fiatalok számára, amely egyidejűleg törekszik a fiatalok szociokulturális hiányainak pótlására és a fiatalok bűnelkövetésének hátterében rejlő hibás viszonyulási rendszer kijavítására.

Gondozási, nevelési, fejlesztési feladatok:

- Szocializációs szint emelése, szocializációs hiányok pótlása
- Kulturáltsági szint emelése
- Családi életre nevelés
- Munkavégzéshez szükséges készségek fejlesztése

- Tanulási elmaradások pótlása
- Az erkölcsi fejlődés segítése
- Egészséges életmódra nevelés
- Kommunikációs szint emelése
- Felelősség vállalás erősítése az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban
- Ún. harmadlagos, az ismételt elkövetés esélyét csökkentő bűnmegelőzés

Gondozási, nevelési, fejlesztési feladatok szinterei:

- Javítóintézeti nevelésre utalt fiatalok csoportjai
- Előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok csoportjai
- Növendékügyi iroda
- Oktatási, képzési egység
- Munkafoglalkozáshoz szükséges tanműhely, kertészet
- Szabadidős tevékenységek
- Egészségügyi ellátás
- Pszichológiai és mentálhigiénés ellátás
- Elbocsátott fiatalok utógondozási részlege
- Utógondozás/Utánkövetés

A javítóintézeti nevelés módszereinek főbb jellemzői:

- célorientált, speciális módszerek a nevelés, oktatás, képzés, (munka)foglalkoztatás területén,
- korrigáló, pótló, fejlesztő célzatú módszerek,
- egyéni szükségletekhez igazodó módszerek,
- sokirányú, többcélú módszerek, amelyen belül különös hangsúlyt kapnak:
 - a szocioterápiás, pszichoterápiás programok és módszerek,
 - a pedagógiai és nevelési célú programok és módszerek,
 - a csoportok és az egyén pozitív befolyásolásának módszerei,
 - a fejlesztés-értékelés speciális módszerei.

A napirend és szabadidős programok

A csoportok napirend szerint végzik feladataikat, a napirend képezi a nevelőmunka alap programját. A napirend kötött és minden fiatalkorú számára kötelező. A napirendet a javítóintézet Házi rendje tartalmazza.

Szabadidős programok

Nevelőmunka kiemelt feladatai közé tartozik a szabadidő helyes felhasználására való nevelés. A korszerű neveléstudomány egyre kevésbé határolja el egymástól a nevelés különböző területeit, a nevelési folyamatot komplex egésznek tekinti, amelyben az egész személyiség hat egy másik személyre. Ebben a folyamatban a gondozott szabadidejében is részt vesz, nemcsak mint a nevelés tárgya, hanem mint a nevelés alanya. Alkalmazza mindazokat a szokásokat, normákat és szabályokat, amelyeket a nevelési folyamatban kialakítottunk akár érzelmi, értelmi, testi vagy esztétikai nevelés formájában.

A szabadidős programok normákat, viselkedési, együttélési szabályokat közvetíteni, amelyek a kapcsolatok, a kommunikáció fejlesztését, a tolerancia erősítését, az érzelmi viszonyulás és a kapcsolatok gazdagítását, a viselkedés korrekcióját szolgálják. Elősegíti az énkép, önismeret, önbizalom, önkontroll fejlesztését, a szorongások, feszültségek oldását. Hozzájárul a fiatalkorúakra jellemző ismerethiány és a cselekvés közötti szakadék áthidalásához, amely sikerélményhez juttatja őket, motivál, és lehetőséget teremt az önkifejezésre, tehetséget gondoz és fejleszt. Ez a cselekvési forma az egészséges életmódra nevelést, és prevenciót is szolgál, különös tekintettel a neveltek körében gyakori drog-és alkoholfogyasztásra, és a dohányzásra.

A szabadidő megszervezése a javítóintézeti élet egyik kulcsfeladata. A programok sokszínűsége jó lehetőséget biztosít a személyiség korrekcióra, hiszen mintát adnak a közös tevékenységre, a pozitív megerősítés, jutalmazás elősegíti a normatív viselkedés kialakítását, megerősítését. Ha nincs a közösségnek jó szabadidős programja, ha sablonosan ismétlődnek a napok, a monotonia rányomja bélyegét a mindennapokra. A szabadfoglalkozások esetében háromféle formát különböztetünk meg. Vannak olyan foglalkozások, amelyek kötelezőek a csoport minden tagjának, ezek a kötött témájú szabadfoglalkozások. Második csoportba tartoznak a szakkörök és tanfolyamok, harmadikba a kötetlen témájú szabadidő.

A kötött témájú szabadfoglalkozások

A kötött témájú foglalkozások tervezéséről, szervezéséről a csoportnevelő gondoskodik. Fontos, hogy a nevelő olyan tevékenységi formát találjon, amely vonzó, érdekes és alkalmas a közösség kialakításához. Akkor szervezi jól a nevelő a szabadfoglalkozásnak ezt a részét, ha a fiatalok valóban szabadidőnek érzik és eszükbe sem jut a kötelező jelleg. Ügyelni kell a kötött foglalkozások helyes arányára. A csoportok munkatervében a kötött foglalkozások, mint sport, kulturális, közművelődési - és kreatív foglalkozás szerepelnek.

Állandó jellegű szabadfoglalkozások

Ebbe azok a tevékenységi formák tartoznak, amelyeken nem vesz részt mindenki. Ide tartoznak a szakkörök, tanfolyamok. Az otthon részkeretei között működő tanfolyamok szolgálják a fiatalok sokoldalú képzését és szabadidejük hasznos eltöltését. Igyekezni kell, hogy ezek a foglalkozások ne legyenek egyoldalúak, a felkínált program a fiatal valódi igényeit elégítse ki. A résztvevők meghatározott tematika szerint, egy kívánt cél elérése érdekében munkálkodnak.

Kötetlen szabadidő

Fontos, hogy naponta legyen kötetlen szabadidős tevékenység. A csoportnevelő feladata a kötetlen szabadidő tárgyi feltételeinek és a megfelelő légkörnek biztosítása. Minden fiatal foglalkozhasson azzal, amit az adott körülmények között legszívesebben csinál. A nevelők ilyenkor azokra kell, hogy ügyeljenek, akiket a közösség nem fogad be, ezért nem találják a helyüket, szociálisan éretlenek a szabad tevékenységi formára, esetleg mentálisan sérülékenyebbek, mert az ilyen fiatalok nagy valószínűséggel lesznek rendbontók, külön foglalkozást, egyéni bánásmódot igényelnek. Nagy részük egy idő után elfogadja a közösség morálját. Minden embernek szüksége van arra, hogy a társas tendenciák mellett az én tendenciáit is tudja kielégíteni.

A napirendi feladatokon kívül fennmaradó időben kell biztosítani a kötetlen szabadidős programokat. A szabadidős programok döntő többsége aktív és kötelező. Kisebb része passzív és szabadon választható. A passzív szabadidőben oldják meg a fiatakorúak a levélírást, olvasnak, televíziót néznek, magnót hallgatnak.

A foglalkoztatás lehetséges fajtái:

- Sportfoglalkozások, mozgásos tevékenységek
- Kulturális és sport rendezvények
- Manuális, kreatív tevékenységek
- Közművelődési-közismereti, általános műveltséget fejlesztő foglalkozások
- Tanulás segítése, tanuláskorrekció, pályaorientáció
- Szokások, ünnepek hagyományok
- Praktikus ismereteket nyújtó foglalkozások
- Önálló életkezdést segítő komplex programok
- A társadalmi és a munkaerő-piaci reintegrációt támogató foglalkozások
- Hitéleti programok

Sportfoglalkozások, mozgásos tevékenységek, egészséges életmódra történő nevelés

A játékok, sportfoglalkozások során az irányított szabadidős tevékenység hatással van az egészséges rivalizációra, mely alkalmazkodásra, fegyelemre nevel, fejleszti a toleranciát. Ezek az intézet zártságát figyelembe véve, kompenzációt is jelentenek, így a feszültség levezetésére, a szabályok betartására való nevelés, fontos eszközeivé, módszereivé válnak, az intézet korrigáló személyiségkorrekciót is megcélzó módszertanában. A fiatalok életkorából, speciális helyzetéből adódóan kiemelt foglalkoztatási forma, melynek során a nevelési eszközök széles tárháza áll rendelkezésre és a tapasztalatok szerint legtöbb fiatal itt jut sikerélményhez.

Kulturális és sport rendezvények

A mindennapok eseményeit az intézeti szintű kulturális és sport rendezvények színesítik. A rendezvényeken felléphetnek a növendékek csoportjai, illetve külső fellépők, előadók is. A programok sokszínűsége jó lehetőséget, biztosít a személyiség korrekcióra, hiszen mintát adnak a közös tevékenységre, sikerélményhez jutnak a fiatalok, és a pozitív megerősítés, jutalmazás elősegíti a normatív viselkedés kialakítását, megerősítését. Minden esemény, mely az intézeten kívüli világot hozza be a növendékek számára, óriási érdeklődésre tarthat számot.

Manuális, kreatív tevékenységek

Az esztétikai élmény nyújtásán kívül, a fiatalok érdeklődése felébred, és művészeti értékekhez kötődik, látókörük szélesedik, és kulturális fejlődésükhöz helyes irányokat, megfelelő távlatokat kapnak. Nélkülözhetetlen szerepe van a munkára nevelésben, az együtt tevékenykedés pozitívan hat az egész csoport közösséggé fejlesztésében. A munkának mindig fontos, hogy célja legyen, fontos a részfeladatok elvégzésének ellenőrzése, elmaradhatatlan a munka végeztével az alapos értékelés.

A technikák részben nehézségi fok szerint változnak, de időnként – az új növendékek miatt – ismétlődnek is. A tárgykészítési akciók nemcsak a birtoklási lehetőség miatt sikeresek (amit a növendék elkészít, annak egy része az övé), hanem lehetőség nyílik arra, hogy ízlésüket, szín- és formaérzéküket, kezűgyességüket, fantáziájukat fejleszteni lehessen. A manuális tevékenység mindig megnyugtató hatású, tehát terápiás jellege miatt is fontos. Foglalkozások némelyike folyamatos, heti rendszerességű, mások alkalomhoz, ünnepekhez évfordulókhöz kötöttek (pl. adventi koszorú-készítés, mézeskalács, tojásfestés, stb.).

Közművelődési-közismereti, általános műveltséget fejlesztő foglalkozások

Felkeltik az önművelődés igényét, formálják a környezethez való etikai viszonyulást és normakövető készségeket fejlesztenek. Nagy érték az is, hogy a fiatalok értékelő és önértékelő képessége erősödik. Javítóintézeti nevelésüket töltő fiatalok esetén a közös színház, múzeum, rendezvény-látogatások szintén maradandó élményekkel gazdagítják fiatalokat.

Praktikus ismereteket nyújtó foglalkozások

A foglalkozások nélkül a nevelés, a szocializáció, a reszocializáció nem lehet sikeres. Igen jól szolgálhatja a szabad életre történő felkészítést, a társadalomba való zökkenő mentesebb beilleszkedést.

Tanulás segítése, tanuláskorrekció

A tanulást segítő komplex tevékenységek:

1. Kognitív funkciók (gondolkodás, emlékezet, figyelem) fejlesztése
2. Vegetatív funkciók megfigyelése
3. Motoros funkciók fejlesztése
4. Szociális funkciók felmérése

A fejlődési elmaradások leküzdésére irányuló korrekciók:

1. Képesség korrekció
2. Tantárgyi korrekció
3. Személyiség korrekció

Pályaorientációs tréning

A csoportfoglalkozás keretében a pályaválasztásban vagy önmagában bizonytalan, határozatlan fiatalok számára csoportfoglalkozás keretében az önismeret fejlesztése, illetve pályaismeret bővítése történik. A résztvevők segítséget kapnak a pályaválasztási döntésük meghozatalában, a céljaik megvalósítása érdekében a további lépéseik megtervezésében, illetve személyre szabott segítséget kapnak abban, hogy melyek azok a lépések, amelyek céljaik megvalósításához szükségesek. Megismerik képességeiket, fejlesztendő területeiket, ezáltal fejlődik az önismeretük. A megfelelő pályaválasztáshoz szükséges a munkaerőpiac valamint az egyén adottságainak, képességeinek, érdeklődésének, erőforrásainak, korlátainak ismerete. A foglalkozás eredményeként a résztvevők leírják a konkrét továbblépési lehetőségeik lépéseit.

Job-shadowing (munkahelyi látogatás)

A foglalkozás lehetőséget teremt arra, hogy a résztvevők valós munkakörnyezetben szerezhessenek benyomásokat egy-egy pályaterületről, foglalkozásról úgy, hogy az adott szakembert „árnyékként követve” megismerik a legfontosabb tevékenységeket, eszközöket, munkamódokat, munkakörnyezetet, a munkavégzéshez kapcsolódó alapvető szabályokat és további jellemzőket. A javítóintézeti fiataloknak lehetőségük van több alkalommal is ellátogatni egy-egy munkahelyre. Az előzetes fiataloknak különböző szakmákat bemutató ismeretterjesztő filmeket lehet vetíteni, szakemberek bevonásával.

Álláskeresési technikák tréning

A foglalkozások célja, hogy a résztvevők a munkavállaláshoz szükséges kulcsképeségek – kommunikációs, kooperációs, problémamegoldó, konfliktuskezelő, tervező stb. – területén ismereteket szerezhessenek önmagukról. Felfedezzék és fejlesszék azokat, másrészt olyan komplex ismereteket kapjanak a magyarországi munkaerőpiac jellemzőiről, amelyek segítik őket a további életpályájukon: tudatosítsák és hasznosítsák képességeiket, erősségeiket, személyes tulajdonságaikat, megismerjék és képesek legyenek hatékonyan alkalmazni az álláskeresési technikákat, tisztában legyenek a munkaerő-piaci alapfogalmakkal, és képesek

legyenek felismerni a lehetőségeket és akadályokat. A résztvevők a tréning eredményeképpen információk és tudás birtokában képessé válnak az egyéni munkakeresésre, felkészültté válnak az interjúra, és a kiválasztás során nagyobb eséllyel szerepelnek.

A társadalmi és a munkaerő-piaci reintegrációt támogató foglalkozások

- álláskeresési technikákat fejlesztő tréningek
- pályaorientációt segítő tréningek
- kommunikáció képességet fejlesztő tréningek
- önéletrajzírás, motivációs levél készítése
- önismereti tréningek
- kulcskompetencia-fejlesztés
- konfliktuskezelés
- pszichológiai és életvezetési tanácsadás
- AVP tréningek

Szokások, ünnepek hagyományok

A javítóintézeti fiatalok életében a családi, egyházi, nemzeti ünnepek sokszor nem jelentettek kiemelt eseményeket, nem tartották, nem vettek részt ezekben. Nagyon fontosnak, hogy minél többen szerepeljenek, és hogy a munkatársak is jelen legyenek, amikor szavalnak, énekelnek. Az ünnepekhez tartoznak a készülődés napjai, a díszítés és a fellépés. A csoportok kialakulásában nagy szerepe van az együttes élménynek, a szokások, hagyományok, kialakulásának.

Hitélet

Az Intézetekben biztosított a vallásgyakorlás. Az intézményekkel kötött megállapodások alapján az egyes felekezetek képviselői rendszeresen felkeresik az intézeteket, ahol az általános, mindenki számára biztosított hittan vagy etika oktatás mellett, a fiatalok saját döntésük szerint csatlakozhatnak az egyes csoportokhoz. Az egyházi támogatók közül többen vállalják, hogy azokat a fiatalokat, akik kimenőre mehetnek, külső programokon is fogadják, így heti rendszerességgel járhatnak Istentiszteletre, illetve különböző csoportokra.

Önálló életkezdést segítő komplex programok

Az önálló éltre való nevelést olyan képzési és felkészítő programokkal kell segíteni, amelyhez csekély infrastruktúra szükséges, amely bárhol és bármikor használható, formálható, fejleszhető, aktualizálható, és alkalmassá teszi az egyént a kellő jövedelem eléréséhez.

A munkaerőpiacra való belépés sok esetben nem az iskolázottságon múlik. A fiatalokat az intézményben eltöltött idő alatt képessé kell tenni arra, hogy piacképes ismeretekkel rendelkezzenek és el tudjanak helyezkedni a másodlagos vagy az elsődleges munkaerőpiacon.

Ennek elérése érdekében felzárkóztató programok szervezésére van szükség. Olyan praktikus és gazdálkodási ismeretek átadása a cél amelyre további programok illeszthetőek. Önfenntartó, családi gazdálkodásra, jövedelemszerző képesség kialakítására, az erőforrások gazdálkodására való tudás biztosítása, nem iskolarendszerű képzés, hanem életszerű feltételekhez igazított formában.

A képzési programok esetében a gyakorlati tudnivalók és azok megvalósításához szükséges kompetenciák fejlesztését kell megcélozni. A támogatást nem anyagi formában kell biztosítani, hanem fenntartani egy folyamatos konzultációs-szakmai segítséget mely során megtanulják a problémák kezelését. A fenti célkitűzéseknek az alapvető sikere, az önkéntességen és az azzal járó felelősségvállaláson alapszik. Az ehhez vezető út pedig az intézetbe kerülést követő szabályozott egyéni nevelési folyamattal kell elkezdni.

Állampolgári ismeretek

Az állampolgári ismeretek modulban a résztvevők megismerkednek az állam intézményrendszerével, a társadalom életének főbb vonásaival, a jog alapelveivel. A szociális kompetenciák fejlesztésén belül többek között a tudatos választói magatartás kialakítása, az önálló véleményformálás, érvelés, problémamegoldás, felelős döntés képessége és mások véleménye elfogadásának készsége, képessége szerepel az elsődleges célok között. A képzés eredményeképpen a célcsoport tagjai képessé válnak hatékonyabban kezelni a problémáikat, jobban eligazodtak az intézmények, szervezetek működésében, megtanulják, milyen problémával hová fordulhatnak, és ügyintézési rutinjuk is fejlődik.

7.3. Cselekvési terv a családi kapcsolatok erősítésének vonatkozásában

A család a fejlődésünk legfontosabb, személyiségünket megalapozó és meghatározó közege. A családi kapcsolatok, kötődések biztosítják azt az érzelmi erőforrást, amihez felnőve is vissza tudunk térni, ami biztonságot ad, és ami a krízis helyzetekben komoly segítség lehet. A fiatalok bünelkövetők családja az esetek nagy hányadában nem biztosítja azokat az optimális fejlődéshez szükséges erőforrásokat, tényezőket, ami a társadalmi integrációhoz szükséges. Az intézetbe kerülő fiatalok nagy hányada a gyermekvédelem fókuszába került már jóval azelőtt, hogy bünelkövetővé vált volna. Jellemzően sokproblémás családok gyermekei, akiknek a családjában a család számos funkciója sérült, diszfunkcionális.

A családi kötődés egész életünkön át meghatározza személyiségünket, magatartásunkat és a többi emberhez fűződő viszonyunkat. Számos vizsgálat és tanulmány bizonyítja, hogy a fejlődő gyermek egy elhanyagoló szülőhöz is kötődik, és stressz helyzetben, krízis helyzetben fokozottan keresi a kapcsolódási pontokat, melyek – a sérült háttér ellenére – erőforrásként szolgálnak a nehéz élethelyzettel való megküzdésben.

A javítóintézetben való elhelyezés alatt, akár az előzetes letartóztatás, akár a javítóintézeti nevelés során kiemelt feladat a fiatalok családi hátterének megismerése, lehetőség szerint a javítóintézeti nevelés alatt folyó munkába bevonása, a javítóintézetből való elbocsátás előkészítése során aktív bevonása. A családokkal való kapcsolat nem nélkülözhető akkor sem, ha a fiatalok a javítóintézetbe való bekerüléskor valamely szakellátási formából érkeznek. Jellemzően ezekben az esetekben is aktív kapcsolata van a családjával.

A javítóintézetekbe kerülő fiatalok halmozottan hátrányos helyzetű, számos diszfunkcióval rendelkező családok gyermekei. Nem ritka az sem, hogy a család összes funkciója diszfunkcionálisan működik, tehát sem a biológiai szükségleteket, mint a megfelelő táplálkozás, sem a növekedéshez szükséges anyagi feltételeket nem elégíti ki a család. Emellett a társadalomba integrálódáshoz szükséges érzelmi kötelék sem megfelelőek, a gyerekek családjának ökonomiai és társadalmi státusza alacsony, periférikus. A kulturális igény felkeltéséhez nincsenek meg a megfelelő eszközeik és a család – mint támogató rendszer nem funkcionál. A sokproblémás családokba született gyermekek a nevelési folyamat során a társadalmi többségtől eltérő érték és normarendszerrel találkoznak, mely nagymértékben hozzájárul a korai, fiatal korban történő kriminalizált viselkedés megjelenéséhez. A sérült kötődések, diszfunkciók, a hátrányos gazdasági helyzet a fiatalkori

bűnelkövetés alapjait képezik. A diszfunkciók és sérülések eredményeként a serdülő fiatal deviáns viselkedésformákat vesz fel – gyakran ez már a prepubertásban is megjelenik.

A javítóintézetbe kerülő fiatalok nagy hányada találkozik a gyermekjóléti alapellátás intézményeivel, többen közülük lakásotthonok, gyermekotthonok, speciális gyermekotthonok lakói, emellett jellemzi őket az is, hogy az intézményekből szökve családjaikhoz visszatérnek. Ez rámutat annak fontosságára, hogy még a sérült, diszfunkcionálisan működő családok is rendelkeznek egyfajta minimális biztonságot nyújtó, megtartó erővel, mely a javítóintézeti nevelés alapjául szolgálhat. A családból, lakásotthonból való kiszakadást és javítóintézetbe kerülést a fiatalok egyfajta krízisként élik meg, akkor is, ha családjuk nem volt biztonságot nyújtó.

A széles értelemben vett támogató családokat az előzetes fogva tartás, illetve a javítóintézeti nevelés ideje alatt a bekerülés pillanatától meg kell ismerni, fel kell vele venni a kapcsolatot, lehetőség szerint – javítóintézeti nevelés alatt – fel kell keresni, fel kell térképezni a szocioökonómikus háttérüket (erőforrás, és deficitek), majd az elemzést követően a számukra legmegfelelőbb támogatást kell nyújtani. A javítóintézeti elhelyezés ideje alatt nagyon fontos feladat a családi kapcsolatok erősítése, a meglévők ápolása, a jogszabályok által meghatározott különböző kapcsolattartási lehetőségek erősítése. A növendékügyi iroda kapcsolattartással kapcsolatos adminisztrációs és dokumentációs feladatnak ellátását követően a növendékügyi iroda munkatársai, és a nevelőtestület nyújt megfelelő segítséget a fiatal családdal való kapcsolatának erősítéséhez. A családi konzultációk, családterápiás foglalkozás keretein belül lehetőség nyílik a családi disszociális tünetek kezelésére, a kötődési zavarok enyhítésére, valamint egy harmonikusabb viszony kialakítására. A javítóintézetből való elbocsátás előkészítésének egyik lehetséges módszere lehet családi döntéshozó csoportkonferencia alkalmazása.

A családi kapcsolatok erősítése érdekében tett konkrét javaslatok

A javítóintézetekben élő fiatalok, javítóintézetben belüli, kapcsolattartási lehetőségeinek intenzívebb támogatása, melyek egyrészt a hatályos jogszabályokon alapulhatnak, de hatékonyabb, az együttműködésekre jobban alapozó munkamódszereket feltételeznek, másrészt jogszabály módosításokat is igényelnek.

- A levelezés költségeinek, saját forrás hiányában, nagyobb mértékben történő támogatása, a szűrt internet használat feltételeinek jogszabályokhoz igazodó megteremtése, infokommunikációs kapcsolattartás fejlesztése (skype – ingyenes kommunikációs lehetőség).
- A telefonon történő kapcsolattartás elérhető módon történő biztosítása minden fiatalkorú számára. A telefonálás történjen ingyenesen vagy minimális költséget jelentsen a fiatal számára. Ennek érdekében lehetőség a korlátlan beszélgetésre jogosító telefon előfizetéseket használata (kb. bruttó 14 ezer Ft / előfizetés). Az előfizetés díját vagy az intézmény finanszírozza, vagy a növendékek járulnak hozzá az előfizetés megvásárlásához (pl: 200 Ft / fő / hónap.) Az előfizetéshez történő hozzájárulás is előnyösebb és takarékosabb megoldás a növendékek számára a jelenleg használt telefonkártyás megoldásnál. Ezen telefon előfizetés mellett is meg kell hagyni a speciális, ellenőrizhető telefonkészülékek használatát.
- A személyes látogatások megvalósulása érdekében a családok számára évente meghatározott alkalommal és összegben látogatási költségtérítés biztosítása. A tapasztalatok szerint a javítóintézetben lévő előzetes letartóztatott fiatalkorúakat a családok sok esetben nem látogatják. Különösen igaz ez, abban az esetben, ha az állandó lakóhely és a javítóintézet székhelye között nagy a távolság.
Amennyiben a Bv- kódex (családi konzultáció, családterápia), vagy a helyreállító igazságszolgáltatás elemként a családi döntéshozó csoportkonferencia bevezetését a javítóintézetek megkezdik, és azt hatékonyan alkalmazni kívánják, úgy az a családok önerejéből nem tud minden esetben megvalósulni, lehet, hogy éppen a legindokoltabb esetekben elmarad.
- A jogszabályi előírásoknak megfelelően a gyermekvédelmi gyámok számára biztosítani kell a lehetőségét, hogy az előzetes letartóztatásban helyezett fiatalkorút vagy javítóintézeti neveltet minél gyakrabban látogathassák. Több esetben a fiatalkorú számára az egyetlen külső kapcsolattartó a gyermekvédelmi gyám, akikre ilyenkor a jogszabályokon alapuló kötelezettségei mellett, ezen túlmutató érzelmi felelősség is hárul. A szakellátásban lévő és közben javítóintézetbe elhelyezettek esetében segíteni kell a szintén szakellátásban elhelyezett testvérekkel való kapcsolattartást.

- A javítóintézeti nevelt fiatalok kapcsolattartási formái közül az eltávozások, és szabadságok megvalósulása érdekében az ehhez szükséges feltételrendszer hatékonyabb kialakítása. Egyrészt az eltávozások szakmai megalapozásához a helyi gyermekjóléti alapellátási vagy gyermekvédelmi szakellátási rendszerrel, gyámhatósággal, pártfogói szolgálatokkal való együttműködés erősítése. Másrészt az utazások vissza nem térítendő anyagi támogatása, saját forrás hiányában, meghatározott alkalommal és összegben.

A javítóintézetekben élő fiatalok családi kapcsolatait erősítő szakmai eszközök megjelenésének és alkalmazásának intenzívebb támogatása, melyek egyrészt a hatályos jogszabályokon alapulnak, de hatékonyabb, az együttműködésekre jobban alapozó munkamódszereket feltételeznek, másrészt jogszabály módosításokat is igényelnek

- A javítóintézeti neveltek esetében a családdal, illetve az alapellátási és szakellátási intézményrendszer munkatársaival való személyes találkozás(ok) anyagi és személyi feltételeinek megteremtése (pl. családlátogatás, esetmegbeszélő konferencián való részvétel a helyi ellátórendszerben).
- A családi konzultáció módszerének alkalmazása, ehhez a tárgyi és személyi feltételek kialakítása (megfelelő helyiség a családi konzultáció lefolytatására, a család anyagi eszközökkel való támogatási lehetőségének megteremtése a találkozásra (pl.: útiköltség térítés). A családi konzultáció megvalósítása a javítóintézeteken kívül, ehhez a helyi gyermekjóléti alapellátási vagy gyermekvédelmi szakellátási rendszerrel való együttműködés erősítése.
- A családterápiás módszer alkalmazása, ehhez a kialakítása, a helyi gyermekjóléti alapellátási vagy gyermekvédelmi szakellátási rendszerrel való együttműködés erősítése, anyagi feltételek (pl. fiatalok utazási költségének biztosítása). Konzultációs lehetőségek biztosítása a családterápiát végző szakemberek és a javítóintézetek munkatársai között.

- A családi döntéshozó csoportkonferencia módszerének alkalmazása, ehhez a tárgyi és személyi feltételek kialakítása (megfelelő helyiség a családi döntéshozó csoport lefolytatására, szakemberek kiképzése a módszerre, a család anyagi eszközökkel való támogatási lehetőségének megteremtése a találkozásra, illetve a résztvevő szakemberek részvételének támogatása, pl.: útiköltség térítés).
- A fiatalok megelőző életútjának feltérképezésének, családi, valamint egyéb kapcsolatainak megismerése érdekében meg kell erősíteni a szűkebb és tágabb intézményrendszerrel való kapcsolatot. Kiemelten fontos a szükségletekre reagáló kapcsolat kialakítása a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszerével.
- A pártfogó felügyelői szolgálatnak a más ügyben pártfogó felügyelet alatt álló javítóintézetben elhelyezett fiatalok esetében intenzíven be kell kapcsolódnia a családi kapcsolatok erősítésbe.
- A családi kötelek feltérképezése, a családokkal való kapcsolat mellett, függetlenül attól, hogy a fiatalok gyermekvédelmi gondoskodás alatt áll-e vagy sem, keresni kell annak a lehetőségét, hogy a fiatalok életútjában milyen más intézményes kapcsolódásokat építhetünk. Intenzív kapcsolat szükséges gyermekvédelmi gondoskodás esetén a szakellátás intézményrendszerével, a bekerülést megelőző gondozási hellyel, a gyermekvédelmi gyámmal. Keresni kell a lehetőségét a különböző utógondozási ellátási formák bevonásának.
- A reszocializáció folyamatában elengedhetetlen feladat a távozás előkészítése, a szabadulás, a javítóintézeti nevelésből való elbocsátás utáni kikerülési krízis enyhítése, valamint a sikeres társadalmi életre való felkészítés.
- A személyiségfejlesztés fontos állomása a reális jövőkép kialakítása. Ebben segítséget nyújtó programokat fejleszteni kell, be kell építeni állandó jelleggel az intézetek működésébe, az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket meg kell erősíteni. (pl. pályaorientációs foglalkozás, állampolgári ismeretek, munkaerő piaci tréningek, szociális készségfejlesztő tréningek, valamint egyéb intézményben működő, reszocializációt elősegítő csoportfoglalkozások).

- A szabadlára bocsátást, javítóintézetből történő elbocsátást követően a bűnismétlés megelőzéséhez, a sikeres reintegrációhoz, a javítóintézeti nevelés alatt megkezdődött viselkedésváltozásokat stabilizálni kell. Ehhez szükséges feltételrendszer kialakítása szükséges. Az elbocsátás előkészítésébe intenzíven be kell vonni a fiatalkorú családját, a vele kapcsolatban álló gyermekjóléti alapellátási és gyermekvédelmi szakellátási rendszert, a pártfogó felügyelői szolgálatot, az elbocsátása utáni lakóhelye szerinti segítő intézményrendszert.
- Az előzetes letartóztatásból történő szabadulás után minél teljesebb körűen tájékoztatni kell azt az intézményrendszert, amelyik a fiatalkorút fogadja (gyermekjóléti alapellátási rendszer, gyermekvédelmi szakellátási rendszer, javítóintézet, büntetés-végrehajtási intézet).
- Amíg lehetséges fontos a javítóintézetek által megvalósított utánkövetés, amelyhez a szükséges személyi és tárgyi feltételeket ki kell alakítani.
- Erősíteni kell a javítóintézetekhez kapcsolódó utógondozási, utógondozói ellátási rendszert.

8. Hivatkozások és felhasznált irodalmak, jogszabályok jegyzéke

- A javítóintézet világa, Hegedűs Judit szerk. (2010): Eötvös József Könyvkiadó, Budapest
Alapvető Jogok Biztosának Hivatala vizsgálata, Öngyilkosságok a hazai börtönökben
<https://www.ajbh.hu/kozlemenyek-archiv/-/content/10180/34/a-bortonokban-elkovetetet-ongyilkossagokrol;jsessionid=B63A3879547A665D34DAFED1F0494040.>, letöltve: 2014. december 20.
- Ainsworth, M. D. S. 1982. Attachment: Retrospect and Prospect. Idézi Cole, M & Cole S. 1997 In: Fejlődéslélektan
- A társas kirekesztés pszichológiája (2006) (szerk: Kipling D. Williams, Joseph P. Forgas /Forgács József/, William von Hippel) (kitaszítás, kiközösítés, elutasítás és szekálás) Kairosz Kiadó
- Bagdy Emőke- Daubner Béla- Pooper Péter- Stenger Györgyi (2010) A tudattalan ösvényein Életünk rejtett mozgatói Jaffa Kiadó, Budapest
- Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok
- Beccaria, C. (1998): Bűnökről és büntetésekről, Eötvös József Kiadó, Budapest,
- Boldizsár Ildikó (2010) Meseterápia. Budapest, Magvető
- Borbíró Andrea – Szabó Judit: Dezsiztenia és a bűnisméltés megelőzése: Harmadlagos megelőzés a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben, kutatási beszámoló 2012, kézirat
- Bowlby, J. 1980. Attachment and loss. Idézi Cole, M & Cole S. 1997 In: Fejlődéslélektan
- Dr. Bakó Tihamér (2004) Titkok nélkül Lélektani vizsgálódások az öngyilkosságról Psycho Art Budapest
- Bauer, Joachim (2010) Miért érzem azt, amit te? Ösztönös kommunikáció és a tükörneuronok titka Ursus Libris
- Busi, E., Bodonyi, E. és Vizélyi Á.: A család funkciói. In: Család, gyerek, társadalom, A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése, 5. kötet szerk: M. Dr. Nádasi Mária
- Berne, Eric (1984) Emberi Játzmák Háttér Kiadó, Budapest, Gondolat
- Castells, M. (1997) The Power of Identity - The Information Age, Economy, Society and Culture Vol. 3, Oxford, Blackwell.
- Csepeli György (2003) A szervezkedő ember – A szervezeti élet szociálpszichológiája. Budapest, Orisis Kiadó.
- Chambell, J. (2010) Az ezerarcú hős. Édesvíz Kiadó, Budapest.
- Caplan, G. (1964) Principles of preventive psychiatry Basic Book, New York

Clark, Cherie L. , Aziz, David W. & MacKenzie, Doris L. (1994. augusztus) Shock Incarceration in New York: Focus on Treatment National Institute of Justice

Dallos, R. & Procter, H. A családi folyamatok interakcionális szemlélete. In: Bírós, S. és Erdélyi I. (2007): Erőszak és szegény pszichoterápiás szcénái

Erdélyi I. (2004): A „fantom”-jelenség mint transzgenerációs örökség. In: Erdélyi, I.: Tér és tükrök. Budapest, Flaccus

Green, A. (1986): The dead mother. In: (Green, A.) On Private Madness. London, Hogart Press

Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez, Napvilág Kiadó, Budapest, 2009.

Ferenczi Sándor: „Nyelvezavar felnőttek és gyerekek között” című írása, amely A pszichoanalízis és modern irányzatai című kötetben jelent meg (Budapest: Gondolat, 1971)

Festinger, L. (2000) A kognitív diszonzancia elmélete. Budapest, Osiris Kiadó.

Fliegauf Gergely (2006) Szuicid kockázat
<http://bvpszichologia22.blogspot.hu/2006/05/ngyilkossg-brtnben-prevencis-elvek.html>, 2014. december 5.

Fliegauf Gergely (2008) <http://bvpszichologiahitek.blogspot.hu/2008/01/tom-brown-33333.html>, 2014. december 5.

Fliegauf Gergely (2011) Zárt intézményi ártalmak, letartóztatási sokk és ellensúlyozásuk FICE Konferencia <http://www.fice.hu/downloads/fliegauf.pdf> , 2014. december 5.

Fliegauf Gergely: Börtönpszichológia <http://bvpszichologiaiii.blogspot.hu/>, 2014. december 5.

Forward, Susan (1989) Mérgező szülők Háttér Kiadó, Budapest

Gyermekvédelmi Szakellátás, Szerk.:Domszky András, Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet Bp., 2004

Hajduska M. (2008) Krízislélektan Eötvös Kiadó, Budapest

Harlow, H. (1971) – Learning to love. Idézi: Cole, M & Cole S. In: Fejlődéslélektan

Hazai Vera, Dr. Hatvani Erzsébet, Virág Tünde (szerk.). (2012) Lépés- váltás Fiatalokúak reintegrációs programja Új Széchenyi terv TÁMOP 5.6.1.A-11/3-2011-0004 Nevelőotthonok Menzteközi Szövetsége (FICE) Magyarországi Egyesülete szerkesztette

Illyés Sándor. 1984.: Célok és eredmények a gyerekkori szocializációs zavarok empirikus kutatásában

Illyés Sándor (1991) Szocializáció és deviancia

Jackson, D. Familyrules: marital quid pro quo. Arch. General Psychiatry, Quart. Suppl. vol. 31,

Kerezsi Klára: A fiatalkori bűnözés kezelése megelőzésének lehetőségei In: Belügyi Szemle

Komlósi, P. Családterápiás olvasókönyv, Családterápiás sorozat pp: 1.

Kovács Krisztina: Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően, Jogi-és politikatudományi folyóirat VII. évfolyam 2013/2. szám.

Dr. Kricsfalvi Péter (2006) Stressz a lelke mindennek. Dimenzió Biztosító Egyesület

Lebujos Imre (2006) Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. Műhely

Lévay Miklós: A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”, Jogtudományi Közlöny, 1989

Malgot Eszter (2011) Vízrel oltható tűz Agresszió és zeneterápia a Rákospalotai Javítóintézetben (Szakdolgozat ELTE BGGYK)

Maslow, A. (1970) Motivation and Personality. Harper and Row Publications Inc., New York.

McAdams, D. (1993) The Stories We Live By - Personal Myths and the Making of the Self. New York, Morrow.

Mérei F (1987): A perem-helyzet egyik változata: a szociálpszichológiai kontúr

Merton R. K. (1957) Idézi: Szőnyi G. In: Miltényi K. 1980. 32.1

Michael Cole- Sheila R. Cole (2006) Fejlődéslélektan Budapest Osiris Kiadó

Módos Tamás: Összetett folyamat, a nevelésről általában, a rabnevelésről kicsit konkrétan. In: Börtönügyi szemle 19 évf./3

Moran, G. (1983) Religious Education Development, Images for the Future. Minneapolis, Winston Press.

Murányi-Kovács Endréné: Inadaptált serdülők és fiatalok pszichológiája

Nagy Sándor: Pedagógiai Lexikon

Palágyi Kata (2010) A bekerülés krízise Módszertani füzet a 120 éves Rákospalotai Javítóintézetéről

Popper Péter (2002) Lélek és gyógyítás Kézikönyv pályakezdőknek, érdeklődőknek és kételkedőknek a pszichoterápia lehetőségeiről és hatáiról Saxum

Popper Péter (2010) Lélekrágcsálók Kulcslyuk Kiadó, Budapest

Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulásának pszichológiája,

Ranschburg Jenő (2010) A mélységből kiáltok Depresszió, öngyilkosság és kábítószer a serdülőkorban Saxum

Ruzsonyi Péter In: Borbíró Andrea - Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve –2009

Procter, H.G. (1980) Familyconstructpsychology, in: Walrond-Skinner, S. (ed) DevelopmentsinFamilyTherapy, London, Routledge

Rogers, Carl R. (2000, 2010) Valakivé válni A személyiség születése Edge , Budapest

Részlet a Bebukottak című dokumentumfilmből, Balázs Béla Stúdió, 1984-85

Ruzsonyi Péter In: Borbíró Andrea - Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve –2009

Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben, In Börtönügyi Szemle, 2007/3. szám, BVOP, Budapest

Vikár Gy. (1980) Az ifjúkor válságai. Gondolat Könyvkiadó, Budapest

Watzlak, P. &Weakland, J. 1977 The Interactionalview, London

A javítóintézetek alapító okiratai, szakmai programjai, házirendjei

Winnicott, D. W. (2004): Az antiszociális hajlam

Winnicott, D. W. A kapcsolatban bontakozó lélek.

Jogszabályok:

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)

1998.évi XIX. tv. a Büntetőeljárásról (Be.);

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv.tvr.),

8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről;

1991.évi LXIV. tv. A gyermeki jogokról New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény;

1997.évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.);

1/2015.(I.14.) EMMI r. a javítóintézetek rendtartásáról (R.);

1998. évi LXXXIV. Tv. A családok támogatásáról;

15/1998. (IV.30.) NM r. a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről;